

אליבא דשמואל

הלכות חג הסוכות

במשנתו של רבינו הגדול
מרן הגאון רבי שמואל אדערבאך זצוק"ל

יו"ל לרגל השמחה בפית תלמידו
הגאון רבי שמואל הרמן שליט"א ראש כולל שוטנשטין
בהיכנס בנו בכורו יוסף נ"י לעול תורה ומצוות

מתוך הספר 'אליבא דשמואל - אי"ח'
אשר עתיד לצאת לאור בע"ה

ספר

אליבא דשמואל

הלכות חג הסוכות

במשנתו של רבינו הגדול
מרן הגאון רבי שמואל אויערבאך זצוק"ל
מלוקטים מספרו דרכי שמואל,
מהנדפס בשמו בשאר ספרים, ומכתבי תלמידיו

יו"ל ע"י המכון להוצאת פסקי רבינו
מרן הגר"ש אויערבאך זצוק"ל
תשע"ט

בקשה:

מי שבידו הלכות מרבינו זצוק"ל
[לא עובדות ונהגות], נא להודיענו.

שלמי תודה

לתלמידו הגדול של רבינו זצוק"ל, הגאון רבי אליהו וינר שליט"א
מר"י 'דעת אליהו' שהעביר את שבט ביקורתו על כל ההלכות

© כל הזכויות שמורות
למכון להוצאת פסקי רבינו
מרן הגר"ש אויערבאך זצוק"ל

072-2588321
7225883@gmail.com

זיכרון עולם בהיכל ה'

לעילוי נשמת

בחרדת קודש נציב נר זכרון
לאור תורתו ומשנתו של רבינו הגדול
אביהן וליבן של ישראל
מרן ראש הישיבה
הגאון רבי **שמואל אויערבאך** זיע"א

אשר עלה בסערה השמימה
בליל שב"ק ט' אדר תשע"ח

ת.נ.צ.ב.ה

תוכן הענינים

הסוכה

א	סוכה תחת חבלי כביסה.....	א
ב	סוכה תחת אין מעל כ' אמה.....	ב
ג	דפנות סוכה מבד.....	ג
ד	עשיית הסוכה לשם צל.....	ד
ה	הכשר סוכה בשבת.....	ה
ו	הכשר סוכה בשבת ע"י לבוד.....	ו
ז	העושה סוכה בראש הגג שמצויה רוח חזקה.....	ז
ח	סכך ממצלת של קנים.....	ח
ט	שינה תחת אויר בסכך פחות מג'.....	ט

ישיבת סוכה

י	מצוות אכילה בסוכה ביו"ט ראשון.....	כט
יא	ישיבה בסוכה כל שבעה.....	לג
יב	ישיבה בסוכה בעת ירידת גשמים כל שבעה.....	לו
יג	ישיבת סוכה בלא כוונה.....	מ
יד	מצטער מחמת חום בסוכה.....	מב
טו	מצטער מישיבת אחרים בסוכה.....	מד
טז	פורע חובו בסוכה.....	מו
יז	תשבו כעין תדורו.....	מט

נוי סוכה

יח	נוי סוכה.....	נא
יט	טלטול נוי סוכה.....	נד
כ	נוי סוכה בשביעית.....	נז

ארבעה מינים

כא	אתרוג ללא פיטם	ס
כב	איסור הנאה בהדס	סד
כג	הוצאה ביו"ט כמה אתרוגים ליטלם מספק	סז
כד	נטילת לולב כל שבעה בירושלים בזמן הזה	סח
כה	נטילת לולב למי שגבס בידו	ע

שמחת תורה

כו	פריסת טלית על החתן בשמחת תורה	עב
כז	ישיבה בשמחת תורה בפני ספר תורה	עד
כח	מחיאת כפיים בשמחת תורה	פ
כט	הלכות מרבינו זצ"ל מאת הגאב"ד הגר"מ גרוס שליט"א	פג

א

סוכה תחת חבלי כביסה¹

פולחן ערוך (תרכו, ג): העושה סוכה למטה כבית, תחת הגג שהסירו הרעפים, אף על פי שנשארו עדיין העצים הדקים שהרעפים מונחים עליהם, כשרה.

מצוי שיש חבלי כביסה הבולטים מקומה עליונה לאויר שעל גבי הסוכה, והם חבלים קבועים מסודרים כמה שורות ואין ביניהם שלשה טפחים, ודנו הפוסקים האם אמרין בהם לבוד להחמיר, ונעשה כמו שיש גג על גבי הסוכה, וצריכים להוריד החבלים או לקושרם באופן שיהיו מרוחקים שלשה טפחים שלא יהיה בהם דין לבוד.

המשנ"ב (תרכו, יז) כתב וז"ל, באמת בסתם סוכות כמו שלנו שרגילין לכסות כל הסוכה בודאי בכל גוויי ישאר צילתה מרובה מחמתה וכשר. אכן כדי לצאת ידי כל הספיקות יראה שיהיה ריוח בין העצים הדקים בין אחד לחבירו כשיעור ג' טפחים ע"כ. ובשער הציון (ס"ק כג) כתב דכן מסיק בזה בספר בכורי יעקב לחוש בזה לדעת הב"ח משום חשש לבוד ע"כ. וא"כ לפי"ז היה מקום להחמיר גם בחבלים של הכביסה אם אין מרוחקין ג"ט לסלקן.

וכתב הגר"י פלאקסר זצ"ל בשערי יצחק (קו' בירורי הלכות סי' ה) דדין הלבד הוא הילכתא במחיצות דשבת, או בסוכה בדפנות, או בסכך או בטומאה, והוא דין הלכתי, ולפי זה נראה בסוכה שתחת הגג או הבית שהבית והגג הם לא הסכך של הסוכה, ולא ממחיצות הסוכה, מהיכי תיתי נימא בהם לבוד, דבהם לא נאמרה ההלכתא של לבוד, ושם אנו דנים רק אם הסוכה צילתה מרובה מחמתה מחמת הסכך או לא.

אולם הגרשז"א זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה (ח"א צא, יט) השיב להגר"י פלאקסר, וז"ל, מה שכתב כת"ר דאף אם אמרין לבוד להחמיר מכל מקום כל

¹ זכינו לפרסם הלכה זו בקובץ 'זמן שמחתינו', עוד בחיי חיותו של רבינו זצוק"ל בהורמנא דידיה, וכל ההוספות היה למראה עיניו.

זה דוקא במחיצות של שבת או סוכה וטומאה ולא לענין בית וגג שעל גבי סוכה, אין זה כל כך נלענ"ד, וכדחזינן לענין שבת דחשיב משום לבוד בתחילת אהל לענין זה שיהי' מותר להוסיף עליו בשבת, אך אעפ"כ לדינא שפיר נלענ"ד כדבריו, כי דבריו מתאימים קצת למש"כ הריטב"א (עירובין י, ב), וז"ל, "אבל יש לומר דבדבר העומד להיות פתוח לעולם ונעשה לכך אין אומרים בו לבוד", וכיון שדברי הביכורי יעקב לענין סוכה בבית תחת הגג שהסירו הרעפים ונשארו העצים [הנקראים לאטיש] ואין ביניהם שלשה טפחים - הם רק חומרא, חושבני דאין טעם להוסיף עוד חומרא ע"כ. [ורבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל בדרכי שמואל (פ"י א, כח עמ' קעט) העיר בזה, וז"ל, במנחת שלמה כתב להקל בזה עפ"י ד' הריטב"א (עירובין י) דבדבר העומד להיות פתוח לעולם ונעשה לכך אין אומרים בו לבוד עיי"ש, ויל"ע בזה עפ"י מה שכתבנו בבאור שי' הריטב"א דכל זה עיקר צורת הדבר וגם עומד להיות פתוח לעולם בזה ל"א לבוד, ובנדון הרמ"א והמ"א נראה יותר שגם להריטב"א שייך לבוד. וע"ע בהגה' כור לזהב על הריטב"א שם דכ' ע"ד, עיין לקמן (עו ע"א) לימא תנן סתמא וכו', ולפי הריטב"א ל"ש התם לבוד כיון שהחלון נעשה לכך להיות פתוח, ועיין עוד לקמן (פז, ב) רבינא אמר וכו' ואזדו וכו' והא התם ג"כ נעשה לכך להיות פתוח ולא שייכא כלל לבוד. ועי' סוכה (יח, א) שרצה הש"ס להוכיח דאין לבוד באמצע ממתני' דארובה שהביא הריטב"א כאן, והא הארובה נעשה לכך להיות פתוחה ול"ש כלל לבוד כפי דברי הריטב"א, וצ"ע בכל זה ע"כ²].

ורבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל בספרו 'דרכי שמואל' - אהלות (פ"י א, כח עמ' קעט) כתב וז"ל, בספר בכורי יעקב (תרכו, ח) העלה עפ"י הכרעת המ"א שאמרינן לבוד להחמיר. [והו"ד במשנ"ב לעשות כן לצאת ידי כל הספיקות], דצריך להזהר אף בסוכות שלנו שמסוככות היטב, שלא יהא ממעל להסכך כשר שום סכך אם אין ג' טפחים אויר בין קנה לחבירו, אף באופן שלמעלה חמתה מרובה, וגם יש שעור סכך כשר למטה, באופן שאין כאן חשש גם

² וע"ע בהגה' כור לזהב על הריטב"א שם דכתב ע"ד, וז"ל, עיין לקמן (עו ע"א) לימא תנן סתמא וכו', ולפי הריטב"א ל"ש התם לבוד כיון שהחלון נעשה לכך להיות פתוח, ועיין עוד לקמן (פז, ב) רבינא אמר וכו' ואזדו וכו' והא התם ג"כ נעשה לכך להיות פתוח ולא שייכא כלל לבוד. ועי' סוכה (יח, א) שרצה הש"ס להוכיח דאין לבוד באמצע ממתני' דארובה שהביא הריטב"א כאן, והא הארובה נעשה לכך להיות פתוחה ול"ש כלל לבוד כפי דברי הריטב"א, וצ"ע בכל זה ע"כ. ובדרכי שמואל (אהלות פ"י אות כז) האריך בד'.

לשיטת י"א שבשו"ע בשם אבי העזרי, דמ"מ יש להחמיר ששם סכך ע"ז משום לבוד והו"ל שני סככים ע"ש, וכידוע שזה מצוי בזמנינו שתלוי ממעל חוטי כביסה שאין ביניהם ג'.

והנה לפמש"נ בעניותן בדעת שאר הראשונים, דחוטין בעלמא לא חשיבי כלל אהל, כיון שאין בזה שום מיצל וסכך, א"כ ה"נ חוטין בעלמא לא חשיבי ול"ה שם סכך עלה, אולם הכרעת המ"א עפ"י התו' (ערוכין י, ב) דגם ב' חוטין חשיב אהל גמור וכמש"נ, וא"כ להכרעת המ"א דיש לבוד להחמיר, יש לחוש בנ"ד דהוי סוכה תחת האהל וכמו"ש בבכורי יעקב הנ"ל.

אכן נראה מבואר להדיא בלשון הראשונים והפוסקים, שנחלקו בסוכה תחת האילן, אי הסוכה נפסלת כשתחתונה צילתה מרובה, דלדעת אבי העזרי והר"ן כל שתחת הסכך העליון כמאן דליתא, וצריך שהתחתונה תהא צילתה מרובה חוץ ממה שתחת הסכך העליון. ומפורש בלשון הטור שמפני זה יש מחמירין שלא לעשות סוכה למטה בבית תחת הגג כו', כיון שנשארים העצים הדקים וכו', אע"פ שיש אויר גדול בין העצים יותר מכדי העצים עכ"ל, הרי להדי' דסגי מה שהאוויר שבין העצים הדקים יותר מכדי העצים, ופשיטא דאוויר שבין עצים דקים שהם רק יותר מכדי העצים אין בהם יותר מג', ומ"מ לא חש כלל שיחשב סכך משום לבוד.

והנראה מזה, דל"ש פסול דסוכה תחת הסוכה או בית או אילן, אלא במה שסוכך ומיצל, וזו בת מינה דבסוכה שתחת' לפוסלה, ולא נחלקו אלא אי סוכה שצילתה מרובה לא מיפסלא מחמת סכך שעלי' שחמתה מרובה, או שעכ"פ תחת הסכך העליון לא חשיב צל סוכה, אבל אויר של לבוד שאינו מיצל כלל ל"ש לפסול סוכה שתחת' שכל הצל רק מהסוכה, ומה שלא מיצל אינו מגרע כלל מסוכה שתחת' עכ"ל.³

³ ויש בנותן טעם להביא כאן את דברי רבינו זצ"ל ב'דרכי שמואל' - אהלות (עמ' קעד) בדינא דלבוד להחמיר, וז"ל, דהטור הביא להתוס' והרא"ש (סוכה יז.) שנסתפקו בב' מקומות של ב' טפחים סכך פסול וביניהם אויר פחות מג', אי חשוב סכך פסול של ארבע טפחים ע"י לבוד, אבל פשיטא להו דאם אין בסכך פסול עצמו ד', אין האוויר משלימו לשיעור ד' סכך פסול, דל"א לבוד להחמיר. ובמ"א תרל"ב (ה) ביאר דע"י לבוד לא חשיב כמופרד, [פי' של"א ששני הסככים הפסולים מופרדים זה מזה והאוויר ביניהם סכך פסול], וסתום בסכך פסול, וביאר הדברים דע"י לבוד לא מתחדש מציאות חדשה של סכך פסול, וזה המכוון של"א לבוד להחמיר שיהא על האוויר זה שם מציאות מחודשת של סכך פסול, ואף שיש כאן לבוד המחברם, אבל זה חשיב רק כנתקרב

אולם בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח נו, א) כתב שבחוטי כביסה מעל הסוכות, כשאין בין חוט לחוט ג' טפחים דכדי לצאת חומרת הב"ח יש להסיר מהחוטים, שיהי' בין חוט לחוט ג"ט. והנה כ"מ כתב ע"ז בזה"ל, לא זכיתי להבין, דהא המג"א (סוס"י תרל"ב) וכן הביאו שם המשנ"ב, והשעה"צ כתב, דהא דאמרינן לבוד להחמיר הוא רק לקרב את הקנים, אשר ע"י קירובם יהיה בהם ד"ט, אבל כשאף אם נקרבים לא יהי' בהם ד"ט ל"א לבוד להחמיר שיחשוב האויר כסכך פסול, והדבר ידוע כי בהנך חוטי כביסה אף אם יקרבו לא יהי' בהם יחדיו ד' טפחים עכ"ל. דהנה המג"א שם (תרכ"ו סק"ו) בהביאו את הב"ח הנ"ל, והקשה עליו כמה קושיות, וביניהם כתב ועסס"י תרל"ב וכתב במהש"ק בכוונתו, וז"ל וע' סס"י תרל"ב א"א לבוד להחמיר ועמ"ש מ"א ע"ד רמ"א סי' תק"ב עכ"ל, ומוכח מדבריו דעכ"ח צ"ל להב"ח דאמרינן להחמיר אף בכה"ג, לומר דהוי כסתום בסכך פסול, דאל"כ אין פירוש לחומרת הב"ח, וזולת זה גם המג"א ל"ה חולק, דאף הוא ס"ל לבוד להחמיר, כמבואר (בסי' תק"ב) שם, עייש"ה. ועוד יותר דהב"ח מחמיר אף אם יש במציאות סכך כשר ביניהם כמבואר שם. אולם בזה בודאי אין להחמיר מטעם המבואר במג"א דהיכא דיש דבר ממשי מפסיק ל"ש לבוד, וכמ"ש בתשו' חכ"צ (סי' נ"ט) ובש"פ. אבל היכא דמפסיק רק אויר, הרי גם הד"מ ס"ל כן כנ"ל. ממילא צדקו דברי דלהב"ח יש להחמיר בחוטי הכביסה שיהי' בין חוט לחוט ג"ט כנ"ל, וכ"ז רק לחומרא למאן דחושש בזה לשיטת הב"ח, וגם יש לדון מטעם דברי הט"ז (תרכ"ו) ע"ש.

ודעת הגרי"ש אלישיב זצוק"ל הובא בהלכות חג בחג (עמ' רלה), דכתב שם הגרמ"מ קארפ שליט"א בנידון דידן, דנראה בכ"ז שאין כאן מקום להחמיר כלל אף אם נאמר לבוד להחמיר באמצע, שהרי כל החשש כאן רק לשי' הריב"א וסייעתו דס"ל שסכך עליון כשיש בו ד"ט פוסל שכנגדו, וביארו

ונתחברו ואין שעור ד', וזה פשיטא להו להתוס' והרא"ש, ורק כשיש שני סככים נפרדים של סכך פסול כשעור ד' שחבורם ע"י לבוד, בזה מספקא להו אי מהני לבוד לאשוויה שעור ד', ואין זה בגדר להחמיר, שהרי אין אתה נותן ע"ז שם סכך פסול, ורק מכלל חבור בעלמא לא יצא, או שמ"מ אכתי לא חשיב שיש כאן ד' טפחים רצוף סכך פסול, דסו"ס יש כאן אויר המפסיק, ואולי ג"ז בכלל אין לבוד להחמיר, [או שאחרי שפשיטא שאין האויר חשיב סכך פסול, וזה רק מקרב בעלמא, תו י"ל מסברא שאף שזה מחבר מ"מ רצף ממש של סכך פסול אין כאן], ולכן בנדון הרמ"א שיהא חשוב שהדפנות מגיעות להארץ אמרינן שפיר לבוד, ודלא כהרמ"א, ובק"נ סוכה וכן בנתיב חיים שלו על השו"ע תק"ב, וכן בבית מאיר שם, תמהו מאוד על המג"א, ודברי המג"א מבוארים היטב כנ"ל עכ"ל.

הרמב"ן וריטב"א דזה משום שהצל שבסוכה הוא מחמת העליון ולא מחמת התחתון ונמצא שהתחתון אינו משמש לצל, ולא שייך ד"ז כלל בחוט כביסה וסורגים שאין בא צל מחמתם כלל לסוכה, ולא רק שחממ"צ אלא שאין מצילים כלל בסוכה, וגם לא נעשו לכך, ופשיטא שכל הסוכה מחמת התחתון הוא. ושו"ר במנחת שלמה שכ' נמי שאין להחמיר בזה. וכן דעת הגרי"ש אלישיב זצוק"ל ע"כ. ויש לציין נמי דדעת הגרי"ש אלישיב זצוק"ל (קונטרס לקנות חכמה עמ' ט) שאין חשש במה שהכביסה מתעופפת ברוח, ותופסת רוחב ד' טפחים, דכיון שאינו קבוע באופן זה, לא נחשב לאהל לפסול.

ומ"מ בהליכות שלמה (פ"ח הערה עד) כתב וז"ל, אולם לענין סורגים הקבועים בחלונות ויש מהם הבולטין כלפי חוץ ותחתיתם מסככת מעל גבי הסוכה, השיב רבנו לשואל דבכה"ג יש לחוש שפוסלין הסכך, [עכ"פ בחלק התחתון], דלא דמי לחבלי כביסה, דהחבלים תשמישם ע"י שיש ריוח ביניהם, ואילו הסורגים משום לבוד הוא לסגור הפירצה, אולם אם יתן בחללים שבין הסורגים סכך כשר יש להכשיר הסוכה ע"כ.

ונפ"מ לפי"ז נמי בשיעור הצל בסוכה, דעי' בחזו"א (קנ, ד ד"ה תורה והוצין) דכ' וז"ל, הוה לי' חמתה מרובה כו', לכאורה אין שיעור לעובי הסכך, דגם דק שבדק עושה צל דק, ומשמע מדבריהם דצל דק לא חשיב סכך, אלא בעינן צל חשוב שהאדם נהנה ממנו, וכ"ה בהדיא בל' הר"י לא ישאר סכך שיגן על האדם בחמה ע"כ. אולם ע"ע בספר הסוכה (ח"א עמ' רנ) דכ' דהגרי"ז נשאל אודות ספיקו של הפמ"ג, דהרי הזכוכית אינה עושה צל כלל, וא"כ תהא הסוכה פסולה מדין חמתה מרובה מצילתה. והשיב, דפסול חמתה מרובה מצילתה הוא לא מחמת מיעוט הצל אלא מחמת גריעות הסכך. חזרו ושאלו אותו, עדיין יפסל משום זה כיון שאינו עושה צל כלל. והשיב צל כל שהוא יש גם בזכוכית, ואין שיעור לאיכות הצל ע"כ. ומ"מ בארחות רבינו (ח"ב עמ' ריח אות יט, מהד' ישנה) כתב דבנוכחותו שאלו את החזו"א מה דינו של זכוכית אם כאויר או כסכך פסול, והשיב מרן כאויר מאחר שאינו עושה צל, ולפי"ז חזר ושאלו רי"ב א"כ אם כל הגג יהי' של זכוכית עם נקבים שיוכל גשם לעבור אבל רובו זכוכית ויסכך על גב הזכוכית סכך כשר יהי' כשר. ואמר מרן שמסתבר שכן ע"כ. וא"כ לפי"ז איכא נפ"מ נמי לנידון הנ"ל, דמש"כ רבינו זצ"ל דכיון דגם א"נ לבוד סו"ס אין החבלי כביסה עושים צל, לכאור' דמיא לזכוכית דג"כ אינו עושה צל.

ב

סוכה תחת אילן הגבוה מעשרים אמה

סו"ע (תרכו, א) אין לעשות סוכה תחת בית או אילן, והעושה סוכתו תחת האילן, יש אומרים שאם האילן כלתו מרובה מחמתו פסולה בכל ענין, אף אם הסוכה כלתה מרובה מחמתה, אבל אם האילן חמתו מרובה מכלתו, אם הסוכה כלתה מרובה מחמתה בלא אילן, כשרה, אפילו לא השפיל הענפים למטה לערצם עם סכך הסוכה, אבל אם אין הסוכה כלתה מרובה מחמתה בלא על ידי האילן, כריך שישפיל הענפים ויערצם עם הסכך בענין שלא יהיו ניכרים ויהא סכך רבה עליהם ומצטלן. וי"א שאפילו אם הסוכה כלתה מרובה מחמתה בלא האילן, והאילן חמתו מרובה מכלתו, אם ענפי האילן מכוונים כנגד סכך הכשר פסולה בין שהאילן קודם בין שהסוכה קדמה, כיון שענפי האילן מכוונים כנגד סכך הכשר.

דנו הפוסקים בסוכה שצילתה מרובה מחמתה ומעליה יש אילן גבוה מעשרים אמה, האם האילן פוסל בזה כדין סוכה תחת האילן, או דלמא כיון דהסוכה היא צלתה מרובה מחמתה, והאילן הוא מעל עשרים אמה אינו פוסל.

הישועות יעקב (תרכו, א) כתב בזה, דהנה בש"ס דסוכה דף ב' קאמר רבי זירא הטעם דעד עשרים אמה אדם יושב בצל סוכה ולמעלה מעשרים אין אדם יושב בצל סוכה, והנה דעת הרבה פוסקים דהלכה כר"ז, ואף לדעת הפוסקים כרבא היינו לפסול אף ביותר מד' אמות, אבל כו"ע מודים דאין כאן צל סוכה, ומעתה נראה ברור דאף אי נימא כשיטת ראב"ה דאף שיש בכשר שיעור סוכה וצילתה מרובה מחמתה מכל מקום פסול אם מערב בתוכו סכך כשר, היינו משום דעדיין צל הפסול עליו והוא יושב בצל הפסול, אבל בסכך גבוה למעלה מכ' דאין אדם יושב בצלו, לא אמרינן דסכך שלמעלה יבטל הסכך כשר. ואמנם היינו באינה רק ד' אמות על ד' אמות אבל ברחב יותר שייך לפסול עכ"ד.

והשו"ע הרב (תרכו, ד) כתב דאם צל הסוכה הוא מרובה מאד, בענין שאפילו אם ינטל ממנה כשיעור צל העליון ויהיה המקום שהעליון מיצל עליו מקום חמה, ואעפ"כ תהיה הסוכה צלתה מרובה מחמתה, כשרה ע"כ.

אולם השפת אמת (ט, ב ד"ה והנה) כתב ע"ד השו"ע הרב, והיא תימה גדולה, דנראה מדבריו דכל הפסול הוא מכח צירוף סכך פסול, אבל באמת ב' פסולים הם תחת אילן פסלה תורה ולא מהני בזה שום היתר, כיון שהמקום פסול להעמיד שם סוכה, רק היכא דחמתה דאילן מרובה דלית ב' פסול דתחת האילן בזה אתינן עלה מכח צירוף סכך פסול וכן מצאתי בהדיא ברבינו ירוחם⁴ עכ"ד.

והבית מאיר (תרכו, א) כתב דמלשון השו"ע שכתב 'שאם האילן צלתו מרובה מחמתו פסולה בכל ענין', דנכלל במלת בכל ענין, אף אם האילן למעלה מן הסוכה הרבה ואף אם סוכה נמי צלתה מרובה ע"כ.

והגרצ"פ פראנק זצ"ל בהר צבי (סוכה ט, ב) כתב דנשאל על סוכה שצלתה מרובה מחמתה אבל למעלה ממנה יש אילן המיצל קצת על הסכך, והאילן הוא למעלה מעשרים אמה, אם יש סניף לקולא בזה שהאילן הוא למעלה מעשרה. וכתב דבשו"ת חלקת יואב (או"ח סימן כז) הרחיב את השיטות בענין זה, וסיכום דבריו דלשיטת התוס' לענין סוכה תחת האילן הגמרא דידן מיירי דגם הסוכה היתה חמתה מרובה מצלתה, ועל זה פריך הגמרא דאיך יצטרף הסכך הפסול. אמנם שיטת הריב"א והרא"ש והר"ן והראב"ד בהשגות דאף אם הסוכה צלתה מרובה מחמתה מכל מקום פוסל האילן כנגדו, והסכך שכנגד הפסול אין מועיל כלום, והוה ליה כאילו אינו, וצריך שישאר הסוכה צלתה מרובה אף אחר שינטל הכשר שכנגד האילן, והריב"א בעצמו סובר דלא אמרינן שפוסל כנגדו רק בסכך פסול ממש ולא בסכך שלמעלה מעשרים, והמרדכי מסביר דכיון שיש עצה שיניח הסכך באופן שיהא כשר לא מיקרי סכך פסול שיפסל כנגדו. אך שיטת רש"י בדרי' ירמיה גם כן כהריב"א, וסובר עוד יותר דגם סכך שלמעלה מעשרים פוסל כנגדו. וכתב הגרצ"פ זצ"ל

⁴ כתב הרבינו ירוחם (תולדות אדם וחוה נתיב ח חלק א) 'ואם צל הסוכה מרובה מחמתה אפי' כשינטל הסכך שתחת ענפי האילן ולא תחשוב אותו ולא תצרפהו עם השאר, עדין יש בשאר שאינו תחת ענפי האילן כל כך סכך שצלתו מרובה מחמתו, או שהוא עשוי בענין שענפי האילן אינם מכוונים כנגד סכך הסוכה, אלא כנגד האויר שבין סכך לסכך, כשרה, מאחר שצלתה מרובה מחמתה והאילן חמתו מרובה מצלתו'.

דעל כל פנים מדברי הגמרא דקאמר שתיהן פסולות היכי דמי, כגון שהתחתונה והעליונה צלחה מרובה ועומדת למעלה מעשרים, מבואר שגם למעלה מעשרים פוסל כנגדה. ובחלקת יואב שם באמת הקשה על שיטת הריב"א.

ולהלכה כתב הגרש"י גלבר שליט"א בספרו סוכה כהלכתה (פ"ה ו) דשמע מרבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל דסכך פסול ואילן וכדומה פוסלים אפילו הם גבוהים הרבה מהסכך ואין לדבר שיעור עכ"ד.

ובשו"ת רבבות אפרים (ח"ד או"ח טו) הביא דברי רבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל הנ"ל, וכתב ע"ז דא"כ יש להזהר בזה מאד, והרבה לא מדקדקין, ולא ידוע לי אמאי עכ"ד.

ג

דפנות סוכה מבד

סו"ע (או"ח תרל, י) העושה סוכתו בין האילנות, והאילנות דפנות לה, אם היו חזקים, או שקצר אותם וחזק אותם עד שלא תהא הרוח מזויה מנידה אותם תמיד, ומילא בין האוירים בתנן ובקש כדי שלא תניד אותם הרוח, וקצר אותם, הרי זו כשרה.

נחלקו הפוסקים בפסול מחיצה כשהרוח מנידה, אם דוקא במנידה ג"ט, או אפילו בנידנוד המחיצה פחות מג"ט פסולה. דבמשנה ברורה (מח) כתב עד שלא תהא הרוח מצויה מנידה אותם, ר"ל דאם מנידה אותם אפילו אין בכח הרוח להפיל אותם לגמרי רק שע"י הרוח הולך המחיצה ובא קי"ל דשוב לא חשיבא מחיצה. ואפילו עומדת בבית שאין שם רוח כלל לא חשיבה מחיצה ע"כ. ודייק בשעה"צ דהא בגמ' סוכה (כ"ד ע"ב) מקשה על המשנה העושה סוכתו בין האילנות והאילנות דפנות לה כשרה, והא קאזיל ואתי, ומתרצה הגמ' הב"ע בקשין, [ופירש"י אילנות זקנים ועבים], ומקשינן והאיכא נופו וכו', ודקדק השעה"צ דבודאי לא יפול נופו על ידי הרוח אחרי שלמטה מן הנוף האילן הוא קשה ועב, ועל כרחך שבהולך ובא בלבד נפסלת המחיצה ע"כ.

ובחזו"א (עז, ו) כתב ע"ד רש"י, וז"ל, ונראה דהיינו דוקא שהרוח מפזר את הענפים באופן שהן מתרחקין ג"ט זה מזה ובטל לי' מחיצה ההיא שעתא הלכך פסול אף בשעה שהן נחין ושקטין ומחיצתן שלימה, דהוי מחיצה עראי שאינה יכולה לעמוד ברוח, אבל אי המחיצה חזקה שאין הרוח יכול לפזרה אלא שמתנוודדת מעט לכאן ולכאן, אבל בכל שעתא היא מחיצה מעליתא, נראה דשפיר הוי מחיצה העומדת ברוח, ודברי המ"א סי' שס"ג סק"ל בלחי שהרוח מנידו, י"ל דהיינו נמי שהרוח כופפו למטה מי' או מרחיקו ג"ט מן הכותל, אבל בלא"ה לא מפסל ע"כ.

ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה מ, ב) כתב דמשמע שהחזו"א לא מחלק בין סוכה למחיצות דשבת, וגם בסוכה מכשיר כשלא מתרחקים ג"ט מהכותל, וליכא חומרא בסוכה ממחיצה לשבת.

ודעת הגרשז"א זצ"ל (הליכות שלמה פרק ז, א) דמחיצות עשויות מיריעות בד או מענפי אילן, אם אינן קשורות כראוי והרוח מנידה אותן ממקומן אפילו מעט פסולה. דכן הוא פשטא דמלתא כמשמעות כל הראשונים בסוכה כ"ד ע"ב, וכן משמע במ"ב דכל שהמחיצה הולכת ובאה אפילו כלשהו קיי"ל דשוב לא חשיבא מחיצה, והטעם נראה דכיון שבשעת הנדנוד נמצא שאותו מקום הריהו רגע אחד תוך הסוכה ורגע אחד חוץ לסוכה אין זה חשיב מחיצה, והחזו"א כתב דהפסול הוא דוקא כשהרוח מפזר את הענפים באופן שהן מתרחקים ג' טפחים זה מזה ובטל לי' מחיצה ההיא שעתא, אבל בלא"ה לא, והנדנוד אינו פוסל. אבל מדברי כל הראשונים ומל' הפוסקים והמ"ב לא משמע כן, עכ"ד.

וכן בשו"ת משכנות יעקב מקארלין (או"ח קנ"ה ד"ה וכן עמ' קנא) כתב בזה"ל, דבעינן שלא יתנדנדו כלל ולא יזוזו ממקומן, וכ"מ כולה סוגיא דשם, וא"כ לפ"ז צריך למתוח ולמשוך החבל בחוזק כ"כ שלא יזינו הרוח כלל, וזה דבר קשה מאוד, כי ברוב ימים מתאריך מאליו וניכפף. ע"כ נכון מאוד מכל הלין טעמי לעשות צה"פ מלמעלה בדבר העומד כגון קנה חזק או לבנות כעין בנין שער עכ"ל. והגר"ש אלישיב בהערות (סוכה כד, ב ד"ה כל) כתב ע"ד המשכנות יעקב, ד'חזינא לאחרונים הסוברים דדינא דאין עומד ברוח מצוי' הוה במשהו ולאו דוקא בג' טפחים'.

ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה מ, ב) כתב וז"ל, ולדינא ודאי נדנוד קצת מסתבר שאינו כלום. ואם אף כשלא מקושרים אינם מתנדנדים אלא פחות מג"ט, מסתבר נמי שמותרים לכתחילה, אבל דווקא כשקשרם למטה, דכיוון דעכ"פ מנדנד הרבה, לא היו עושין כן בדירה קבועה כבית אף במקומות החמים, וצריך שתהא הישיבה בסוכה שהיא כעין תדורו, ומכל מקום לא חיישינן שיינתק הקשר ולא אדעתיה. ולמעשה שאתה כותב דהיום עושין הדפנות מיריעה עבה וקושרין היטב, שלכן מותר לכתחילה, והמחבר בסימן תר"ל סעיף י' שכתב שאין נכון לעשות מיריעות של פשתן בלא קנים מטעם זימנין דמינתקי, הוא דווקא ביריעות דקות, דדווקא באלו מסתבר שלכתחילה אין לעשות מיריעות, לענ"ד קשה לסמוך ע"ז מאחר שלא מפורש חילוק כזה אף לא במחברים היותר אחרונים כהמ"ב ועה"ש, אלא כשלא היה אפשר לפניו לעשות סוכה אחרת. ומצד מה שרואין במדינתנו באמעריקא שמוכרים סוכות שנעשו דפנותיהם מיריעות, פשוט שלא היה זה ע"פ הוראה עכ"ל.

אולם דעת רבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל, כפי שהובא בספר פתחי שערים להגאון רבי עמי גורן שליט"א (מילואים עמ' קכ) מתלמידי רבינו זצ"ל, בזה"ל, וחזינא למור"ר הגר"ש אויערבאך שסבירא ליה שסוכה מברזל מצופה מבד כנהוג שהבד מתנפנף, ואמר שכשרה. ונשאל מור"ר הגר"ש אויערבאך, בטעם הדבר שמחיצה של סדינים שאמצעיתה נע ונד ברוח אפילו יותר מג"ט לא הוי חסרון, לא רק לחזו"א שלא פוסל אלא שבירת המחיצה, אלא גם למשנה ברורה ולאחרונים שכל שזז והולך ובא לא מהני. והתבאר מדברי מור"ר שכה"ג שסגור מכל הצדדים ודאי מהני. מיהו סבירא למור"ר שאף שסוכה העשויה מסדינים שזזים אילך ואילך באמצעיתם כשירה לכו"ע, דהיינו גם למ"ב ולא רק לחזו"א, מיהו אם הסדין מאד גדול ומתנפנף חזק בצורה שאינו נראה כמחיצה, אמר מור"ר שלא מהני. וכונת מור"ר אפילו שלא מגיע לארץ כיון שנע הרבה אילך ואילך אין לו דין מחיצה. ולענין חבל של צוה"פ שפסלו האחרונים [משכנות יעקב] הואיל ונע אילך ואילך, אעפ"י שקשור מכל צד, והרי רק אמצעיתו זז. אמר מור"ר הגר"ש אויערבאך שכל צוה"פ זה ענין של צורה, ולפיכך כל שנע קצת כבר פסול, ונשאל מור"ר הרי מדמים האחרונים החבל של צוה"פ לענפי דופן הסוכה, וא"כ לא דמי, שבחבל יש סיבה בפנ"ע לפסול של"ה כעין הצורה של צוה"פ. ואמר מור"ר אעפ"כ כונתם שכיון שמצאנו בענפי אילן שהתנועה פוסלת, ה"ה שהחבל של צוה"פ נפסל בתנועה עכ"ל.

ובשו"ת משנה הלכות (חלק ה סימן עז) כתב וז"ל, והיות כי נהגו העולם לעשות סוכות מיריעות וסדינים פה בארה"ב עושין סוכות ודפנותיהם מיריעות גם שמעתי שבא"י הרבה עושים סוכות כאלו, [הגם ששמעתי בשם הגאון מטשעבין זצ"ל שאמר שמי שיש לו סוכה כזו יעשה קנים כל שלשה], לכן נראה לחדש דלא אסרו רבינו פרץ ודעימיה דפנות מיריעות אלא כשהיריעות קשורין לעצמן ביתידות או בקנים שישנם בד' רוחות, או אפשר שלא היו שם קנים אפילו בד' רוחות, אבל אם עושה ד' קונדתינ ותחבן בארץ ועושה פס המקיף כל הד' קנדתינ מלמעלה ולמטה ומחבר היריעות באותו הפס, ואז יש לו פס מלמעלה ופס מלמטה, וע"ז קשר הסדין ומחבר היריעות באותו הפס בכל האורך מקצה לקצה, כה"ג מודה הר"פ ודעימיה דלא חיישינן דילמא מינתק כה"ג, דהני ב' פסים מועילים כעין הקנים, ואולי גדולה מזה דהקנים לא הוי רק בכל שלשה טפחים והכי מוקף כל הדופן מקצה לקצה בקרשים מלמעלה ולמטה ע"כ.

ולענין דיעבד כתב הערוך השולחן (תרל, לב) וז"ל, ומ"מ בדיעבד אם קשרן כשרות, ויש מי שאומר דמחיצה אחת יכול לעשות גם לכתחלה [ט"ז סק"א], ויש לסמוך על זה במקום הצורך, והרוצה לעשות בכל המחיצות בסדינים טוב שיארוג בהמחיצות קנים בפחות פחות משלשה שהקנים עצמם הם כמחיצה מטעם לבוד ע"כ. ובשער הציון (תרל, מט) כתב דדעת האליה רבה להקל בזה מטעם כיון שהיריעות קשורים בטוב והקנים אינם רק לחומרא יתרא אין להחמיר כל כך, וכן בבכורי יעקב הקל בזה.

והגרי"ח זוננפלד זצ"ל בשו"ת שלמת חיים (אורח חיים סימן שנב) כתב שבוודאי כל המחיצות אינם נדים, ונשארו תמיד מחיצות הראויות.

ד

עשיית הסוכה לשם צל

סולחן ערוך (תרלה, א) סוכה, אף על פי שלא נעשית לשם מצוה, כפירה, והוא שתהיה עשויה לכלל, כגון סוכת א"י, נשים, בהמה, כותיים, רועים, קייצים, בורגנין, שומרי שדות, אכל סוכה שנעשית מאלוה, פסולה, לפי שלא נעשית לכלל.

נחלקו הפוסקים לגבי סוכה שעשאה לשם מצות סוכה, ואח"כ היה דר כל השנה, האם כשרה לשנה הבאה, או לאו. דעת הביכורי יעקב (תרלה, א) כמש"כ בזה"ל, דיש להחמיר כמו בסוכת היוצרים, דהיינו להגביה הסכך ולחזור ולהניחו כדלקמן סי' תרל"ו סעי' ב', דיש לחוש ג"כ שאין ניכר שדר שם לשם מצוה, אבל מה שסותר ומגלה הגג שעל הסכך לבד שכסה אחר הסוכות של אשתקד נ"ל דלא מהני, כמו בסוכת היוצרים דבעינן היכר בסכך שעושה עתה לשם מצוה, וכל זה בדר בה כל השנה, אבל בלא דר פשיטא דמהני גילוי הגג לבד ולא בעינן סתירת הסכך, ולא מקרי תעשה ולא מן העשוי כיון דלכתחלה בשעת סכוך ה' הגג מגולה ע"כ. ובמשנה ברורה (תרל"ו, ח) כתב בשם הבכור"י, בסוכה שעשאה לשם החג ואח"כ היה דר בה כל השנה, כשיגיע חג הסוכות צריך להגביה הסכך ולחזור ולהניחה לשם סוכה מטעם זה ולא סגי בגילוי הגג לבד.

אולם בעמק ברכה (אות ט) כתב ע"ד הבכור"י, וז"ל, אינו מובן למה לא תועיל בזה הסרת הגג לבד, דהרי מה שדר בה כל השנה אין זה מקרי שדר בהסוכה, דהרי כל השנה היה על גג מקורה ונמצא שהיה דר בדירת קבע ועתה שהסיר הגג נסתר בזה הדירת קבע ועשאה לדירת עראי והוי כדירה חדשה, וא"כ שפיר ניכר השתא שיושב בה לשם סוכה ע"כ.

וכן בדינים והנהגות להחזו"א (כב, ה) כתב וז"ל, סוכה שנעשית לסוכה אם דר בה אח"כ כל השנה כמדומה דעתו דסגי בגילוי הגג לבד ודלא כמ"ש הבכור"י עכ"ד. ובאמרי יושר (ח, ב ד"ה בבכורי) כתב ע"ד הבכור"י, וז"ל, וזכורני שמרן ז"ל חלק על דבריו, דעובדא הוי בסוכה כזו שהי' מסגרת קבועה בבית מעצים העשויים שתי וערב ועל גגה רעפים והסירו הרעפים קודם החג, [אין

זכור לי כעת אם הי' במסגרת כדי צילתה מרובה מחמתה או שהצטרכו להוסיף קצת סכך] ואמר אז תרי טעמי מעלייתא להכשיר נגד הבכור^י, ואיני זוכרם ע"כ.

ובשו"ת מנחת שלמה (ח"ב נח, לב) כתב ע"ד הבכור^י, תמוה מאד הרי כל השנה הוא דר מפני שיש שם רעפים, משא"כ עכשיו שהסיר הרעפים וא"כ הרי כששב ומכסה אחר החג גלי דעתיה שרוצה דוקא בגג של רעפים, וא"כ לא דמי לסוכת היוצרין. ועכ"פ נראה דבכה"ג שהסכך והרעפים מונחים אחד ע"ג השני סמוכים זה לזה, כיון דבכל השנה מינכר ורואה את הרעפים בכה"ג לא דמי כלל ליוצרין, וחדושו של הבכור^י יעקב הוא רק בכה"ג שהסכך הוא למטה ונמוך יותר מהרעפים דאז אינו רואה כ"כ יפה גם בכל השנה את הרעפים.

ובחלקת יואב (או"ח תנינא ג ד"ה ואגב) צידד להחמיר יותר מזה, דאם עשאה לשם צל אבל היה בדעתו לדור בסוכה אחרי סוכות, הסוכה פסולה דלא עשאה לשם צל בלבד יעו"ש.

וכתב הגאון רבי צבי וידר שליט"א בספרו מנחת צבי - הלכות סת"ם (נג, ד) וז"ל, דמבואר בגמ' דאם עשה הסוכה מתחילה לשם דירת קבע ועכשיו בא לשנות ייעודו לשם דירת עראי הוא פסול משום תעשה ולא מן העשוי, דבעינן עשיה מתחילה לשם סוכה דירת עראי, ולא בעשויה כבר לשם דירת קבע ועתה בא לשנותו לדירת עראי, דיעי' בגמ' (סוכה טו, א) בסוכה שעשויה לדירה דצריך לפקפק דפסול משום תעשה ולא מן העשוי, ויעי' בגמ' (ח, ב) בסוכת יוצרים דהפנימית פסולה וכתבו הר"ן והריטב"א דהוא משום תעשה ולא בעשויה כבר לשם דירה. ולכא' יש להבין גדר ההלכה בזה, דמאחר שלא בעינן עשה לשמה לשם חג וגם ליכא הלכות מסוימות בדין העשיה דגם סוכת גנב"ך כשר, א"כ אמאי בעינן דוקא בתחילת העשיה כוונה לשם דירת עראי וצל, ואמאי לא סגי במה דמיחדו ומייעדו אח"כ לשם זה.

והנראה בזה דגדר ההלכה דתעשה ולא מן העשוי בסוכה הוא דאין הייחוד והייעוד לשם דירת עראי וצל חלה אא"כ נתייעד מתחילת עשיתו לשם זה, דרק אז חל בו ייעוד שלם לשם דירת עראי וצל, משא"כ היכא דמתחילה נעשה לשם דבר אחר ורק אח"כ בא לשנות ייעודו, אין יכול לשנות

עיקר ייעודו שנעשה בו מתחילה, ולעולם לא נעקר שמו הראשון שנעשה מתחילה בשבילו.

ויש להסתפק בסוכה שעשאה מתחילה לשם צל ושוב שנה ייעודו לשם דירה או לשם צניעות אי יפסל, כיון דעכשיו כבר אינו סוכה שעומדת לצל אלא עומדת לדירה, ואי נימא דהוא נפסל כיון דבפועל משמש לדירה, יש להסתפק אי שנה חזרה ייעודו לצל ולדירת עראי אי חוזר להכשרו, כיון דתחלת העשיה היה לשם צל, או שמא כיון דנפסל צריך עשיה מתחילה. ודמי לספק של האחרונים בתעשה ולא מן העשוי אי נפסל באמצע אי בטל עשיה ראשונה, ברם מסתברא דלענין עשיה לשמה אף אי נימא דגדרו שהחפץ מיועד ומיוחד לשם המצוה, מ"מ אחר שהחיל בו ענין ייעוד בתחילה לא יכול לשנות ייעודו לחול ולהפקיע העשיה לשמה, וצ"ע, עכ"ל.

אולם רבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל כתב ע"ד המנחת צבי (בהסכמתו לספר), בזה"ל, ומה שכ' להסתפק בסוכה שעשאה לשם צל ועראי ושוב שינה ייעודו לשם דירת קבע, אם יפסל, ואם נימא דנפסל יש להסתפק אם שוב שינה ייעודו לדירת עראי אם חוזר להכשרו ע"ש, הדבר מבואר במשנ"ב (תרלו, ח) דסוכה שעשאה לשם חג ואח"כ היה דר בה כל השנה כשיגיע חג הסוכות צריך להגביה הסכך ולחזור ולהניחה לשם סוכה, ולא סגי בגילוי הגג. ומש"כ מע"כ דמסתברא דלענין עשיה לשמה אחר שהחיל בו יעוד בתחילה לא יכול לשנות ייעודו להפקיע העשיה לשמה, נראה דכיון דקיי"ל כב"ה דל"צ עשיה לשם סוכה ואין כאן עשיה לשם חלות סוכה דמצוה, לזה לא נתפס בה הלשמה, וכל שאח"כ נעשה לדירה דכל ימות השנה לא חשיב סוכת עראי וצריך עשיה מחדש, ואה"נ לסברת ב"ש דצריך עשיה לשם חג, בזה יש להסתפק דכבר חל בה שם סוכה, וגם בזה יל"ע, ועכ"פ לדין הדבר מבואר מאד.

ומעכ"ת שליט"א העיר בזה הערה גדולה, דגדר ההלכה דצריך עשיה לשם צל דעראי, ויש בזה פסול דמן העשוי בנעשית לדירה, זה מחודש מאד, דכיון דלא בעינן עשייה לשמה לשם חג, ואין הלכות מסוימות בדין העשיה, דגם סוכת גנב"ך כשר, וא"כ מהיכ"ת דצריך דוקא תחילת העשיה לשם דירת עראי, ולא סגי מה דמיחדו אח"כ לעראי, אבל מה דמבאר דגדר ההלכה דאם מתחילה נעשה לשם דבר אחר אין יכול לשנות ייעודו, ולעולם לא נעקר לגמרי שמו הראשון שנעשה בשבילו ע"ש, לא מחוור כ"כ, וכגון בסוכת

היוצרים הפנימית דדר ביה אי עקר משם לדירה קבועה, וזה נשאר רק לעראי, מהיכ"ת דלא פקע שם דירת קבע ממנה, אתמהא.

והנראה בזה דיסוד ההלכה דלא מן העשוי בחוטט בגדיש וכי"ב, זה בודאי בעיקר עשייתו לשם גג ואהל, ולא בחוטט ונמצא הגג עשוי מאליו, וגם בזה יש המחודש דאף דאין דין עשייה לשם סוכת חג, ול"צ לחלות סוכה דמצותה דסוכת גנב"ך ג"כ כשירה, מ"מ נאמרה הלכה דתעשה בעשיית האהל דסוכה, ונראה דחלוק בזה הא דצריך שיהא רק עראי ולא דירת קבע, דבזה אין חסרון בגוף התעשה והעשייה, די ש כאן עשיית אהל גמור, דזה מתחילת עשייתו, אלא דאין כאן סוכה דדירת עראי, ונראה לע"ד די"ל דהך דינא דלא מהני דסוכה העשויה לדירה לייחודה לסוכת עראי לצל, דהיינו רק דלא מתכשר לסוכת מצוה במה דזה דירה של כל השנה, ביחוד בעלמא לשם סוכת מצוה לעראי לצל, דאין זה מעשה אלא מן העשוי דפסול, דהוא בא לקיים מצות סוכה בדירת קבע, ורק עכשיו הופכו לעראי וזה בגדר העשוי מאליו, אבל בסוכת גנב"ך דכשר, נראה די"ל דאפי' בסוכה דנעשית בתחילה לדירה ממש, ואח"כ נתיחד לסוכת גנב"ך רק לשם צל, דלא צריך בזה עשייה מחדש, דאין נ"מ בהך סוכת גנב"ך בכוונתם, דכיון דגוף העשייה נעשית כהלכתו כדן נעשה לשם אהל, אך דזה היה לשם דירה, אבל כיון דלהך גנב"ך נקבע אח"כ לצל ולעראי בעלמא, שפיר שם סוכה עלה למי שרוצה לקיים בזה מצות ישיבת סוכה, ורק לא מהני במה דנעשית לשם דירה, דמיחדו עכשיו לצל בעלמא לקיים מצות סוכה דזה חשיב מן העשוי, וכן בסוכה שהיה ג"כ בה לדירה בסוכה פנימית דיוצרים, ואח"כ נשתנה הדבר ולא דר בה כלל, ונתיחד כמו סוכת היוצרים החיצונה, וכבר נקבע בזה לשם עראי לצל בעלמא, ממילא אח"כ בבוא חג הסוכות כשר גם לסוכה, ורק בכגון סוכת היוצרים הפנימית דדר בה בקביעות לא מהני להפכה לדירת עראי לקיים בזה מצות סוכה, דכה"ג נקרא מן העשוי, דעכשיו בבוא מצות סוכה הוא מקיימה בדירתו דכל השנה, ומה דעכשיו מהפכה זה בגדר מן העשוי, וכתבתי בהחפזי וצ"ע ובירור, עכ"ל.

והגרשז"א זצ"ל בהליכות שלמה (עמ' קלט) דן בכ"ז, וכתב דאם סיכך סוכתו לשם צל ואחר כך חישב עליה לשימוש אחר, כגון לאוצר וכדומה, מסתבר שנפסלה. דכשם שע"י מחשבה לצל אפי' לאחר שכבר סיכך שפיר הוה אמרינן דמתכשר, אי לאו משום תולמ"ה, ה"נ איפכא בסיככה כהלכתה דמיד כשחשב עליה לאוצר ולא לצל מסתבר דנפסלה.

וכתב הגרשז"א שם דאם סיכך סוכתו לצל ואח"כ חישב עליה לשימוש אחר, ושוב חזר וחישב עליה לסוכה, יש להסתפק אם חזרה הסוכה להכשרה. דנהי דהוה מעיקרא 'תעשה' מ"מ כיון דנפסלה בינתיים אולי מיקרי תו השתא 'מן העשוי'. ונראה דיש לדמות דבר זה לחדר שהסיר תקרתו ועשה שם סוכתו, להסוברים דנפטר החדר מחובת מזוזה, [עיין מ"ב סי' תרכ"ו סקכ"א] שנחלקו הפוסקים אם כשחוזר ומניח את התקרה לאחר החג צריך להסיר המזוזה ולחזור ולקובעה מפני שפסולה מדין תולמ"ה, או לא. וה"נ בנד"ד עכ"ד.

ועוד יש להעיר דהנידון הנ"ל בסוכה שנעשתה לצל ושינה דעתו באמצע החג, ושוב שב בדעתו לצל, דכתב בשו"ת שבט הלוי (ח"י ק, א) דמסי' תרל"ה יוצא ברור דסוכה הנעשה מאליה פסולה לפי שלא נעשה לשם צל הרי לפעמים הרוח מרימה הסכך לגובה ומיד נופל בחזרה לסוכה. הנה בדין זה הסברא להלכה נוטה להקל, דע"י הגבהת הרוח מכ"מ עדין הסכך בשטח האויר למעלה מן הסוכה שכשר וכעין חבוט רמי, ולעולם לא נפסק מהכשר סוכה. ואם הרוח דחה את המחצלת הצידה ואח"כ תחזור המחצלת למקומה כיון שבאותו שעה לא הי' מקום זה מסוכך והוה סיכוך זה ע"י רוח. יראה דאם נדחה לגמרי ונתגלה הסוכה בלי סכך כלל וחזר אח"ז ע"י הרוח ודאי נראה דפסול, אבל אם מקצת המחצלת עדין בשטח הסוכה וחיוב הסכך ועושה אותו מקצת פעולתו כסכך לשם צל ע"י אדם, לא נתנתק לגמרי מתורת סכך בזה ההלכה נוטה יותר שלא יפסול [ועדין יש להתבונן בזה].

ובשבבות יצחק (זמן שמחתינו עמ' נט) כתב דשמע מהגריש"א זצ"ל שלא לסמוך להתיר סוכה שרק הבעלים כיונו לשם צל, ולכן אם הסככה התרוממה ברוח באופן שבאותו מקום נפסלה הסוכה באותה שעה ואח"כ חזרה, צריך לחזור ולהגביהה ולהניחה לשם צל.

ובהליכות שלמה (תשרי, ח, יג עמ' קלז) כתב דאם הונח הסכך על הסוכה מאליו ולא ע"י מעשה אדם, אם היתה דעת הבעלים באותה שעה שיהא לצל, הסוכה כשרה עכ"ד. וא"כ ה"ה ברוח אם היה דעתו בשעת מעשה דכשרה.

ה

הכשר סוכה בשבת

סולחן ערוך (שטו, א) אסור לעשות אהל בשבת ויו"ט אפילו הוא עראי, ודוקא גג, אבל מחילות מותר, ואין מחילה אסורה אלא כנעשית להתיר סוכה או להתיר טלטול.

דנו הפוסקים האם ההיתר של תוספת עראי בשבת, הוא אף באופן שהתוספת מתירה ישיבה בסוכה, כגון אם נפל חלק מהסכך ונשאר אויר ג' טפחים הפוסל את הסוכה האם מותר ליתן באויר זה שמיכה על מנת שיהיה זה בגדר סכך פסול שאינו פוסל את הסוכה.

כתב הפמ"ג (א"א שטו, א) וז"ל, מי שנפל סוכתו בליל יום טוב ראשון, אם רשאי לומר לעכו"ם להניח הסכך עליה או לאו, ואם יש לחלק בין יום טוב או שבת בתוך החג. יש לומר בסכך שמניחין הוה אהל כי מניחין הרבה זה על זה וסמוך לזה, ואהל קבוע הוה שמונח לשמונה ימים ותשעה והוה איסור תורה ואסור על ידי עכו"ם, כי אם שבות דשבות במקום מצוה. ואף אם היה מקצת סכך מונח לתוספת אהל יש בקבוע הוה מן התורה, ודוקא תוספת אהל עראי שרי, הא קבע לא, ויש לספק אי זה מקרי קבע להתחייב עליו מן התורה ע"כ.

והפמ"ג בשו"ת מגידות (קט) כתב מעשה פה בביתי בחג הפסח שנת התקל"ז בלבוב מחוץ לעיר עשיתי סוכה וסמכתי על הפועלים עצלים, ולאחר אכילה בליל שבת קודש נפל הסכך לגמרי, והיה לי צער גדול, וקראו בני ביתי בעל מלאכה וסידר הקנים והניח הסכך עליהם, ואני לא אמרתי לו דבר, ואמרתי ברע"ו כתב הר"ב י"א שבות במקום מצוה שרי, ואין להתיר כי אם לצורך גדול, וא"כ אע"ג דקי"ל דווקא שבות דשבות במקום מצוה שרי מ"מ כאן אע"ג דהוה מלאכה דין תורה אוהל ממש, מ"מ במקום צורך גדול כי לא היה לי סוכה אחרת כי אם בדוחק גדול וגם נתבטל ממש שמחת יום טוב, הרוצה להתיר לכתחילה כה"ג אין חטא בידו.

אולם בשו"ת עטרת חכמים (או"ח ו ד"ה אף) כתב ע"ד הפמ"ג, לפלא בעיני דברי הא"א שיהי' בהנחת סכך על סוכה לצורך שבעה ימים שם בנין מדאורייתא, רחוק שיחשוב הנחת הסכך רק לשבעה ימים כקבוע.

והביכורי יעקב (תרכו, יא) נקט בפשיטות שלהניח הסכך אינו אלא איסור דרבנן. אולם הרע"א (תוס' ביכורים תרכו, יא) כתב ע"ד הביכורי יעקב, ומש"כ לסכך ע"י נכרי דודאי לא מיקרי בנין ממש שיהא מלאכה דאורייתא, הפרמ"ג כתב שם לומר לעכו"ם להניח הסכך אי הוי איסור תורה או דרבנן אוהל עראי צ"ע. והביכורי שם כתב ע"ד הרע"א, דאמת שהפמ"ג נסתפק בזה, אכן יש לדון דלא מקרי אוהל קבע, דאל"כ לתחייב במזוזה, והרי פטור לדין דס"ל סוכה דירת עראי היא, משום דסוכה לשבעה לא הוי רק עראי, כמש"כ רש"י (ב, א ד"ה עד).

וע"ע בשו"ת בית יצחק (אבן העזר ח"ב קכה, א) דכ' דמבואר בד' רש"י (לא, א) דאפי' סכך הו"ל כבנין קבע, מה"ט מצדד הפמ"ג דהוה איסור דאורייתא הבנין והסתירה. אך י"ל דהמצוה משוה קבע ל"ה רק מדרבנן. ובשו"ת שואל ומשיב (רביעאה ח"ג כה ד"ה אשר) כתב דהמצוה חשיב לה קביעות, וכעין דאמרו בעירובין דף נ"ה באהלי מדבר דכתיב עפ"י ד' יחנו הו"ל כקבועי, וה"ה בסוכה כיון דבעינן הסכך הו"ל אהל קבוע, ואף דבאמת סוכה דירת ארעי בעינן, מ"מ לענין זה מקרי קבוע מחמת המצוה, וכל כה"ג לענין סוכה מקרי ארעי, ולענין איסור שבת ויר"ט הו"ל קבוע דהמצוה חושבו קבוע.

ובמשנ"ב (תרלז, א) כתב וביר"ט אסור להקימה ואפילו אם הרוח הפיל ממנה רק מקצת מן הסכך לבד אין להוסיף ביום טוב בעצמו, וע"י עכו"ם אפילו נפל הסכך כולו ג"כ יש להתיר עכ"ד. ומבואר במשנ"ב דאין היתר ביר"ט אפי' תוספת עראי, ובשעה"צ כתב דמשמע כן ממה שהביא בפתחי עולם בשם תשובת שואל ומשיב.

והגרשז"א בשש"כ (פכ"ד הערה קלד) כתב דשאני סוכה דהתוספת שמכשירה מחדשת שם של סוכה, ולכן אסור להוסיף בין בסכך ובין בדפנות וכן בצוה"פ נתחדש שם של פתח, משא"כ בסתם מחיצה המתרת העיקר הוא ההפרדה, ולכן גם בטפח סגי ומועיל שפיר גם לענין הפרדה מס"ת עכ"ד.

אולם דעת רבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל (ארחות שבת פ"ט הערה מז) דנראה שלדעת מהר"ם שיש היתר להוסיף על מחיצה המתרת, ופסק הרמ"א כוותיה, ה"נ דמותר להוסיף על הסכך תוספת עראי ולהתיר הסוכה עכ"ד. ויש לציין דבכלכלת שבת (ל"ט מלאכות אות לד) כתב ד'אהל עראי דהיינו כשאינו עשוי לח' וט' ימים' ע"כ, וע"ע בשו"ת הרשב"א (ח"א תרסז ד"ה תשובה) דכתב 'דאין פחות משבעה כדירת עראי של סוכה' ע"כ והיינו דשבעה ימים חשוב עראי.

ועוד אמר רבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל (אורח"ש פ"ט הערה סה) ע"ד הפמ"ג שהקשה על המהר"ם מלשונות תוס' והר"ן דמשמע שכל תוספת הנצרכת להיתר חשיבא מחיצה המתרת ואסורה, וא"כ גם אם יש טפח מבעו"י סו"ס אין די בהך טפח כדי להתיר ובעינן גם את שאר המחיצה, וא"כ יאסר מדרבנן. ואמר רבינו זצ"ל דאכן נראה שנידון זה תלוי במחלוקת הראשונים, דמדברי ר"ת בספר הישר שהוא מרא דהאי הלכתא משמע להדיא דכל תוספת המתרת אסורה, וכן משמע בתוס' וברא"ש ובר"ן, אבל מהר"ם ואו"ז וראב"ה נוקטים דלא כל תוספת המתרת אסורה, אלא רק בזמן שאותה תוספת היא דופן שלימה כדופן שלישית דסוכה אז יש איסור כשהיא מתרת, אבל אם נעשה טפח מבעו"י והוא בא רק להוסיף על הטפח ה"ז מותר, כיון שאינו עוד דופן שלימה המתרת, והרמ"א פוסק כמהר"ם וסיעתו עכ"ד. ובהלכות שבת בשבת (ח"ב עמ' קא) הובא ד' רבינו זצ"ל.

הכשר סוכה בשבת ע"י לבוד

כתב הפמ"ג (א"א שטו, א) וז"ל, מי שנפל סוכתו בליל יום טוב ראשון, אם רשאי לומר לעכו"ם להניח הסכך עליה או לאו, ואם יש לחלק בין יום טוב או שבת בתוך החג. הנה אם מניח קנים ואין בכל אחד רוחב טפח, אף שיש בין קנה לקנה פחות משלשה טפחים יש לומר לבוד לקולא אמרינן, לא לחומרא ע"כ. ומבואר דלהכשיר הסוכה ע"י לבוד שרי בשבת.

אולם רבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל בדרכי שמואל אהליות (עמ' קצח סעיף כג) כתב בזה"ל, ובפמ"ג דן דמי שנפל סוכתו בליל יו"ט או בשבת שבתוך החג, אי שרי לומר לעכו"ם להניח הסכך, וכתב שם שאם מניח קנים שאין בכ"א רוחב טפח אף שיש בין קנה לקנה פחות מג"ט מ"מ ל"א לבוד להחמיר, ויל"ע שכיון שמהני להכשר הסוכה א"כ הו"ל כמחיצה המתרת, [וכה"ג נראה שלא מסתבר כלל לומר דמ"מ להחמיר ל"א לבוד, כיון שזה כל פעולתו עשיית הסוכה, ואם זה סוכה מעליא ע"י לבוד אין טעם לומר שמ"מ אינו חייב משום דזה להחמיר⁵], דמסתמא גם בסכך אסור בכה"ג, ובפרט שעיקר חיוב אוהל האסור זה בגג, וגם י"ל מיגו דהוה אהל לענין סוכה וכו', [ולפמשנ"ת לדעת כל הראשונים יש אסור בעשיית אהל ע"י לבוד, ולא מצאנו אין לבוד להחמיר כי אם בגוונא דהתו' והרא"ש, ובעיקר דברי הפמ"ג י"ל אי עשיית סוכה הו"ל רק אסור דרבנן שאין זה אהל קבע] עכ"ד.

ובארחות שבת (פ"ט הערה ס) כתב בזה"ל, ושמענו ממור"ר הגר"ש אויערבאך (שליט"א) דמסתבר דאין לעשות מחיצה המתרת אף באופן שמעמיד קנה קנה בפחות מג"ט, דהויא מחיצה מדין לבוד, דאף שמבואר בתוס' עירובין דף ק"ב דאין איסור ליתן בשבת על הגג חוטים מרוחקים פחות מג"ט זה מזה, היינו משום דאין בזה חשיבות אהל וגג כלל, אבל כשיש לקנים אלו תורת מחיצה הוי מחיצה המתרת, ואמר דכמו"כ יאסר כה"ג בסכך דסוכה במקום שע"י קנים לבודים נכשרת הסוכה, והניח בצ"ע דברי פמ"ג סי' שט"ו בא"א סק"א.

⁵ ועיין לעיל (עמ' ג) בהגהה, בדברי רבינו ביסוד דינא דלבוד להחמיר.

ובשמירת שבת כהלכתה (פכ"ד הערה קכו) כתב וז"ל, ושמעתי מהגרש"ז אויערבך זצ"ל דגם בקנים שאין בין אחד לשני ג"ט אמרינן לבוד, והר"ז מחיצה מתרת, וכמו שאסור לעשות צוה"פ אע"ג שהפרוץ מרובה על העומד, כך גם מחיצה של לבוד, וכמו כן מצינן שהמ"א אוסר לעשות מחיצה מתרת אפי כשיש חוטין כרוכין כמובא סי שטו במ"ב ס"ק לט, אע"ג דבכה"ג שרי באוהל ממש להגן בפני השמש עכ"ד.

ומ"מ גם לדעת הפמ"ג כתב בשו"ת אבן ישראל (ח"ז יח) וז"ל, כתב מעלתו לחדש דאמרינן לבוד באותו הדין עצמו לעשותו מחיצה לדין דלת ולא לגבי איסור מחיצה בשבת, זה אינו נראה, ומה שהביא מעלתו ראייה מדברי הפמ"ג התם נמי אינו לגבי דין אחד, אלא דלגבי עשיית אוהל לא אמרינן לבוד ולגבי דין סוכה כן אמרינן לבוד, אבל לגבי אותו הדין של מחיצה דלזה יקרא מחיצה ולזה לא יקרא מחיצה, זה בודאי תרתי דסתרי. ועוד אני אומר דלא שייך כאן כלל להתיר מטעם דלבוד להחמיר לא אמרינן, דהרי האיסור הוא לעשות בשבת מחיצה המתרת, ואין לנו נפק"מ בהא דלא אמרינן לבוד להחמיר, דמ"מ מחיצה המתרת היא, וזה אסור לעשות בשבת ע"כ. ובערוך לנר (סוכה יז, א ד"ה בד"ה אילו) כתב 'ושנאמר בענין אחד לבוד להקל לבטל האויר ולא לבוד להחמיר לראות הפסולים כאלו סמוכים לא ידעתי האין נאמר כן' ע"כ.

ובשו"ת רב פעלים (חלק ד - אורח חיים סימן כא) כתב סוכה שהיו כל דפנותיה גובהם ט' טפחים וביר"ט ראשון נודע לבעה"ב שהיא פסולה. האם יוכל לסרג חבל תוך ג"ט סביבות דופני הסוכה כדי שיהיה במחיצות שיעור הכשר סוכה. דנראה דיש בנ"ד ספק ספיקא להקל, והוא ספק הדין כהמרדכי ודעימיה דיש להתיר תוספת מחיצה המתרת בשבת ויר"ט בכל גוונא, ספק הלכה כר"ת ודעימיה דס"ל יש לאסור בכל גוונא, ואת"ל הלכה כר"ת ודעימיה שמא הלכה כמ"ד לבוד לקולא אמרינן לחומרא לא אמרינן, והכא בנ"ד כיון דאינו משלים הדפנות אלא ע"י לבוד שרי וס"ס הוא מתהפך, כן נראה להתיר עפ"י טעם זה בנידון השאלה עכ"ד.

העושה סוכה בראש הגג שמצויה רוח חזקה

סו"ע (תרכח, ב) העושה סוכתו בראש העגלה או בראש הספינה, אם אינה יכולה לעמוד ברוח מזויה דיבשה, פסולה, אבל אם יכולה לעמוד ברוח מזויה דיבשה, אפילו אם אינה יכולה לעמוד ברוח מזויה דים, כשרה.

כתב בארחות שבת (ח"ג פכ"ח הערה כו) דיל"ע מה הדין ביבשה עצמה כשיש בה חילוק בין מקומות שונים, וכגון באופן שבהר מצויה רוח חזקה יותר מאשר בעמק, ולכאור' מסתבר דאזלינן בכל מקום לפי הרוח המצויה בו. ועוד יל"ע בעושה סוכה בראש הגג אשר שם מצויה רוח חזקה יותר מאשר בקרקע אי אזלינן בתר המצוי בגג, או דזה הוי כרוח מצויה דים.

וכתב רבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל (אורח"ש שם) דנראה דכיון שעיקר הא דמהני רוח מצויה דיבשה לסוכה שבים מחודש מאד, דהא הסוכה בים ואינה עומדת ברו"מ דשם, לכן נראה שזה דווקא בים דלא חשיב כ"כ מקום, דעצמותו של מקום זה היבשה ומפרשי ימים זה רק להפליג ממקום למקום, ועכ"פ חסר בשם מקום, ולכן מהני רו"מ דיבשה. ונראה לפ"ז דלא מהני רו"מ דעמק להר, וכן ל"מ קרקע לראש גג, [ויש לדון דמהני רק בסוכה שע"ג הספינה, אבל הספינה עצמה מציאותה בים ל"מ רו"מ דיבשה להספינה שבים, ויל"ע בזה].

וכן דעת הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש ח"ג פכ"ד סעיף א) דהעושה סוכתו על הגג אף שהרוח המצויה בגג היא יותר חזקה מרוח מצויה על הקרקע, מכל מקום אם הסוכה אינה יכולה לעמוד ברוח חזקה שבגג פסולה, דלא מצאנו בגמרא קולא אלא לענין ים ויבשה, ואדרבה אמרו שהדעת נוטה שגם בקרקע יצטרך דופן העומדת ברוח מצויה כזו נמצאת בגג עכ"ד. ובספר מחנה ישראל (עמ' קיד) הוסיף ע"ד, דאולם נראה שעכ"פ ביחס לסוכה בקרקע א"צ שתוכל לעמוד לפי רוח מצויה של הגג, כיון שלפי מקומה עומדת ברוח מצויה, אולם שם צדד להחמיר גם בזה וצ"ע, ואולי טעמו שהדבר מוכיח שמה שאינו נע למטה הוא מחמת הבנינים שחוסמים הרוח בקרקע, ולפי המג"א יש לפסול בזה ואם יתברר שמצד עצמו עומד יהא כשר.

ח

סכך ממחצלת של קנים

סולחן ערוך (תרכט, ו) במחצלת של קנים וקש ושיפה וגמי, בין שהיא חלקה שהיא ראויה לשכיבה, בין שאינה חלקה שאינה ראויה לשכיבה, אם היא קטנה, סתמא עומדת לשכיבה ומקבלת טומאה ואין מסככין בה, אלא א"כ עשאה לסכך.

סכך קלוע כמחצלת, יצא הגאון רבי אלעזר משה הורוץ זצ"ל הגאב"ד דפינסק בספרו אהל משה (ח"ב סימן י"ז) לאסור, וטעמו שיש בכל מחצלת גזרת תקרה, ואף שבגמרא (יט) מפורש שאם עשאה לסיכוך כשרה, מבאר ע"פ הסוגיא (טז) דרב אמי פוסל אפילו בבלאי כלים ומייתי ממחצלת, הרי דמיירי דומיא דבלאי כלים, והיינו כשסתר המחצלת שאין גזירת תקרה אם נעשית לסיכוך שלא קיבלה מעולם טומאה מסככין בה, אבל בעודה מחצלת פסולה לסכך משום גזירת תקרה בכל אופן, ובלאו הכי פוסל נמי כשיש כ"ה קנים דגזרינן כמו בחבילי עצים בסוכה (יב). משום גזירה דתעשה ולא מן העשוי, הכא נמי במחצלת עם כ"ה קנים יש לאסור מהאי טעמא, וא"כ אין להתיר במחצלת קלועה כלל דדומה לתקרה ומשום גזירה כמ"ש עכ"ד.

והאדר"ת בספרו עובר אורח (עמ' קכה) כתב: 'שבת קודש ויגש היה אצלי אורח ממינסק שמו יאקורעוויץ, וסיפר לי שפעם אחת אסר הגאון ר' אלעזר משה הלוי הורוויץ ז"ל מפינסק מח"ס אהל משה לסכך במחצלות של קנים, [כאותן שמולחים עליהם בשר], והגאון ר' דוד פרידמאן נ"י מקארלין מח"ס שאילת דוד התיר וגם סיכך סוכתו בזה, וירעשו העיירות האלו, ובחול המועד בא הרב אלעזר משה ז"ל להרב דוד נ"י להתווכח עמו, וביקשהו לישב, והשיבו וכי אשב חוץ לסוכה, והובאו מיני מגדים לכבדו והשיבו שלא יאכל חוץ לסוכה. ונתווכחו, והכריע הרב דוד פרידמן בראיותיו ונתרצה לאכול בסוכתו, אבל אמר לו שלא הודה לו על זה, רק מפני כבודו אוכל בסוכתו, כי היה אמיץ לב בדעתו עכ"ד.

ובתשובות ונהגות (ח"ו עא) כתב ע"ד רא"מ, דדבריו צ"ע, דכשחז"ל גזרו גזירת תקרה אפילו אין היום הגזירה נשאר לעולמים, והיינו כשגזרו וכגון בקנים של ד' טפחים אף אי אין מסככין בהו היום נשאר הגזירה, אבל כאן

ממין כשר ואין ד' טפחים באחד לא מצינו שגזרו בזה, וא"כ למה לן להוסיף כן מדעתנו וכן גזירה דחבילי קנים היינו בחבילות שנעשו נמי לייבש, ולכן גזרו ולא כה"ג, וכללא היא שאין להוסיף גזירות אלא מה שגזרו חז"ל, ואם לא אסרו בזה משום תקרה וגם אין מסככין כה"ג בזמנינו למה לן לאסור, וא"כ יש למקילין לסמוך בזה ובפרט בדרבנן דגזירת תקרה עכ"ד.

והגרי"ש אלישיב זצ"ל בקובץ תשובות (ח"א סג) כתב בזה, וז"ל, הביאו לפני מחצלת עשוי מעצי 'דיקט' דקים ארוגים בחוטים, ואמרתי להשואל כי יש לדון עפ"מ"ש הרשב"א (הו"ד בב"י סי' תרכ"ט) דכיון הנסרים תקועים במסמרים הרי כל הנסרים כנסר אחד רחב, ויש בהם משום גזירת תקרה. והנה 'דיקט' מין עץ הוא המתקלף לחתיכות דקים, ולא מצינו בנסרים חילוק בין עץ עבה למין עץ דק, גם בנסר ד' אם יש בו נקבים נראה שלא יצא מכלל נסר, ומכיון שהם דבוקים ע"י אריגה הרי נעשה משום זה כנסר רחב ד', ויש לדון משום פסול נסר ד', גם במקום שאין מנהג אנשי המקום לשכיבה. זאת ועוד איכא לברורי מה טיבם של החוטים המחברים את החתיכות, אם הוי ממין המסככים בו, דאל"כ יש בו גם משום מעמיד בדבר שאין מסככין בו עכ"ל.

ובברכת משה (דרוק, עמ' תטו) כתב סכך קיינעס שי"ל לאחרונה צריך להיות כייל ממש בגזירת תקרה, ומהגרי"ש אלישיב בעצמי שמעתי שמותר לסכך בהם, דאין עושין מזה תקרה. אך בר"ן מפורש שהיו עושין עם זה תקרה, ואולי צ"ל דהקנים האלו משונים הם משל הקיינעס שעליו המדובר, וצ"ע.

ובשו"ת שבט הלוי (חלק ו סימן עד) כתב בזה דהמצרים טוענים דאין זה בגדר מעמיד דיכול להחזיק מעמד גם בלי החוטים, ואני מסופק בזה, וידידי הגאון ר' יוסף שלום אלישיב (שליט"א) חשש עוד חשש דאולי דומה להמבואר בב"י סי' תרכ"ט דכיון דהנסרים תקועים הרי כל הנסרים כנסר אחד רחב ויש בהם גזרת תקרה, וחושש הה"ג הנ"ל דכיון דהם דבוקים ע"י האריגה הרי נעשו כנסר אחד רחב ויש לדון משום פסול רחב ד', - איברא לדידי דוקא חשש זה לא נראה לי, כיון דלא נעשה שטח אחד ע"י החבור דהא מתפקל כמו דבר רך ואין זה בגדר גזרת נסר, - אמנם חשש הראשון של מעמיד נוקף בלבי, הגם שגם מעמיד מעיקר הדין כשר מכל"מ אין ברצוני להרגיל את העם לכתחלה בכזה, אף על פי שכ"פ אמרתי שלא אמחה במי שעושה כן. מיהו

אח"כ נתברר דאין החוטין בגדר מעמיד כלל, ועכ"פ עלינו להקפיד שיהיו מעט מאד חוטין באופן שיהי' ברור שאין בחוטין גדר מעמיד כלל עכ"ד.

והגאון רבי אליהו וינר שליט"א העיד דדעת רבינו הגר"ש אויערבאך זצוק"ל, שליט"א, דלהלכה פשוט שהסכך כשר, ואין להוציא לעז בזה, אך הואיל ויצא מפיו של הגאון רבי אליעזר משה זצוק"ל, אני מחמיר ע"ע.

ט

שינה תחת אויר בסכך פחות מג'

סו"ע (תרלב, ב) אויר, בין בגדולה בין בקטנה שוים, דבין באמצע בין מן הלד בג"ט פסולה, בפחות מג' כשרה, ומאטרף להשלים הסוכה ואין ישנים תחתיו. הגה: ודוקא שהולך על פני כל הסוכה (ד' ירוחם נ"ח ח"א), או שיש בו כדי לעמוד בו ראשו ורובו, אבל בלא"ה מותר, דהא אין סוכה שאין בה נקבים.

כתב הט"ז (תרלב, ד) הא דחמיר בסוכה קטנה אויר מסכך פסול לענין ישנים תחתיו, וכן לענין סוכה גדולה פסול אויר בשלשה וסכך פסול בארבע טפחים, נראה לי הטעם שבאויר נראה לעין טפי ההפסק בסכך ממה שנראה בסכך פסול ע"כ. ובפרי מגדים שם (משב"ז ד) כתב דבלבוש [סעיף א] כתב הטעם דבפסול בפחות מד' טפחים ישנים תחתיו, דבטל הוא ונעשה היתר, מה שאין כן באויר. והט"ז לשיטתיה באות הקדום דלא שייך ביטול בניכר. ואפשר הלכה למשה מסיני הוא ע"כ.

והלבוש (תרלב, ב) כתב ואין ישנים תחתיו, דהא מכל מקום תחת אויר השמים הוא אוכל או ישן ולא בצל סוכה, ולא דמי לסכך פסול שאוכלים וישנים תחתיו כשהוא פחות מג', דהתם מכל מקום תחת צל סוכה הוא אוכל או ישן אלא שפסול הוא, וכיון שנתבטל נעשה האיסור היתר כמו שבארנו למעלה, מה שאין שייך לומר כן גבי אויר, אף על פי שהוא פחות מג' ואמרינן ביה לבוד וכאילו סתום הוא, דהא מ"מ אויר הוא ואין כאן צל סוכה ע"כ.

וכתב המשנה ברורה (י) וז"ל, הא דחמיר אויר מסכך פסול בסוכה קטנה לענין ישנים תחתיו, וכן לענין סוכה גדולה פוסל אויר בג"ט, וסכך פסול בארבעה טפחים, כתב הט"ז הטעם שבאויר נראה לעין טפי ההפסק בסכך ממה שנראה בסכך פסול.

ורבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל בדרכי שמואל אהלות (עמ' קעו) כתב בזה"ל, קי"ל להלכה בטוש"ע תרל"ב דאויר פחות מג' אין ישנים תחתיו, והיינו דע"י לבוד ל"ח סכך כשר ממש, וה"נ ל"ח סכך פסול ממש, [ואף שגדולה מזו מבואר באויר, דגרוע יותר מסכך פסול ואין ישנים תחתיו, מ"מ זה ודאי

דעכ"פ נכלל בזה תחילת דינו דהאזיר ל"ח סכך כשר ממש, וכיון שיצא מכלל סכך תו גרע אף מסכך פסול], וכבר עמדנו בזה דאין מובן כ"כ הלשון בתוס' להחמיר. וצ"ל דזה פשוט יותר שאין קיום מצות סוכה באזיר שתחת השמים אף שזה מצטרף לשעור הסוכה, ומ"מ היה שייך דכמו שמצטרף ה"נ יש כאן פסלות דסכך פסול, ולזה צריך הא דאין לבוד להחמיר לאשווי' סכך פסול, ולפ"מ שצדדו התו' בסוכה דאזיר פחות מג' ישנים תחתיו מובן יותר לשון התוס' דאף שחשיב ע"י לבוד כחלק מאהל הסוכה וישנים תחתיו מ"מ להחמיר לחשבו כסכך פסול ל"א עכ"ד.

מצוות אכילה בליל יו"ט ראשון דסוכות

סולחן ערוך (תרל"ט, ג) אכילה בסוכה בליל יום טוב הראשון, חובה; אפי' אכל כזית פת ילא י"ח, מכאן ואילך רשות, ראה לאכול סעודה, סועד בסוכה, ראה אינו אוכל כל ז' אלא פירות וקליות חוץ לסוכה אוכל כדין אכילת מנה בפסח.

קיימא לן דאכילה בסוכה בליל יו"ט הראשון חובה מכאן ואילך רשות, וכדעת חכמים סוכה כ"ז ע"א, ולמדו כן מאכילת מצה בפסח שנאמר חמשה עשר בחג הסוכות ונאמר חמשה עשר בחג המצות, וכמו שבפסח לילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות אף כאן לילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות.

ודנו הפוסקים בלפוטא ט"ו ט"ו מחג המצות, האם יש לאכול הפת בליל יו"ט ראשון ללא כל תבלין כמו בפסח, או דשרי לאכול כזית פת ביחד עם תבלין. דהנה כתב הצ"ח (מסכת פסחים דף קח, א) שאני רב ששת דאיסטניס הוה דאי טעים בצפרא מידי לאורתא לא הוה מהני ליה מיכלא. ויש לדקדק א"כ למה לא התענה רב ששת גם בכל ערב סוכות, שהרי גם בליל סוכות חייב לאכול כזית פת מדאורייתא. ונראה לי דודאי רווחא לבסימא שכיח, ובסוכות יכול לאכול הכזית פת מתובל בתבלין ובמיני מתיקה, אבל מצה שצריך לאכלו כמות שהוא שהרי אסור לבטל טעם מצה, ולכך אי הוה טעים בצפרא לאורתא לא הוה מהני ליה מיכלא היינו המצה. ולפי זה מה שרצה המהרי"ל לאסור בערב סוכות לאכול מחצות ואילך כמו בערב פסח, והביאו רמ"א בסימן תרל"ט סעיף ג' בהגה"ה. ולפי מה שכתבתי אין הנידון דומה לראיה עכ"ד.

ובאשל אברהם (בוטשאטש, סימן תרל"ט, ג) כתב וז"ל, כזית פת. כזית לחם בליל א' בסוכה, י"ל דכשר בכבוש ושלוק. ומסברא הגבול בכך, לחם שמברכין עליו המוציא. ואולי גם כיסנין בקביעות סעודה די, כיון דבשיעור סעודה [חל] עליו ברכת המזון והמוציא. ולאכול עם ליפתן ג"כ קיל מסברא, ורק

במצה צריך להיות שלא יבטל טעמה. וקטנים צריך להיות להם חינוך בכך עכ"ד.

אולם הפרי מגדים (משבצות זהב סו"ס תרמג) כתב 'בליל א' דסוכות אין יוצא ידי חובתו כי אם בפת היוצא במצה, לא בעשירה'. וכן הפמ"ג (א"א תרלט, טו) כתב 'ויראה לחם הנילוש במי פירות וכדומה אין יוצא ידי חובה בליל א' וב', דומיא דמצה' ע"כ.

וכן בבית השואבה (אשכנזי, דיני ערב סוכות ד) כתב דאולי כיון דגמרינן ט"ו ט"ו מחג המצות, דחייב לאכול כזית פת בסוכה, גם האי כזית פת דחויבא דסוכה צריך לאוכלו בלא תבלין או מתיקה שלא לבטל טעם הפת כמו במצה עכ"ד.

והמטה אפרים (תרכה, נה) כתב דאין יוצאין ידי חובת אכילת לילה ראשונה בסכה, אלא בפת העשוי מקמח של חמשת מינים, כמבואר (תנג, ב) בענין מצה, עכ"ד.

ורבינו הגר"ש אויערבאך זצוק"ל (הר"ד באורח דוד עמ' קלו) כתב בזה 'אאמור' היה רגיל בליל ט"ו דסוכות לומר בשם ר"ד בהר"ן, דאדרבה עדיף לאכול את הכזית עם הדגים' ע"כ. [ונשאל רבינו זצ"ל, האם יש להקפיד לאכול כזית בבליעה אחת, כמו שדנו הפוסקים לגבי כזית ראשון בפסח. ורבינו זצ"ל השיב שאין צורך].

והגרשז"א בהליכות שלמה (פ"ט הערה ז) כתב דהגזרה שוה לט"ו נתקבלה רק לענין עצם חובה האכילה ולא לענין הכשר הלחם, דלענין סוכה לא איכפת לן אלא שיאכל בה פת ולא נאמרה הלכה בסוג הפת הכשרה למצוה. ובשו"ת יד אליהו להגאון ר"א ראגולער (כג, א) כתב דאין לאכול הכזית עם דבש או דגים כי הם מבטלים טעם הדגן, וכמו במצה, והוא פלאי, דהרי סו"ס עיקר הלימוד הוא רק על קיום מצות ישיבה בסוכה ע"י אכילת פת ולא על טעם הדגן, ואדרבה נראה שכשאוכל עם דבש וכדו' יש בזה הידור דע"ז הוי אכילה לשמחה, ואית ביה נמי משום חיבוב מצוה ושמחת יו"ט, והיו גדולי תורה שנהגו כן מטעם זה, ומיהו אי משום הא יש עצה לאכול ב' כזיתים, כזית א' פת לבדה וכזית א' עם דבש. ואם ירצה לעשות כן, נראה דכיון דבאכילת כזית א' הרי יצא כבר ידי חובתו, לכן טוב יותר שיאכל כזית ראשון

עם דבש וכדו' כדי שיהיה מן המובחר, ואח"כ יוסיף לאכול עוד כזית לצאת גם דעת היד אליהו דס"ל שלא יצא באכילה ראשונה עכ"ד.

ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק טו סימן לב) כתב דבזה שכמה גדולי תורה נוהגים לכבד את הכזית ראשון לאכול דוקא עם דבש וכו', אין בכך בכדי להכריע את הכף, ויש לזהר עכ"פ לכתחילה לאכול הכזית פת בליל חג הסוכות בלי שום עירוב דבר אחר, ולחוש לדברי גדולי הפוסקים [שגם הרמ"א בתוכם] דס"ל שאחרת לא יוצאים ידי חובה.

עשה דוחה ל"ת באכילה בסוכה

ב] כתב הגר"א איזנטל שליט"א במגילת ספר (ברכות הנהנין עמ' רלא) דשמע מרבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל, שהסתפק, אם נאמר שיש כאן מצות ישיבה, והאכילה היא רק היכי תמצוי לזה, האם יהיה בזה הדין דעשה דוחה ל"ת, דבמצה קיימא לן דמצות האכילה דוחה איסור אכילה שיש על המצה, וכמבואר בתוס' קידושין ל"ח ע"א ד"ה אקרוי בשם הירושלמי, אבל בסוכה דהמצוה היא הישיבה והאכילה היא רק מכשיר למצוה, אולי אין שייך בזה עשה דוחה ל"ת. ובעיקר הדבר היה פשוט לו שיש כאן מצוה מיוחדת של אכילה ולא רק מצות ישיבה עכ"ד.⁶

והגרשז"א זצ"ל במנחת שלמה (כו, א) כתב דמדכתבו התוס' שם דבלילה הראשון יש להכניס לסוכה בתאווה, דנראה דעיקר המצוה בלילה הראשון היא האכילה בסוכה, ולכן צריך ליכנס לסוכה כשהוא בתאווה, דאי נימא דהחיוב הוא לישיב בסוכה הרי מקיים המצוה גם אם יושב ולא אוכל וכ"ש אם ישן בסוכה, ומדוע צריך לאכול בתאווה, אלא ע"כ דהמצוה היא לאכול, ולכן אמרו שצריך להיות בתאווה. ולפי"ז צ"ע מ"ט גם בלילה הראשון נוסח הברכה לישיב בסוכה ולא על אכילה בסוכה, כמו שמצינו בפסח שמברך על אכילת מצה.

וע"ע בחידושי ושיעורי רבי ברוך בער (ח"ג סימן א) דחקר בעיקר הילפותא ט"ו ט"ו, אם למדין כמו במצה, דהתם הוא המצה עצמה חפצא דמצוה, וכן גם בסוכה בליל ראשון, האכילה גופא דהיינו הכזית פת שאוכל הוי גדר

⁶ ובשו"ת דובב מישורים (חלק ג סימן פ, ג) דן אם שרי לכרות עץ מאכל לצורך מצות סוכה מטעם עשה דוחה ל"ת.

חפצא דמצוה או שרק הסוכה הוי גדר חפצא של מצוה, ולמדין דחיוב וקיום המצוה דישיבת סוכה בליל ראשון הוא ע"י אכילה בסוכה, אבל לא שתהא האכילה עצמה גדר החפצא של מצוה כמו סוכה גופה. ונפ"מ אם שיך במצות סוכה דין מצוה הבאה בעבירה, כגון אם אכל בליל ראשון של סוכות כזית פת גזול, דההלכה של מצוה הבאה בעבירה נאמרה רק אם החפץ הוא המצוה, כמו לולב וסוכה, אבל לא אם החפץ אינו המצוה עצמה אלא שעל ידו מתקיימת המצוה, כגון בתוקע בשופר גזול, דכתב הרמב"ם דיצא משום שאין השופר גופא עצם המצוה, דעצם המצוה הוא שמיעת קול שופר, והשופר הוא רק מכשיר דמצוה.

יא

ישיבה בסוכה כל שבעה

סולחן ערוך (תרלט, א) כיאלד מלות ישיבה בסוכה, שיהיה אוכל ושותה (וישן ומטייל) (טור) ודר בסוכה כל שבעת הימים, בין ביום בין בלילה, כדרך שהוא דר בביתו בשאר ימות השנה.

דנו הפוסקים בשיעור החיוב לשבת בסוכה, האם מצווה בכל רגע ורגע, או רק בשעה שרוצה לאכול או לישון.

הראב"ה (תרצא) כתב ד'ישיבת סוכה שמצותה לישיב בה כל היום', ומבואר דהמצוה היא כל היום ולא דוקא בשעת האכילה והשינה.

ובפני יהושע (כה, א ד"ה במש') חידש 'דלענין סוכה איכא רבותא טפי, דבכל שעה ושעה עובר על מצות עשה דסוכה'. ומבואר דבשעה שאינו בסוכה הוא מבטל מצות עשה בכל שעה ושעה.

וביסוד ושורש העבודה (שער יא פ"ב) כתב דמבואר באבודרהם שאפי' ישיבה או הליכה מעט הנקרא טיול בגמ', צריך דוקא בסוכה, כי מ"ש הכתוב בסוכות תשבנו, הוא לשון עכבה. לפ"ז מחוייב האדם להזהר שלא יצא כל שבעת החג מהסוכה לביתו כלל וכלל, אם לא לדבר הכרחי מאד. ולהמשיל הדבר הזה, אם צריך לצאת לשתייה ומוכרח לצאת מן הסוכה לבית לומר להביא המשקה לסוכה, אסור לו לשהות בביתו רק שיעור הדברים של צורכי השתייה, ויהי ככלותו לדבר מיד חייב לשוב לסוכה, כ"א ישהה מעט יותר מכדי צרכו בבית, עובר על מצות עשה של בסוכות תשבנו.

והיעב"ץ בסידור בית יעקב (הל' סוכה ט, א עמ' תה) כתב ועל כל רגע ששוהה בביתו, בלי הכרח, עובר בעשה, ובכל רגע ששוהה בסוכה מקיים מצות עשה.

אולם האדר"ת בספרו נפש דוד (אות י') כתב 'מצות סוכה היתה חביבה עלי עד מאוד, כל קור וכל רוח לא הרפוני ולא גרשוני מן הסוכה, אשר היתה לי עונג רב לא יתואר, בשבתי בה תמיד לילה ויום בלי הרף, וכמסמר נטוע

הייתי בה, עד כי כל פעם עלה במחשבה לפני אולי גם כן אינו על פי הדין, דהא תשבו כעין תדורו כתיב, וחלילה לדירת כל השנה שתהיה כל כך בהכרח שלא לזוז ממנה כלל. וכל פעם נפלאתי על החסיד בעל יסוד ושורש העבודה שכתב שכל רגע שיושבים בבית מבטלים מן מצות עשה, ואני מסופקני מאוד אם כן כוונת תורתנו הקדושה לשבת ז' ימים כבית אסורים ח"ו, והלא כל השנה כולה כל אחד בביתו יוצא ובא ואינו יושב בלי הרף בביתו ובדאי תשבו כעין תדורו הוא גם כשיוצא לפעם להתענג ולטייל ודרכיה דרכי נועם'.

ובהליכות שלמה (פ"ט דבר הלכה יח) כתב ע"ד היסוד ושורש העבודה, דלכא' דבריו תמוהים, שהרי החיוב הוא רק תשבו כעין תדורו, ואם דרכו בכך כל ימות השנה לשהות לפעמים מחוץ לביתו מ"ט יתחייב לשבת בסוכה בכל עת ובכל שעה, ונראה דהנה אילו היה האדם מקבל שכר גדול עבור כל רגע של ישיבה בביתו ודאי לא הי' מבלה זמנו בחוץ, וא"כ לא תהא גרועה מצות ישיבת סוכה שיכול לקיימה בכל רגע מריוח ממון, ולפיכך שייך לדון שפיר גם באופן זה מדין תשבו כעין תדורו, אך להלכה ודאי אינו כן, והיינו משום דנקטינן דאף שבכל רגע שהאדם יושב בסוכה הרי הוא מקיים מצוה מ"מ הדין של תשבו כעין תדורו הוא כפשוטו כדרך שאדם רגיל לדור בביתו מרצונו הטוב בלי שום הבטחת שכר, וכאילו מפורש אמרה תורה להתנהג בחג עם הסוכה כדרך רוב אנשים בבית של כל ימות השנה עכ"ד.

ועוד שיטה מחודשת מצינו בדברי הר"ן (כג, א מדפ"ה ד"ה סוכה כל) דכתב דכיון דאמר רחמנא (ויקרא כג) בסוכות תשבו שבעת ימים צריך שתהא לו סוכה כל שבעה. ובשו"ת ויחי יעקב (גולדשלאג, או"ח לו ד"ה ותוד"ק) כתב דהר"ן חידש שאם יש לו לאדם סוכה אע"פ שאינו יושב בה מקיים מצות סוכה בזה שיש לו סוכה הראוי' לישב בה, כמו דירה שאף בשעה שאינו יושב בה נקראת דירתו ע"כ. ומבואר דברגע שקבע דיורו בסוכה שוב מקיים מצוה כל שבעה גם מחוץ לביתו. [ויתכן דע"כ מצטער פטור מן הסוכה, מה דלא מצינו בשאר מצוות, וע"כ נמי אין פטור מצטער בלילה הראשון, כיון שכל הפטור הוא רק אחר שהסוכה הוא ביתו, משא"כ בלילה הראשון עדיין לא קבע דיורו ואין זה ביתו]. וע"ע בחיי אדם (קמז, א) דכתב דהחיוב שידור בסוכה כמו שדר בביתו בכל שנה, שהסוכה תהיה נחשבת לדירתו לגמרי ע"כ, וא"כ כמו שבביתו אינו נמצא כל העת בביתו ה"ה בסוכה.

ודעת רבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל (רוממות ע"ח) דמי שיוצא מהסוכה סתם מבטל מצוה, וכדמשמע ברמב"ם שצריך לעשות את סוכתו קבע, ואם סתם נוח לו להסתובב בבית זה ביטול מצוה, ורק אם יוצא לצורך אז אין בזה סתירה לזה שהסוכה זה ביתו עכ"ד.

והגאון הגדול רבי עזריאל אויערבאך שליט"א (הליכות שלמה עמ' תכא) כתב ע"ד היסוד ושורש העבודה, דדבריו אלו הם נ"מ גדולה למעשה, וצ"ע מנ"ל הא, דהרי רק אכילה ושינה הם מחיובי הסוכה ולא טיול והילוך בסוכה, אמנם נראה דכיון דמלבד הדין דישיבה בסוכה יש גם דין לקבוע את הסוכה כביתו, וזהו הדין דמטייל בסוכה, א"כ ניתן להבין דבריו, די"ל דבאופן שיכול לישב בסוכה והוא מבלה בביתו, הרי במעשה זה הוא מכריז שהסוכה אינה דירתו, וזה גופא חשיב ביטול מ"ע דישיבת סוכה עכ"ד.

ויש לציין מש"כ הגאון הגדול רבי מרדכי גרוס שליט"א: 'רבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל כשליוה אותי בצאתי, אמר שמן הדין אין צריך לצאת מסוכה לצורך לוית אורח' עכ"ד. ומבואר דהגם דאיכא חיוב ללוות את האורח, מ"מ ס"ל דישיבת סוכה עדיפא.

יב

ישיבה בסוכה בעת ירידת גשמים כל שבעה

רמ"א (תרל"ט, ז) מי שהו"א יסן בסוכה וירדו גשמים, אין צריך לשער בכדי שיתקלקל התבשיל, דנגשמים מועטים הוי כער ליסן שם ויוכל ללאת, וכל הפטור מן הסוכה ואינו יולא משם, אינו מקבל עליו שכר ואינו חלל הדיוטות.

נחלקו הראשונים בשעה שמצטער בישיבת סוכה, האם ראוי להחמיר ולשהות בסוכה גם בעת שפטור, דדעת ההגהות מימוניות דנקרא הדיוט, והביאו הרמ"א הנ"ל. אמנם דעת החכמת שלמה (על השו"ע שם) דמותר להחמיר, ובעל כרחך לומר דרק ביורד גשמים כיון דהוי כשפך קיתון על פניו והראו לו מן השמים שאין רוצים בשימוש, בזה אין להחמיר על עצמו אם אין רוצים בו, אבל בעלמא מותר וראוי להחמיר עכ"ד.

ועוד דנו הפוסקים דמלבד דהפטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט, יתכן דאיכא נמי איסור הנאה מהסוכה, וכמש"כ בשו"ת עונג יום טוב (סימן מט) דכיון דקיי"ל דעצי סוכה וכ"ש סכך גופא אסור בהנאה כל שבעה, א"כ בשעה שפטור מסוכה, איכא איסורא היכא דמתהני מסוכה בעידן דליכא מצוה שפטור מחמת הגשמים. והוסיף דאפשר דבכה"ג שירדו גשמים לא אסרו חכמים לישב בה, אבל האוכל בה אם לא נפסלה רק שירדו גשמים לכאורה יש כאן איסור תורה עכ"ד. אולם בקה"י (ט ד"ה ובעונג) כתב להשיג ע"ד, דכיון שמלכתחלה נתייחדה גם לכך שרי.

ולהלכה כתב הרמ"א (תרל"ט, א) דבלילה הראשונה צריך לאכול כזית בסוכה אף אם גשמים יורדין ע"כ. ובשו"ת מהר"י ווייל (סימן קצא) כ' בלילה הראשון חייב לאכול בסוכה אפי' ירדו גשמים דילפינן ט"ו ט"ו מחג המצות. והיינו דרק כל שבעה דהחיוב הוא מדין תשבו כעין תדורו יש פטור מצטער, אך בלילה הראשון הוא חיוב מדומיא דחג המצות.

וכתב המשנ"ב (תרל"ט, כד) נסתפקתי לפי מה שידוע דעת הגר"א דמצוה לאכול מצה כל שבעת ימי פסח כפשטיה דקרא שבעת ימים תאכלו מצות,

אלא דמ"ע הוא רק בערב, משא"כ אח"כ הוא רק מצוה בעלמא, אפשר דה"ה הכא מצוה לכתחלה לאכול פת כל ז' ימים ולברך לישב בסוכה ע"כ.⁷

וכתב הגר"ע קיסטר זצ"ל ביקר תפארת (מועדים עמ' קנב) דנראה לומר דבר חידוש דלשיטות הראשונים דבכזית ראשון לא בעינן בזה תשבו כעין תדורו, ואף המצטער חייב לאכול בסוכה, וכמש"כ הרמ"א, א"כ ה"ה בשאר ימים כשיררדים גשמים⁸ דמ"מ אי אוכל פת אית ליה קיום מצוה ואינו חשוב הדיוט, דהא הוי המשך מצות הלילה הראשון ובהאי מצוה ליכא פטור מצטער⁹. ברם המשנ"ב סימן תרל"ט סמ"ה כתב להדיא דבשאר ימים אם אוכל פת כשיררדים גשמים חשיב הדיוט ואסור לו לברך. אולם נראה לפי מש"כ בביאור הלכה (תרלט, ז ד"ה כל) דיש בזה צד איסור דמצטער בירידת גשמים הוי חילול יו"ט ואפי' בחוה"מ דחייב לכבדו עיי"ש, וא"כ כיון דהוי בזה חילול יו"ט ודאי לא מהני המצוה לכתחילה של אכילה בסוכה לדחות צד האיסור של חילול יו"ט ורק בכזית ראשון דהוי חובה גמורה בזה לא איכפת לן מה דיש לו צער ואמרתי זה להגאון ר' שמואל אויערבאך (שליט"א) ונתקבלו הדברים ברצון עכ"ד.

ורבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל (רוממות סוכות ע"ח) אמר בנידון דהגרע"ק זצ"ל, דאיכא פטור מצטער כל שבעה, דכל מה שבליילה הראשון אין פטור

⁷ וכתב הגרשז"א במנחת שלמה (כו, א) דודאי דכל רגע שנמצא בסוכה מקיים מצוה, אלא שהסתפק המ"ב שיהא מצוה לאכול פת כדי להתחייב בסוכה, כמו שיש מצוה בפסח כל שבעה לאכול מצה, דכמו שלענין ליל ט"ו מקשינן ט"ו לחייבו בפת, ה"נ נקיש לגבי המצוה שבכל ימות החג, אך יתכן שילפינן ט"ו רק לענין ליל ט"ו ולא לגבי שאר הימים.

וע"ע באבי עזרי (ו, ה ד"ה כיצד) דכתב דאף לשי' הגר"א שיש מצוה לאכול מצה כל שבעה, אבל אין קיום מ"ע באכילתו אלא מצוה בעלמא, משא"כ בסוכה יש קיום מ"ע באכילתו בסוכה כל שבעה ע"כ.

⁸ הנידון כאן לכאור' הוא על ירידת גשמים, דבפתחא זוטא (סו"ס תרכט) כתב בשם הכת"ס, 'דדוקא בשעת ירידת הגשם אם יושב בסוכה מקרי הדיוט, כיון דמתנהג בחומרא נגד כל האנשים, משא"כ באם יחיד פרטי מצטער בשיבתו, ואפ"ה יושב בה לא מקרי הדיוט'.

⁹ ויש להעיר דהמנחת שלמה (סוכה כז, א) הסתפק לדעת הגר"א במצה, אם כוונתו שיש מצוה לאכול כזית מצה בכל יום, דהיינו שסגי אם יאכל פעם אחת ביום, או שיש מצוה לאכול מצה כל היום יעו"ש. וא"כ איכא נפ"מ לנידון דידן, דגם א"נ דלדעת הגר"א גם בסוכות איכא מצוה באכילת פת כל שבעה, מ"מ יתכן דרק כזית פת בכל יום, ואם כבר אכל פת באותו היום שוב ליכא מצוה לאכול בשעה שיררדין גשמים.

מצטער זה משום שהוא 'חיוב' ולכן אין פטורין. אבל בשאר ימות החג שזה 'מצוה קיומית' אז יש פטור של מצטער.¹⁰

וכן דעת רבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל דאין חיוב לקנות מצות בפסח לקיים מצוה כל שבעה אליבא דהגר"א, וכמו שכתב הגאון הגדול רבי מרדכי גרוס שליט"א, דשאל את רבינו הגר"ש אויערבאך זצוק"ל, כמה חייב האדם להוציא על מצות לצורך אכילה בימי פסח, לדעת הגר"א דהוי אכילתם מצוה. והשיב רבינו זצוק"ל שאין חייב להוציא כלל אחר שכבר קיים מצות המצה. והוסיף לשאול הגר"מ שליט"א, האם לא הוי אף בכלל כהידור מצוה שעד שליש. ואמר שלא חייב כלל להוציא עכ"ד. ומבואר דגם בפסח חלוק הלילה הראשון משאר ימים. וא"כ ה"ה לשבת בסוכה בשעה שמצטער דחלוק לילה הראשון משאר ימים.

ויש להעיר דאיכא נפ"מ לפ"ז גם לאידך גיסא, דיהיה נמי איסור למנוע את עצמו מלשתות חוץ לסוכה בשעה שצמא ואין לו אפשרות להיכנס לסוכה, וכמש"כ הגרשז"א זצ"ל במנחת שלמה (סוכה כו, ב) דלדעת המשנ"ב בבה"ל הנ"ל דאיכא איסור לצער את עצמו בחג, א"כ איכא איסור לא לשתות חוץ לסוכה. אולם כתב הגרשז"א זצ"ל דבירושלמי (הובא במג"א סי' תר"מ ס"ק ט"ז) מבואר דרב הונא היה הולך בדרך וצמא ולא רצה לשתות עד שנכנס לסוכה, ומשמע דמשום שהחמיר על עצמו נמנע מלשתות אע"פ שהיה מצער עצמו. וכן בביכורי יעקב (תרמ, כו) כתב דמהירושלמי נראה שמי שמחמיר בזה ה"ז

¹⁰ ויש להוסיף כאן דברי רבינו הגר"ש זצוק"ל בעיקר דברי הגר"א, דעורר שבאמת דברי הגר"א מופלאים ביותר, וכי היכן מצינו בכל המצוות שיש מצוה קיומית שאין חובה לקיימה. והוסיף, שכיו"ב מצינו בתשובות 'אהל משה' להגרא"מ הורביץ (סימן סט, ועיי"ש שכתב שהוא דבר חדש) שמצות מעשר בהמה היא מצוה קיומית לפי שאין איסור לשחוט או לאכול בלי מעשר. ומה שמצינו במשנה בבכורות (נז, ב) 'ג' גרנות למעשר' כלומר שאסור לשחוט ולמכור קודם שמעשר, הרי זה מדרבנן בעלמא. ונמצא שעיקר המצוה היא קיומית. אבל מבואר בתורת כהנים (כו, לב) שגם במעשר בהמה יש לאו של 'בל תאחר', והחזו"א בבכורות (סימן כז סק"ג) הוכיח מכאן שזה מצוה חיובית. וביאר בזה רבינו זצ"ל שנראה דכוונת הגר"א שמצות אכילת מצה היא הרחבה של מצות אכילה בלילה הראשון, של "בערב תאכלו מצות", ונפק"מ שבתוספת יו"ט לא שייכא. ומשום היה מקום לומר דאין לחלק בין המצוה של הלילה הראשון למצוה של שאר ימות החג, דכיון שהמצות מצה של שאר ימות החג אינה מצוה בפני עצמה אלא הרחבה של "בערב תאכלו מצות", ה"נ כך הוא, וראוי שיהא בזה את אותו הדין, עכ"ד. [אלא שמ"מ כיון שאין חיוב להרחיב את המצוה יש חילוקי דינים כנ"ל].

משובח עכ"ד. ויש לדון לפי"ז אם יהיה נמי מצוה באכילה בסוכה בשעה שמצטער לדעת הגר"א הנ"ל.

ועוד יש לציין בזה דברי רבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל (רוממות סוכות ע"ח) דבמשנה (פ"ב מ"ט) איתא 'ירדו גשמים, מאימתי מותר לפנות - משתסרח המקפה. משלו משל למה הדבר דומה - לעבד שבא למזוג כוס לרבו, ושפך לו קיתון על פניו'. ובדברי הרמב"ם משמע שזה דווקא בלילה הראשון, אבל לא כמו שרגילים לבאר, משום שהלילה הראשון הוא חובה, אלא כהמשמעות הפשוטה בדברי הרמב"ם, משום שזה תחילת חג הסוכות. ולכן דווקא בתחילה הרי זה כשפך לו קיתון על פניו, אבל כל ז' ימים שייך שיהא גשמים. אך מ"מ מצוה מפסידים¹¹.

¹¹ ובבכורי יעקב (תרל"ט, לט) כתב דלהשיטות דבלילה ראשונה חייב סוכה גם בירדו גשמים לא שייך שפיכת קיתון גשמים בלילה ראשונה, דאדרבא סימן ברכה הם שהקב"ה רוצה להרבות שכרו שיקיים המצוה מתוך צער כמאמר רבי חנניא בן עקשיא אבות פ"ו מי"א רצה הקב"ה לזכות את ישראל וכו' שהרי ע"י הגשמים אינו מתבטל מהמצוה, וא"כ ע"כ מה דאמרינן דגשמים הוי כשפיכת קיתון הוא בשאר הימים דוקא.

יג

ישיבה בסוכה בלא כוונה

פולחן ערוך (תרכה) בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' כי בסוכות הוקדתי את בני ישראל הם ענני כבוד שהקיפם בהם לכל יום קרב ושמם.

כתב הגרשז"א זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה (חלק א סימן א, א) דיש לחקור מי שאכל או ישן בסוכה ולא נתכוין כלל למצוה מי אמרינן הואיל ומצוות צריכות כוונה ולא חשיב כעשה מצוה ממילא חשיב נמי כעבר על עשה וכמאן דאכל חוץ לסוכה דמי, או אפשר דנהי דלא עשה מצוה אבל עבירה נמי לא הוי ולא חשיב כלל כאוכל חוץ לסוכה, והך ספיקא איכא נמי לספוקי במי שלבש טלית מצויצת ולא נתכוין למצוה מי אמרינן דעבר אעשה דציצית או לא ע"כ.

וכתב שם הגרשז"א זצ"ל בסו"ד, דבעיקר החקירה, אפשר דיש לחלק בין סוכה לציצית, דנהי דבציצית יכולים שפיר לומר על הלוש בלא כוונה דמצוה לא הוי אבל עבירה נמי לא הוי, היינו משום דליכא כלל חובת גברא ללבוש בגד שיש בו ציצית, ולכן מה שנוגע להיתר הלבשה הרי זה דומה למצות כסוי הדם שאם כיסה שלא במתכוין או כיסהו הרוח דאע"ג שלא עשה מצוה אפי"ה אינו חייב לגלותו כיון שהדם עכ"פ מכוסה, כך גם כאן אינו נאסר בלבישתו כיון שיש בו ציצית, מה שאין כן בסוכה דאיכא נמי חובת גברא של בסוכות תשבו שבעת ימים כעין תדורו בבית, וחייב להתנהג בכל שבעת הימים עם סוכתו כבית, ומיד כשרוצה לעשות דבר שאין רגילין לעשותו אלא בתוך בית כגון לאכול אכילת קבע או לישון מתחייב תיכף במצות סוכה וחייב בישיבתה, וכיון שכן אפשר דהואיל וכל שאינו מתכוין אינו עושה כלל שום מצוה הו"ל כמניח תפלין בלא כוונה דחשיב שפיר כקרקפתא דלא מנח תפלין כיון שלא מעשה ההנחה הוא העיקר אלא קיום המצוה הוא עיקר וה"נ בסוכה, והדבר צריך הכרע ע"כ.

והגרשז"א זצ"ל בגליון ספרו (הובא בהערות לשו"ת מנחת שלמה ח"א סימן א הערה 6) כתב בזה"ל, יש לדון במי שקידש בשבת בלא כוונה, דלכאורה אי בלא כוונה

לאו כלום הוא, א"כ שלא קיים מצות קידוש מה"ת עושה איסור בכל אכילות כאוכל לפני קידוש, וכן המתפלל בלי כונה יש לדון דעובר באיסור של לא תאכלו על הדם, אולם לאידך גיסא מצינו לענין תפלה דאע"פ שכוונה באבות היא לעיכובא, אפ"ה אין לעבור נגד המתפלל, [אף כשידוע שלא כיון באבות], וכן גם היכא דחייב לחזור ולהתפלל אינו חייב להדר אחר תפלה בצבור, וכן לענין מי שחיסר לומר יעלה ויבוא [במנחה] בר"ח יש אומרים דלענין אם צריך בלילה להשלים חשיב כאילו התפלל אע"פ שצריך לחזור ולהתפלל, [הרי דאע"פ שאין בידו קם המצוה מ"מ לא פקע שמה ממנה]. וכן העיר בני הגאון רבי שמואל (שליט"א) דמצינו לענין מצות תשובה [עי' מנח"ח ריש מצוה שס"ד] דאע"פ שוידוי מעכב בה, מ"מ נהפך השב לצדיק גמור גם בלי וידוי, בההיא דהמקדש את האשה ע"מ שאני צדיק גמור דאמרינן שמא הרהר תשובה בלבו, אלמא דיכול הדבר להתחלק שאע"פ שלא קיים המצוה הסו"ס שב אל ה' מחטאיו ומיקרי צדיק עי"ז ע"כ.

ויש להוסיף בד' רבינו זצ"ל, דהגם דאמרי' התם דרק ספק מקודשת, כבר כתב החיד"א במדבר קדמות (מערכת אות יח) וז"ל, דאם שב באמת והתודה ונתחרט והעיד עליו יוצר הכל שלא ישוב לחטוא הרי זה תשובה שלימה כדת של תורה, והכי מוכח מהש"ס פ"ב דקדושין דאמרו האומר לאשה הרי את מקודשת לי ע"מ שאני צדיק גמור והיה רשע גמור מקודשת שמא הרהר תשובה בלבו, והגם דכתבו הפוסקים שהיא ספק מקודשת, היינו משום שלא ידענו באמת אם הרהר תשובה, אבל אלו ידעינן שהרהר תשובה ודאי היא מקודשת ודאי. ורבינו ירוחם כתב דאפילו אם בידו גזלות וגניבות מועיל הרהור תשובה להחזיר גזל וגניבה שבידו והיא מקודשת לדעת יש מפרשים ע"כ.

יד

מצטער מחמת חום בסוכה בימינו

סולחן ערוך (תרמ, ד) מצטער פטור מן הסוכה, הוא ולא משמשיו, איזהו מצטער, זה שאינו יכול לישן בסוכה מפני הרוח, או מפני הזבובים והפרעושים וכיוצא בהם, או מפני הריח.

הנה אם יש שרב והחום בסוכה רב חשיבא מצטער ופטור מסוכה, וכמפורש בע"ז (ג, ב) וכן הוא ברש"י בסוכה (דף כה עמוד ב ד"ה צערא) דכתב 'צערא דממילא - שהסוכה מצערתו, כגון חמה או צינה או סירחה בדברים שסיכך בהן'.

ודנו הפוסקים האם חייב אדם לעשות בה מזגן ואז לא יהיה מצטער, דאפשר דכמו שחייב להביא בגדים חמים ומצעות להנצל מהצינה, ה"נ חייב להביא מזגן להינצל מהחום. או דכמו דלהוסיף סכך על הסוכה שלא תהא חמה פטור, שאין אדם חייב להוסיף בשעור הסוכה ובנינה, וכל שמצטער בחפצא דסוכה פטור מינה, והא דחייב להביא לכרים וכסתות היינו דהנהו מילי ל"ה בבנין הסוכה, אלא בצורת ישיבת האדם, ובזה חייב האדם לעשות מה שיכול כדי שיוכל לישב בסוכה, וא"כ יש לדון דמזגן הקבוע בקיר הוא תוספת בבנין הסוכה, שכן דרכו להיות קבוע בבנין וחלק ממנו, ודבר זה אין חייבים, אולם מזגן נייד שאינו קבוע כן מחוייבים. ובהאיר יוסף (עמ' קלד) כתב דלהביא מאוורר חייבים ואין בזה פטור דמצטער, וחשיב כשאר כלי תשמיש שחייב להביאם לסוכה, וה"ה שבזמן הצינה יהא חייב ליתן תנור בסוכה.

ובפמ"ג (משב"ז תרלט, יג) כתב 'אשרי מי שיש לו סוכה מיוחדת עם התנור ויוכל ללמוד שם ולישן כדרך שעושה בדירה' ע"כ, ודייקו מדבריו דהוי רק הידור מצוה ואינו חובה. וא"כ ה"ה מזגן. אולם בבכורי יעקב (תרמ, ט) כתב ד'צינה ודאי מקרי ג"כ צער אם אינו יכול להתחמם ע"י בגדים או תנור וכדומה' ע"כ, ומבואר דדוקא אם אינו יכול להתחמם בתנור מצטער.

ובהליכות שלמה (פ"ט אות ל"ז) כתב צ"ע בהא דפטרין גם מי שמצטער מפני השרב כמ"ש בירושלמי (סוכה פרק ב הל' י') וברש"י, דעכ"פ מי שבנה סוכתו

במזרח ויצטער בה בבוקר מפני החמה, למה לא יתחייב לבנות לו מלפני החג סוכה נוספת במערב שאינו מצטער בה, וכן כל כה"ג. וכן מי שאין לו סוכה מיוחדת ואינו יכול לישן בסוכה עם אשתו דפטרין ליה משינה בסוכה משום מצטער להמג"א, למה לא יתחייב לבנות סוכה נוספת, ואף שהוצאה יתירה היא מ"מ יתחייב עד שליש מנכסיו או עד חומש ככל שאר מצוות עשה. ואפשר דכיון שציווי התורה הוא לבנות דירה עראית, לכן אמרין דדירה כזו אין דרך האדם לטרוח לבנות אלא אחת ולא שתים עכ"ד.

וכתב הגאון הגדול רבי מרדכי גרוס שליט"א, וז"ל, ובדבר אם חשיבא לראוי לשינה במקום שאפשר להכניס מזגן, דיברתי עם מרן הגר"ש אויערבאך זצוק"ל והסכים עמי שחשיבא ראוי, כי דבר זה הוא הדרך כיום. ומה"ט נראה שאין כיום פטור מצטער מחמת חום, כי בנקל אפשר להביא מזגן לשם עכ"ד. [והחוט שני (עמ' רמח) כתב לחלק דרך היכא שאינו יכול לשהות בסוכה כל ימי החג, דחשיב שאין לו סוכה, וממילא מחויב להוציא ממונו שלא יהיה מצטער, אך אם יכול לשהות בסוכה בזמנים שונים כגון ביום שאין שם צינה כ"כ ואינו מצטער או בלילה, ממילא יש לו סוכה, ובכה"ג אינו מחויב].

ויש לדון לפי"ז באופן שכבה לו המזגן בשבת, וכעת הוי מצטער ופטור מן הסוכה, האם יהיה מותר לומר לעכו"ם לעשות שבות לצורך מצוה, כמש"כ השו"ע (שז, ה) דמותר לומר לעכו"ם לעשות שבות לצורך מצווה. והעירו מדברי האשל אברהם (בוטשאטש, סימן שז, ה) דכתב דאם מצטער בסוכה בשינוי ואם יגמע חומץ או מה שאי אפשר לבלוע כי אם בצער לא יצער והו שינוי, יהיה מקום לומר שיעבור על שבות או בבין השמשות שבות דשבות כדי לקיים מצות סוכה דאורייתא, ויש לומר שכיון שהתורה הקדושה פטרה מצטער אין לעבור גם על שבות דשבות ע"כ, ובמלכים אמניך (עמ' תצח) כתב דדבריו אמורים בישראל, אך ניתן ללמוד מהם גם על אמירה לנכרי. ומ"מ הביא שם מהגר"ק דאמירה לנכרי בסוכה הוי לצורך מצוה.

טו

מצטער משיבת אחרים בסוכה

פ"ע (תרמ, ד) מלצטער פטור מן הסוכה, הוא ולא משמשיו.

הנה מצינו דחולה ומשמשיו פטורים מן הסוכה, ומצטער פטור מן הסוכה. וכתב הערוך לנר (סוכה כו, א ד"ה בגמ' חולה) בגמרא חולה הוא ומשמשיו פטורין. לא ראיתי במפרשים ובפוסקים טעם מבואר למה בחולה גם משמשו פטור ובמצטער לא, גם צ"ע מאיזה טעם יפטר משמש החולה שהרי ע"כ איירי בחולה שאין בו סכנה ומה שפטור לא מטעם דחיית המצוה היא, שאין דחיי' אלא במקום סכנה. אלא הטעם דפטור הוא משום תשבו כעין תדורו או משום האזרח כמש"כ הריטב"א, והרי זה לא שייך רק אצלו ולא אצל משמשו ולמה יפטר הוא מהמצוה. וצ"ל כיון דהחולה צריך לו א"כ כמו שיצא מדירתו לשמש החולה כמו כן יכול לצאת מסוכתו, אבל מצטער אף שיש לו משמש מ"מ כיון שאין צריך לו כ"כ מסתמא המשמש לא יצא מביתו לשמשו וכמו כן לא יצא מסוכתו, כן י"ל בדוחק, ואכתי צ"ע עכ"ד.

ובלבד (תרמ, ג) כתב דחולה פטור מן הסוכה אפילו אין בו סכנה כגון חש בראשו או בעיניו הוא פטור, דשמא תזיק לו טרחת עלייתו או ישיבתו בסוכה, וחי בהם אמר רחמנא ולא שימות בהם, ואפילו משמשיו ג"כ פטורים, דעוסק במצוה הוא והעוסק במצוה פטור מן המצוה. וכן במשנ"ב (סק"ז) כתב שמשמשיו פטורין מדין עוסק במצוה. והעירו דלפי"ז חלוק מצטער מחולה, דבמצטער לא שייך עוסק במצוה לגבי משמשיו. ובערוך השלחן (ג) כתב להשיג על הלבוש, דהתינח בעושה בחנם משום מצוה, אבל אם עושה בשכר חייב, ולא מצינו חילוק זה בגמ' ובפוסקים. ועוד דאי מטעם עוסק במצוה מ"ט דדיעה ראשונה דפוטרת אותם אפילו שלא בשעה שעוסקים בהמצוה עכ"ד.

וכתב הרשב"ב גנוט שליט"א (קובץ מאמרים ליהודים היתה אורה עמ' צא) שהר"א פרוסמן שיחי' העיד שחכ"א שאל בפניו את הגר"ש אויערבאך זצוק"ל שאשה א' מקהילתו מפחדת לישון לבדה בדירה ללא בעלה, באשר מתגוררים הם

באזור חילוני, והורה לו הגר"ש זצוק"ל שיכול לישן בבית, והוכיח כן מהא דסוכה כ"ו א' דחולים ומשמשיהם פטורים מן הסוכה ומצטער ומשמשיו חייבים בסוכה, והוא מפני דחייבים כיון שהמצטער יכול להסתדר גם בלעדיהם, אך בלא זה שהיה יכול להסתדר בלעדיהם היו פטורים לכאו' גם הם, עכ"ד הגרש"א.

וע"ע בנשמת אדם (קמז, א בסוף) דכתב לגבי ליל טבילה שחל בסוכות, דכיון דיש עליו חיוב סוכה אין כאן מצות עונה כלל ואם כן אם אינו מצטער, אף שהאשה מצטערת י"ל דחייב בסוכה עכ"ד. אולם החתם סופר בגליון שו"ע (תרלט, ג) כתב ע"ד הנשמ"א, דהכא כעין תדורו בעינן, ואילו בדירתו כשהיה צריך לשמח את אשתו לדבר מצוה היה מחויב לצאת מבית לחדר לפוקדה, א"כ אין כאן מצות סוכה כלל, ומזה הטעם מצטער פטור מן הסוכה אף על גב שחייב בכל המצות, ומשום הכי לא הוי כעין דירה דהמצטער יוצא ממנה, וממילא אין כאן מצות סוכה ע"כ.

טז

פורע חובו בסוכה

פולחן ערוך (תרל"ט, ח) נהגו שאין מצרכים על הסוכה אלא בשעת אכילה (והכי נהוג).

כתב המשנה ברורה (סימן תרל"ט סקמ"ח) מי שהולך באמצע סעודתו לסוכת חברו, דעת המ"א שאפילו אם היה בדעתו בשעת ברכה שילך באמצע הסעודה לשם ולשוב אח"כ מיד, אפ"ה צריך לברך שם לישב בסוכה, דהליכה היא הפסק, וע"כ אם רוצה לאכול בסוכה זו דבר שאסור לאכול חוץ לסוכה צריך לברך שם לישב בסוכה.

ובשער הציון (צג) כתב דהעתיק דעת הגר"ז דדוקא אם אוכל שם, ועל כרחו דסבירא לה דמה שהובא בבית יוסף בין שאוכל שם או לא, היינו, רק לדעת הסוברים דעל הכניסה לבד גם כן מחוייב לברך, אבל לפי מנהגו אינו כן. ודעת החיי אדם שהעתיק דבכל גווני חייב לברך שם אפילו אם לא יאכל, נראה דטעמו דהמנהג שנהגו הוא רק בביתו שדרך לקבוע שם סעודה, אבל בבית אחרים שאין דרך לקבוע שם סעודה, לכולי עלמא כל שנכנס שם חייב לברך. ומכל מקום נראה דאפילו לדידיה הוא רק כשנכנס לשם ורוצה לישב שם, אבל כשנכנס לשם לגבות חובו וכדומה, שאר עסק ואין נפקא מיניה אצלו בין אם הוא סוכה או בית או חוץ, בזה לכולי עלמא אין צריך לברך דלא עדיף ממתעסק בעלמא, ורק בחלבים ועריות אמרינן דמתעסק חייב שכן נהנה, כן שמעתי בשם גדול אחד, ונכון עכ"ד.

ורבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל (הו"ד ברוממות סוכות ע"ח) שאל את מרן הגאון מטשעבין זצוק"ל על השעה"צ שכאשר בא לפרוע חוב אינו מברך כי זה נחשב 'מתעסק'. דמה שייך בזה 'מתעסק', הרי למעשה הוא יושב בסוכה, ואינו 'מתעסק' בזה, אלא שהמטרה של הישיבה היא מטרה אחרת, וא"כ מדוע זה נחשב 'מתעסק', והסכים עמו הגאון מטשעבין ע"כ.¹²

¹² ויש לציין מש"כ הגר"מ בן שושן שליט"א בספרו נתיבות מאיר (מועד עמ' רכב) בזה"ל, בעיקר קושית רבנו המקו"ח דאמאי עובר על ב"י וב"י בחמץ שאין ידוע, הא הו"ל

והגרש"י גלבר שליט"א בנתיבות שלום (שבת סימן טז, ד) כתב דיסוד של הקולא דמתעסק אינו משום השגגה, אלא משום שהאדם עסוק בדעתו במעשה של היתר ובא לידו מעשה איסור, ולכן דמי קצת לנעשה ממילא, ואף שאין כאן מציאות של דבר שא"מ ממש, שהרי בפועל נעשה על ידו רק מעשה אחד ורק בו עסק, ולא דמי לאינו מתכוין ששם נעשים ע"י האדם ב' מעשים וכוונתו והתעסקותו הם למעשה ההיתר, מ"מ כיון שדעתו עסוקה במעשה של היתר דלפי דעתו הוא חותך תלוש לכן הקלה התורה ופטרנו, ואמנם בד"כ מצב כזה של מתעסק נמצא בעיקר בשגגה וטעות, דהיינו בכסבור תלוש ונמצא מחובר, דאם האדם יודע שהפרי שלפניו מחובר ובא לחתכו מה מקום יש כאן למחשבת היתר, אך מ"מ אין נקודת הקולא נובעת מהשגגה והטעות, אלא מחסרון התעסקותו באיסור המבטל את יחוסו של המעשה אל העושה. ולפי"ז יש לבאר דברי השעה"צ הנ"ל דבפורע חובו הוי מתעסק, והרי אין כאן שום טעות ושגגה, ולמה מיקרי מתעסק. ואלא כיון דאין דעתו נתונה על מעשה דירה בסוכה אלא על גביית חובו, ודמי קצת לאוכל דרך שחוק.

ודעת הגרש"א זצ"ל (מעדני שלמה עמ' עו) שמנהג ירושלים שלא לברך בהולך לסוכת חבירו, אלא א"כ אוכלים שם, וטעם המנהג דאף שבעיקר הדבר הדין עם החיי אדם דיש לברך על הסיבה קבועה בסוכה גם בלי אכילה, מכל מקום כאשר הולך לסוכת חבירו לדבר עמו ולא לאכול שם, והרי היה מדבר עם חבירו גם אם חבירו היה יושב בבית ולא בסוכה, נמצא דכל כניסתו לסוכה אינה אלא כניסה ארעית שלא נכנס לשם כדי לקיים מצות

מתעסק. שמעתי ממו"ר מרן הגאון הגדול הגר"ש אויערבאך (שליט"א) בדין מתעסק זהו דוקא כשמתעסק במידי אחרינא סבור שהוא תלוש ונמצא מחובר, א"כ במה שסבור שהוא תלוש משווי שם מתעסק והוי הפקעה משם מעשה האיסור של תלישת המחובר. אבל במי שאין יודע שיש לו חמץ בביתו אין ע"ז שם מתעסק כלל, דאין מתעסק במידי של היתר להפקיע האיסור בב"י וב"י, ואה"נ במי שסבור שהוא מצה ונמצא שהוא חמץ שפיר י"ל דהוי מתעסק, שהרי מתעסק במצה ונמצא חמץ, ואפשר שגם כן לא יעבור על איסור ב"י וב"י בלא סברת המקו"ח הנ"ל, והביא ע"ז ראייה מדאיתא בחולין דף פ"ג ע"א בארבעה פרקים בשנה המוכר בהמה לחבירו צריך להודיעו אמה מכרתי לשחוט, ביתה מכרתי לשחוט את אמה וכו', ואמאי צריך להודיעו, הא הו"ל הלוקח מתעסק שאין יודע ששחט היום את אימה, ולכאן מכאן ראי' לשי הגרעק"א דמתעסק הו"ל עבירה בשוגג וצריך להפרישו, אולם פשוט הוא שאי"ז בגדר מתעסק לגבי שחיטת אותו ובנו, וכשוחט קודשים ונמצא חולין בעזרה שפיר הוי מתעסק, שהרי סבור שהוא חולין ומתעסק בחולין, אבל היכא שהוי חסרון ידיעה שאין יודע ששחטו את אמה ביום זה, אין ע"ז שם מתעסק ושוגג גמור הוי, ולכן צריך להודיעו עכ"ד.

סוכה, אלא מטרת הכניסה היא לדבר עם חבריו, ובמקרה חבירו נמצא בסוכה, ולכן אין מברכים וכמ"ש בשעה"צ דגם לדעת הח"א היינו כאשר נכנס שם ורוצה לישב שם, אבל אם נכנס לגבות חובו ואין נפקא מינה אצלו אם הוא בסוכה או בבית או בחוץ, בזה לכו"ע אין צריך לברך עכ"ד. והגרשז"א הוסיף עוד, דאף לדעת הר"ף (סוף סוכה) והגר"א (סו"ס תרל"ט) שמברכים על כל כניסה וכניסה לסוכה גם בלא אכילה, מסתבר שאם אחד נכנס לסוכה על מנת להסתכל על שעון וכדו' שאין לברך אף לדעתם, כיון שהכניסה ארעית לגמרי, אמנם לדינא נקטינן שגם בנידון דידן בסוכת חבירו חשיבא כניסה ארעית ואין מברכים.

יז

תשובו כעין תדורו

סו"ע (תרלט, א) כילד מלות ישיבה בסוכה, שיהיה אוכל ושותה (וישן ומטייל) ודר בסוכה כל שבעת הימים, בין ביום בין בלילה, כדרך שהוא דר בביתו בשאר ימות השנה. וכל שבעת ימים עושה אדם את ביתו עראי ואת סוכתו קבע. כילד, כלים הנאים ומאכלים הנאות, בסוכה, וכלי שתייה, כגון אשיקות וכוסות, בסוכה.

כתב בשו"ת אור לציון (חלק ד - הערות פרק כט - דיני ישיבת סוכה א) דיש להשתדל להשתמש בסוכה בכליו היקרים, כלי כסף וזהב, וכלים נאים, וכמ"ש בשו"ע שם שכלים הנאים ומצעות הנאים בסוכה. ואם יש חשש גניבה יוציאם עמו כשיוצא מהסוכה.

וכן דעת רבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל (רוממות סוכות תשע"ז) שיש ענין גדול להשתמש ברהיטים חשובים ככל שניתן – כעין תדורו, וסיפר על הגה"צ ר' דוד בהר"ן זצ"ל שהרהיט המכובד ביותר בביתו היה 'קאמוד' [כעין שידת מגירות] והיה טורח להכניס אותו לסוכתו.

ובשיעורי רבי משולם דוד הלוי סאלאווייציק (עה"ת ח"ב עמ' תקמט) כתב בזה דברייתא (כח, ב) ת"ר כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי, כיצד היו לו כלים נאים מעלן לסוכה, מצעות נאות מעלן לסוכה, אוכל ושותה ומטייל בסוכה, וצ"ב אמאי הקדים התנא כלים נאים ומצעות נאות קודם שהזכיר אוכל ושותה בסוכה, הא לכאורה עיקר הדין הוא האכילה ושתיה בסוכה. אמנם הביאור בזה ע"פ מעשה שהיה בחפץ חיים שהתארח אצל עשיר אחד, והעשיר הביא את הח"ח לחדר לפנים מחדר, ובכל חדר היו הרהיטים יפים יותר מהקודם לו, עד שהובילו לחדר העשירי ושם יופי הרהיטים היה ממש עין לא ראתה, כעבור תקופה שוב התארח החפץ חיים בבית אותו עשיר ועתה ראה שהרהיטים שבביקורו הקודם היו מונחים בחדר העשירי היו מונחים בחדר החמישי, ושאלו הח"ח אם כן מסתמא בחדר העשירי יש לך עתה רהיטים יפים הרבה מזה, ומה כבר אפשר יפה יותר מזה. וענה העשיר אומר לך את האמת ירדתי קצת מנכסי, העסקים

אינם מצליחים כבעבר, והוכרחת למכור חצי מרהיטי, והדירה התרוקנה, ע"כ העברתי הרהיטים מהחדר העשירי לכאן. ונענה הח"ח ואמר שיש ללמוד מזה שמקומם של הרהיטים והכלים היקרים והנאים של האדם הוא מקום דירתו, וע"כ מי שטרך ועמל בתורה ומצות דירתו היא בעוה"ב שם גנוזים רהיטיו היקרים לו, ואילו מי שמבקש גשמיות ונוחיות, הוי אומר שדירתו היא כאן בעוה"ז. ולפ"ז מבואר הא דהקדים התנא בברייתא דמעלה כלים הנאים לתוכה ומצעות הנאות, דהנה אכילה ושתיה אינם אלא קיום של ישיבת סוכה, אבל התנא הא בא ללמדנו דכל שבעת הימים עושה סוכתו קבע ודירתו עראי, ומה שקובע היכן הוא הבית, הוא היכן שמכניס בו את הרהיטים עכ"ד.

ויש להוסיף דתנן במשנה (כח, ב) 'כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע ודירתו ארעי', ובס' שושנים לדוד להגאון רבי דוד פארדו (על המש' שם) כתב לדייק למה נקטה המשנה תיבת 'אדם', דלכאורה היא תיבה יתירה. וכתב 'הך אדם יתירא, י"ל דקמ"ל שלא יניח ביד אשתו לתקן הסוכה, דסתמא עיני' צרות וחסה מלהעלות שם הכלים ומצעות נאות'. אולם בספר בית השואבה (דיני לקדש היו"ט בשולחן ערוך וכסות נקי' אות ד') הביאו, וכתב דנראה לו דאין זה דיוק, דגם אשה בכלל אדם, וכמו שכתבו האחרונים, וגם שיכול לצוותה מה להביא לסוכה ויהי' הכל על צד היותר טוב יעו"ש.

יח

נוי סוכה

מנהג עתיק יומין לקשט ולעטר את הסוכה בקישוטים שונים. ומקור לזה איתא בגמרא (י, א) סיככה כהלכתה ועיטרה בקרמין ובסדינין המצוירין ותלה בה אגוזין שקדים אפרסקין ורימונים פרכילי ענבים ועטרות של שבולין יינות שמנים וסלתות ע"כ. ופרש"י בקרמין המצוירין - מעשה אורג, כגון בגדי צבעונים, שקורין אוברי"ן בדים מעוטרים בצבעים וצורות. ובסדינים המצוירין - שצורתן בולטת כגון מעשה רוקם, או מעשה אורג שקורין גלינשק"ש, בדים שיש עליהם רקמה בולטת. יינות שמנים - נותנין בכוסות של זכוכית לנוי ע"כ.

וכתב של"ה (מסכת סוכה פרק נר מצוה ה) ע"ד הגמ' הנ"ל, 'אפילו שיחתן של תלמידי חכמים הוא תלמוד, דמכאן נראה שהיה מנהגם כן, לחבב מצות הסוכה וליפותה בקרמין וסדינין, ולתלות בה פירות חשובין. על כן ראוי לעשות כן, וכל המרבה הרי זה משובח' ע"כ. וכתב במשנה ברורה (סימן תרלח ס"ק יא) בשל"ה כתב דראוי ליפות הסוכה בקרמין וסדינין ולתלות בה פירות חשובין.

ומהרי"ל (מנהגים, הלכות סוכות ד) כתב דחייב לנאותה. ויפה מנהג אשכנז שפורסי' יריעות לנוי ומעלין את כליהם שם. וכן מטעם זה נמי עושים עטרה מעוטר בפירות ותולין אל תוך הסוכה ונקרא בלשון חכמים נוי סוכה ע"כ.

ורבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל (רוממות ע"ח) עורר דאין לעשות קישוטים מנייר שלא היה תולה אותם בביתו, דהרי תשבו כעין תדורו בעינן, ומ"מ שאני כמובן במקום חביבות המצוה לקטנים.

אולם הגר"ש קמינצקי שליט"א (קובץ הלכות עמ' קמז) הוכיח מהא חזינן שאמרו סי' תרלט סעי' א כיצד מצות ישיבת סוכה וכו' וכל שבעת הימים עושה אדם את ביתו עראי ואת סוכתו קבע, כיצד כלים הנאים ומצעות הנאות בסוכה וכלי שתיה כגון אשישות וכוסות בסוכה וכו', הרי שקבעו

בהכנסת כלים נאים לסוכה ענין כעין תדורו, אבל בדיני נוי סוכה לא מצינו שיזכירו שיכניס קישוטי ביתו לסוכה דוקא ולא דברים אחרים, ואדרבה כתב השו"ע (תרלח סעי' ב) 'וכן אוכלים ומשקים שתולין בסוכה כדי לנאותה אסור להסתפק מהם וכו', שהרי בודאי לא היו נוהגים לתלות אוכלים ופירות בבתיהם לנוי, וע"כ שאין נוי סוכה מצומצם לקישוטי כותלי בית קבוע. אבל ודאי דיש בזה מעלה אם מכניס לסוכתו קישוטי ביתו, ואפשר שזה נכלל בכלים נאים שנזכר בסי' תרלט שמקיים בזה ענין כעין תדורו עכ"ד.

אכן ברשב"א (ח"א נה) כתב דנוי סוכה הוא מדין תשבו כעין תדורו. ומאותו דין בעינן נמי להכניס כליו הנאים לסוכה, דהכל הוא להתנאות ולהנעים עליו ישיבת סוכה ומצוה ע"כ. וכן בשו"ת מהר"י ווייל (סימן קצא) כתב 'ומצוה לנאותה דכתיב תשבו כעין תדורו' יעו"ש. וא"כ משמע דיש לעשות קישוטים כמו שהיה עושה בביתו, ובכה"ג הוי כעין תדורו.

ובגמ' (שבת דף קלג עמוד ב) איתא 'זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות עשה לפניו סוכה נאה' ע"כ, וא"כ הנוי סוכה הוא ממצות 'ואנוהו' והוא דין כללי הנהוג בכל המצות לקיים בהידור. והגר"י ענגיל בספרו גליוני הש"ס (י) העיר על דברי המהר"ל וייל, ד'צ"ע דחייב הנוי הוא כמו בכל המצות משום זה אלי ואנוהו' ע"כ.

ולפי"ז יש נפ"מ לאידך גיסא, אם יש היתר לתלות תמונות של גדולי ישראל בסוכה, דבשו"ת שלמת חיים להגר"ח זוננפלד זצ"ל (אורח חיים סימן שנה) נשאל, במה שיש מהדרין לנאות את הסוכה ותולין שם תמונות של גדולי ישראל, אם יש בזה הידור מצוה, דהרי מפורסם בשם יערות דבש (הובא בפ"ת יו"ד סימן קמ"א סק"ו) ליזהר מאד שלא להשהות בבית תמונות אדם ששורה ע"ז רוח הטומאה, וכמדומה דהב"ח מחמיר אף מדינא אפילו להשהות, והשיב הגר"ח זצ"ל דפשוט דשייך גם בזה תשבו כעין תדורו, מי שנוהג בזה היתר בביתו וחשיב בעיניו למצוה מצד צורת הצדיקים יעשה גם בסוכה כן, ומי שנוהג זלזול בזה פשיטא שאין בזה הידור למצוה עכ"ד. והיינו דאם הנוי הוא מדין תשבו כעין תדורו, אם כן מי שבביתו נזהר בזה, א"כ ה"ה בסוכה. אולם אם הנוי הוא לא מדין תשבו כעין תדורו אלא מדין נוי מצוה, א"כ יש לחלק בין הבית לסוכה.

ויש לציין דכתב הגאון הגדול רבי מרדכי גרוס שליט"א, דרבינו הגר"ש
אויערבאך זצ"ל אמר לו, דמי שאינו מתנגד שיצלמו אותו, אבל מתנגד שיתלו
בסוכה וכיו"ב. דלא הוי גזילה, אלא רק חסר בבין אדם לחבירו. והוסיף
הגאב"ד הגר"מ שליט"א, דיל"ע דמ"מ אפשר לא יהא קדושת נוי סוכה, דעשה
בפגיעה של בין אדם לחבירו, ואיך יכול להיקרא לנוי עכ"ד.

יט

טלטול נוי סוכה

רמ"א (תרלח סעיף ב) אוכלים ומשקים שתולין בסוכה כדי לנאותה, אסור לטלטלם וזי"ט וקצת דמוקצים הם.

כתב הביאור הלכה שם דמוקצים הם - היינו בין כשתלויין על הכותל ובין כשנפלו.

ובמגילת ספר (שבת נו, ב) כתב ע"ד הבה"ל, דדבריו לכאורה תמוהים, דבשלמא כשהנוי נפל ולא חזי למידי לכן הוי מוקצה, אבל בעודו תולה בסוכה והוא משמש לנוי מדוע שיהיה אסור להזיזו אנה ואנה באופן שאיננו מבטלו ממצותו, ומאי שנא משמן שבנר שיש הבדל בין השמן המטפטף שאסור לטלטלו משום שהוקצה למצותו ולא חזי למידי, ובין השמן שעדיין בתוך הנר ומשמש למצותו שהיה מותר לטלטלו לולי שהיה בסיס לשלהבת, כיון שאין ביטול מצוה במה שהוא מטלטלו והוא משמש להאיר, וכמבואר בתוס' מ"ב ע"ב, וכמו שבאר זאת הרע"א שם בגליון הש"ס וביתר באור בתוספתיו שם, וגם הנוי סוכה בעודו תולה ומשמש למצותו אין סיבה שיהיה אסור להזיזו אם אינו מסירו לגמרי. ושו"ר שדברי הבה"ל נגזרים מדברי הרמ"א סוסי' תרל"ח שכתב להדיא שאם תלה בסוכה אתרוג מותר להריח בו רק שיזהר שלא יגע בו משום דאסור בטלטול.

וכתב במגילת ספר שם לחדש בהסכמתו של רבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל, שכל הדברים אמורים רק במיני אוכלים שעומדים בעיקרם לאכילה והיות ואסור לאכול אותם לכן הוי מוקצה, ולא מהני מה שהם משמשים לנוי כיון שאין זה עיקר תשמישם שעומדים אליו, אבל אם תלה בסוכה תמונות ושרשראות ושאר קישוטים שעיקר שימושם שעומדים אליו הוא לנוי אין איסור לגעת בהם ולהזיזם כל זמן שהם תלויים כיון שהם משמשים את שימושם העיקרי עכ"ד. וכן בארחות שבת (פי"ט הערה קלא) כתבו דאפשר דמותר לטלטל נויי סוכה במקומם, וכן אפשר דמותר לטלטל את הסדינים

התלויים בסוכה במקומם אם אינו מקפיד מלטלטלם, דלענין טלטול זה לא הוקצו מעולם.

ורבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל (במגילת ספר שם) הסתפק קצת בתמונות שעומדים לתלות אותם גם בבית ובכל מקום אחר וכעת הם מיוחדים רק לסוכה, אם נחשב שמשמשים את שימוש העיקרי, אבל בנוי סוכה שמיוחד רק לסוכה פשוט שאינו מוקצה כיון שמשמש את שימושו העיקרי עכ"ד.

ובנוי סוכה התלוי במקום שא"א לשבת שם, דעת רבינו הגר"ש אויערבאך זצוק"ל כפי שהובא בספר סוכה כהלכתה לתלמידו הגרש"י גלבר שליט"א (פ"ז אות ד), ד'נוי סוכה המונח במקום פסול שבסוכה כגון תחת תקרת המרפסת הסמוכה לסוכה, נראה לכאורה שאינו נאסר, ואם אין לסוכה ג' דפנות אלא ע"י דופן עקומה, באופן שגם תקרת המרפסת משמשת לסוכה, גם הנוי התלוי שם נאסר עכ"ד. [וע"ע בפנ"י (סוכה י, ב ד"ה דלמא) דכתב דדוקא היכא שהסוכה כבר היתה מסוככת כהלכתה ואח"כ עיטרה לדפנות בקרמין המצויירין וכה"ג אסור להסתפק דהוקצו למצותן, משא"כ אם עיטר הדפנות קודם שסיכך הסכך אז לא חייל על נוי הדפנות שם איסור מוקצה, ולדינא צ"ע עכ"ד].

וכן במגילת ספר (שבת נו, ח) כתב דנויים התלויים בסוכה במקום שאי אפשר לשבת תחתיו, אין איסור להסתפק מהם, שהרי הט"ז והגר"א הקשו על הרא"ש הסובר שאין בדפנות שום איסור ממה שמבואר בגמ' סוכה י' ע"ב דלמא מן הצד, ומוכח שנוי התלוי בדפנות אסור להסתפק ממנו, והוכיחו מזה שק"ו שאסור מהדפנות עצמם, וחזינן שהיה פשוט להם שאם אין בדפנות איסור אין סברא לאסור את הנוי התלוי בו אף שהוא משמש כנוי לסוכה, וא"כ מקום שמחוץ לסוכה ואין בו שום קדושה גם בנוי התלוי שם אין שום קדושה, ואפילו לפי מש"כ המג"א בסק"ט ליישב דעת הרא"ש דאף שבדפנות אין קדושה מ"מ הנויים התלויים בדפנות אסורים משום שהם נויי הסכך, היינו דווקא בנוי התלוי בחלל הסכך הכשר, דאף שהוא תלוי על הדפנות הוא משמש כנוי גם לסכך, אבל נוי הנמצא תחת סכך פסול נראה שגם המג"א מודה שאין בו שום קדושה, וכן משמע גם מלשון הר"ן ביצה ל' ע"ב ולפיכך כל שהתנה עליהם ואמר איני בודל וכו' הרי לא בטלן והרי הן כאילו עומדים חוץ לסוכה'.

ובאורחות רבינו (ח"ב אות כו) כתב דדעת מרן בעל הקה"י זצ"ל דנוי סוכה שתולים על הדפנות מצד החיצוני של הסוכה מסתבר דיש לזה דין נוי, וזה אחרת מדפנות בעצמם שלצד חוץ אין להם דין דפנות משום שאינם סוכה בחוץ, אבל בנוי כונתו לנאות את הסוכה וזה גם מבחוץ.

וע"ע בד' הגרשז"א זצ"ל (הליכות שלמה פ"ז יט) דכתב דחפצי נוי שאינם מונחים על הסכך והדפנות אלא בחלל הסוכה, כגון עציץ שע"ג הקרקע או אגרטל - פרחים שעל השלחן, יש להסתפק אם דינם כנוי סוכה או לאו. ועוד כתב בשש"כ (פכ"ב הערה נו) דדעת הגרשז"א זצ"ל דאם לא ביטל את נוי הסוכה דוקא למקום הזה, והוא כלי כזה אשר בכל שבתות השנה מותר לשנותו ממקום למקום, גם בשבת וחג של סוכות מותר לשנותו ממקום למקום, אך צ"ע שאם מותר לטלטל ממקום למקום בתוך הסוכה יהא מותר גם להוציאו לגמרי, וגם יכול להכניסם לבית לא להנאתו, ואף בנוי סוכה התלויים על הדפנות באופן שמותר לשנותם ממקום למקום יהא מותר לעשות כן גם בשבת וביר"ט עכ"ד.

ב

נוי סוכה בשביעית

ש"ע (תרלח, ב) וכן אוכלים ומשקים שתולין בסוכה כדי לנאותה, אסור להסתפק מהם כל שמנה, אפילו נפלו, הגה: וז"ט ושבת אסור לטלטל דמוקאים הם. ואם התנה עליהם בשעת שתלצם ואמר: איני בודל מהן כל בין השמשות הרי זה מסתפק מהם בכל עת שיראה, שהרי לא הקלה אותם ולא חלה עליהם קדושת הסוכה ולא נחשבו כמותה.

דנו הפוסקים אם מותר לתלות אתרוג של שביעית לנוי סוכה.

ובש"ת מנחת יצחק (חלק י סימן קיט) כתב דשרי לתלות אתרוג של שביעית לנוי סוכה, ונכון מאוד שיתנה התנאי שאינו בודל מהן כל ביה"ש של ח' ימים, ובכה"ג מותר להסתפק מהם, כמבואר בשו"ע (או"ח סי' תרל"ח סעי' ב'), ובזה אזלא כל חשש, ואף על גב דהרמ"א מביא בשם יש מן האחרונים דבזמן הזה אין נוהגין להתנות, ועי' במ"ב שם סקכ"ג דהטעם משום דלא בקיאינן שפיר בתנאי, מ"מ הביא שם דיש מן האחרונים שמפקפקין בטעם זה דהא לשון התנאי מפורש בגמרא ואין שייך בקיאות עיין שם.

ובארחות רבינו (ח"ב עמ' שלג) כתב בשם מרן בעל הקה"י זצוק"ל, שאין איסור לתלות פירות שביעית בסוכה אע"ג דעי"כ הוקצו כל שבעה ואסור לאוכלם ולא מקרי עי"כ מפסיד פירות שביעית.

ובש"ת שבט הלוי (חלק ז סימן נז) כתב דפשוט דאין חשש כלל לתלות אתרוג של שביעית לנוי סוכה, אם דעתו לאכלו אחרי סוכות, דפשיטא דמה שמעכב אכילתו ע"י שהוקצה למצוה שבעה ימים דאין בזה ביטול גדר של לאכלה מפירות שביעית, לא מבעיא לדעת הרוב שס"ל שאין מצוה ממש באכילת פירות שביעית, אלא שיש רק דינים והלכות האין לנהוג בקדושתם דלאכלה ולא להפסד וכיו"ב, אלא גם הסוברים בדעת הרמב"ן דאיכא מצוה בקום ועשה מכ"מ כיון דסו"ס מתאכיל, גם אם לא יהי' אפשרי לאכול כמה ימים אין בזה חסרון, עכ"ד.

ובשור'ת להורות נתן (ח"ג סי' לו) כתב דמותר לתלות פירות שביעית לנוי סוכה - והרי עיטור הסוכה בפירות מקורו בגמרא (ביצה ל ב) סככה כהלכתה וכו' ותלה בה אגוזים שקדים אפרסקים ורמונים ופרכילי ענבים וכו' - ובלבד שלא יתחוב בו מחט כדי שלא יעשה מעשה הפסד בידים. וגם יאמר שאינו בודל מהם כל בין השמשות.

וכן דעת הגריש"א זצ"ל (משפטי ארץ פכ"ד ס"א) שמותר לתלות פירות שביעית לנוי סוכה. והוסיף שם במשפטי ארץ דאמנם אם הם מתקלקלים מהשמש אסור.

ועוד כתב בהערות להגרי"ש אלישיב (שבת כא, א) דקיי"ל תרל"ח ס"ב דנוי סוכה חל עליו דין מוקצה, ואם יתלה אתרוג של תרומה לנוי סוכה לא יחול עליו איסור מוקצה כיון שמפקיע דיני תרומה, א"כ אדרבא דין תרומה ימנע מדין מוקצה שלא יחול ולא יהיה מיוחד לנוי סוכה שאינו יכול ליחד ולגרום דין הסותר לדין התרומה, כהא דאמרינן גבי קונה בהמה בדמי שביעית. ואין לומר דכיון שמוקצה זה של מצוה הוי לזמן אינו סתירה לדין תרומה ולא מפקיע מיניה דינוי הלכך יחול בו דין נוי סוכה ויהא מוקצה. דהנה בפסחים י"ג ע"ב תניא אין מביאין תודה בחג המצות מפני חמץ שבה, ומקשינן פשיטא ואמר רב אדא ב"א דבי"ד עסקינן, וקסבר אין מביאין קדשים לבית הפסול. ופרש"י אין מביאין קרבן ביום שיתמעט זמן אכילתו שקבע לו תורה דנמצא באה לידי נותר ותודה נאכלת ליום ולילה ואם יביאום בי"ד אינם נאכלות של חמץ אלא עד שש שעות. ובצל"ח שם לדברי רש"י בסוף דבריו הקשה מ"ט אין האיסור משום מצה שממעט באכילתה שהרי אסור לאכול מצה בערב פסח ואף על פי שמותר לאכול בלילה מ"מ ממעט מזמן אכילתה. וכתב דאה"נ יהא מותר לאכול בערב פסח כיון שאוכל אכילת מצוה אין בזה איסור. מ"מ שמעינן מקושיתו דס"ל דגם למעט ממקצת הזמן בכלל מיעוט הוא. וה"נ בנד"ד כשימעט מזמן אכילת האתרוג של תרומה אף על פי שאח"כ יכול לאוכלו, גם ביטול קיום דינו לזמן בכלל מיעוט הוא א"כ לא יחול בו דין מוקצה למצוה כיון שעומד בסתירה לדיני תרומה שלו עכ"ד.

ובגליון רוממות (סוכה ע"ח) מסופר, דבאחד מביקורי החג של רבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל אצל מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, העלה לדון מרן הגרי"ש דמותר לתלות נוי סוכה בשביעית [כגון אתרוג שמן ויין של שביעית] אעפ"י שנוי סוכה אסורים באכילה כל שבעה, ונמצא מפסיד פירות שביעית. והוא

עפ"י הגמ' בבכורות (יא, ב) שלא חל קדושת בכורה על בהמת שביעית, כיון שצריכים לשרוף את האימורים, ולאוכלה ולא להפסד. וה"נ לא חל קדושת נוי סוכה על הפירות שביעית משום שלאוכלה ולא להפסד.

אולם רבינו הגר"ש זצ"ל דן בפניו שיש לחלק, דשם מהות הקדושה אוסרת באכילה את האימורים שצריכים לעלות לגבוה, וממילא קדושה כה"ג לא חלה להפקיע את דין השביעית. אבל בנוי סוכה האיסור אכילה הוא דין של ביזוי מצוה, וזה מציאות שכיון שמשתמש לנוי סוכה, יש בזה את האיסור של ביזוי מצוה עכ"ד.

כא

אתרוג ללא פיטם

סו"ע (תרמח סעיף ז) ניטל דדו, והוא הראש הקטן ששננתו בו, פסול. הגה: ויש מחמירין אם נטלה השננתא, דהיינו שאנו קורין פיטמא, וטוב להחמיר במקום שאפשר, מיהו לענין דינא אין לפסול א"כ ניטל הדד, דהיינו העץ שראש הפיטמא עליו, והראש נקרא שננתא, וכל זה דוקא שניטלה, אבל אם לא היה לו דד מעולם, כשר, וכן רוב האתרוגים שמביאים במדינות אלו (הרא"ש).

כתב המשנה ברורה (לב) ע"ד הרמ"א דאתרוג שלא היה לו דד מעולם כשר, כיון שכך היא ברייתן וזהו דרך גידולן אין לכנותם בשם חסרים, או שאינן הדר וניכרים הם כי יש במקום פטמא כמו גומא מתחלת ברייתו, וכתב בבכורי יעקב דזה דוקא רק כשיש גומא מעט שאין כאן פסול רק משום חסר, וכיון שמתחלת ברייתו הוא כן ולא נחסר ממנו כלל לא מקרי חסר, אבל לפעמים יש גומא עמוקה שחללה עד חדרי הזרע וניכר ע"י שיכניס לתוך החלל מחט או שאר דבר דק, בזה נראה דפסול גמור הוא, שהרי נקב בתולדה פסול כל היכי דניקב פסול כדאיתא ביו"ד סימן מ"ג בפמ"ג, וכיון דניקב עד חדרי הזרע פסול ה"ה בניקב בתולדה ע"כ. ובשער הציון (לז) כתב דמכל מקום אם אי אפשר להכיר כלל אם היה כן מתחלת ברייתו, באליה רבה בשם הב"ח מצדד להחמיר, אכן בפרי מגדים כתב דאפשר דיש להכשיר מטעם ספק ספיקא, דשמא הלכה כמאן דאמר ניטל פטמתו היינו עוקץ לבד, ואפילו הוא דדו, שמא לא ניטל אלא נברא כן, עכ"ד.

ובספר ד' מינים השלם (עמוד שכב סק"ג) כתב בשם החזו"א, דכידוע שגם האתרוגים ללא פיטמות גדילות בהם מעין פיטמות אחרי עונת הפריחה, ובמשך זמן גידולו של האתרוג יוצאת הליחות מהפיטמא עד שהיא מתייבשת לגמרי, ואז נושרת מאליה מן האתרוג בעודו במחובר. ואמר ע"ז מרן החזו"א שלפעמים יש להכשירו גם כשנושרת בתלוש, דהיינו באופן כזה שאם בעודו מחובר לעץ כבר נתייבשה הפיטמא ביבשות גמורה וכבר כלתה ממנה כל ליחותה, שהדין בזה לגבי אתרוג כאילו נשרה הפיטמא במחובר וכשר עכ"ל.

ובשבלי הלקט (סדר חג הסוכות סימן שס) כתב בזה"ל, אני אומר דדוקא באתרוגים שאין דרכן בכך להתייבש וליפול הפרח שלהן בחוטמן פסולין אם ניטלה הפטמא, אבל באתרוגים שדרכן בכך כשירין לדברי הכל ולא חסר הוא עכ"ל.

אולם כתב בהערות להגר"ש אלישיב זצוק"ל (סוכה דף לה, ב) בזה"ל, נטלה בוכנתו. עי' רש"י שפירש בשם רבנו יעקב דהיינו פטמתו, ויש בזה כמה דעות, יש ראשונים הסוברים דדוקא בנטלה לגמרי הפיטם, ויש ראשונים הסוברים דאפילו לא נטלה לגמרי כל שנטל חלק מעצו הרי זה פסול אבל בנטל השושנתא לבד בלא העץ כשר, ויש אומרים דגם בכה"ג לא יטול, [עי' סי' תרמ"ח ס"ז]. וכתב הרמ"א (שם) דכ"ז דוקא שניטלה אבל אם לא הי' לו דד מעולם כשר, וכן רוב האתרוגים שמביאים במדינות אלו, והנה זה ברור דכל הפסולים הפוסלים באתרוג זה גם אם כבר הוה במחובר וכגון ניקב בנקב מפולש וכד' בעודו מחובר ודאי פסול, וא"כ בנטל הפיטם אי הוה קודם ונפל אפילו בעודו מחובר פסול, ואפשר דבמקום שעדיין לא הגיע לגמר פריו כגון שגדל שליש ואין לו עדיין שיעור הצריך לאתרוג ואז נטל דדו אפשר לומר כיון דנטל בעודו במצב שאין שם אתרוג עליו כשר. ונראה דמ"מ צריך ליזהר באתרוגים שלנו ליקח אתרוג עם פיטם דיש לחוש שהי' לו פיטם ונפל בעודו מחובר עכ"ל.

ודעת רבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל, כפי שהעיד הרב יצחק ויסמן (קובץ אור ישראל סג עמ' קו) וז"ל, שמעתי ממרן הגר"ש אויערבאך, דאף דדעת החזו"א מקורו בראשונים, וכן נהגו גדולי ירושלים למעשה לקחת אתרוג ללא פיטם, אבל כיום דנעשים פעולות מיוחדות לשמור על הפיטם ממילא נפל ההיתר דזה תהליך האתרוג שנופל הפיטם, ולכן מן הראוי לקחת אתרוג עם פיטם לקיום המצוה. וכך דעתו להקפיד בזה למעשה עכ"ל. [ויש לציין דהגר"א וינר שליט"א העיד שרבינו זצ"ל בשנת השמיטה נטל אתרוג בלי פיטם].

והגר"ח פ' שיינברג זצ"ל (מכתב לספר לקיחה תמה) כתב 'לא ידעתי למה העולם נוטים להקל בדבר זה ליטול אתרוגים שאין להם פטם, דהרי מלשון הרא"ש שהביא הרמ"א בסימן תרמ"ח ס"ז מבואר דמיירי באתרוגים שלא היה להם פיטם, שבאתרוגים שלנו הגורם לכך הוא הקלקול בעצים שחלשים הם, ובעיני ראיתי שבאותו עץ עצמו ישנם אתרוגים בעלי פיטם שנשאר עד אחר הקטיפה ואתרוגים שהפיטם נפל מהם, ולא שייך לומר על דבר כזה שכך דרך

בריותו ללא פיטם. ות"ל שמצאתי שהדברים מפורשים כן בכפות תמרים בדף ל"ה ע"ב וכו' מין זה שאין בו פטמות כיון דבריותו כן היא מבלי שום סיבה דין הוא להכשירו, כיון דבריותו כך היא, וסיים הכפ"ת וכתב וז"ל, ויש אילן דמקצת האתרוגים שלו יש להם פיטמות ומקצתם אין להם מתחילת ברייתם, ובהנך הי' נראה דהם פסולים כיון דיש באילן זה אתרוג עם פטמות זה שגדל בלא פטמות פסול וכו', וצ"ע לדינא עכ"ל הכפ"ת. הרי שאפילו באתרוג שגדל מתחילת ברייתו ללא פיטמא נשאר בצ"ע אם שייך להכשירו כשיש אצלו אתרוגים שגדלים עם פטמה, כ"ש באתרוגים דידן שכולם גדלים עם פטמות ואצל מקצתם נושרת הפיטמא, הרי ודאי שדבר זה מראה על קלקול האתרוג, ויש כאן חשש גדול מאוד של חסר ופסול ביום הראשון, ותימה גדולה היא בעיני על המדקדקים שלא חשים לפסול זה עכ"ד.

ובתשובות והנהגות (ח"ג סי' קפ"א בענין אתרוג אות ה') כתב דכיום שמצאו דרך לגדל אתרוגים עם פיטם ואינו נושר, וחלק גדול היום עם פיטם, ודאי לכתחלה אין להכשיר בלי פיטם, דחסר היום בהדר בעצם האתרוג ע"ש.

ומ"מ בשו"ת שבט הלוי (חלק א סימן קצו) כתב להגר"מ בראנדסדארפער זצ"ל, אשר שאל בענין האתרוגים בא"י וכו' כ"ת שכולם גדלים בפטמות אלא שמתבישים ונופלים בעודם באילן או אח"כ, לפעמים נשאר גומא בעלמא ולפעמים נשאר קצת בולט, והנה באופן שנשאר קצת מהדד בולט פשיטא לי' כ"ת עפ"י דברי הט"ז ומג"א סי' תרמ"ח להכשיר בכזה, אלא בנפל הדד לגמרי ונשאר גומא, לא נראה לכ"ת שום היתר לברך רק בשעת הדחק כשאין אתרוג אחר בעיר, ומפקפק על מה שאומרים הסוחרים שכיון שמתבישים באילן בעודו מחובר כשרים הם. ואע"ן ואומר, בודאי לפום רהיטת ההלכה הצדק עם כ"ת, דהא לשון הרמ"א מהרא"ש אם לא הי' לו דד מעולם, וכן מוכח לכאן בתשובת מבי"ט ח"ג סי' מ"ט אשר רמז עליו גם במג"א בשם כ"ה, איברא יש לי ללמד זכות על המקילים בזה עפ"י דברי הח"ס (יו"ד סי' רנ"ו) כיון שזה אמת נכון דאעפ"י שגדלים פטמות אבל מתבישים ונופלים בדרך הטבע לא מפני איזה ריעותא אלא הכי רביתיהו, א"כ הרי פיטם זה כשאר פסולת הפרי וכל מיני קליפות הגדלים בתחילת פריחת הפרי ונופלים עד סוף גדולם, ובאופן כזה מעולם לא הי' פיטמא חלק של גוף האתרוג עד שנדון על חסרונו משום פסול חסרון לחד דעה או משום הדר לחד דעה, ואפי' בלי הקדמה הנ"ל מהח"ס אשר סמכו עליו גדולי הוראה בזה בכמה מקומו' כידוע י"ל כנ"ל, וזה נקרא לא הי' לו פיטמא מעולם דלענין זה לא הי' לו פיטמא באמת.

ובספר כשרות ארבעת המינים (עמ' כז) כתב דהגרשז"א זצ"ל א"ל להכשיר כל סוגי הפיטם שנפלו בעודו על העץ, באם סיבת נפילתו מכח תכונתו הטבעית, ואין נ"מ באיזה שלב נפל מפני שכן דרכן של אתרוגים, ודומה למש"כ הרמ"א בסעיף י"ג להכשיר סוג חזזית מאחר שדרכו בכך, וכן דומה למש"כ הרמ"א בסעיף ב' שקוץ נעשה באתרוג ועלה בהם קרום שכשר, ולא נחשב לחסר מאחר שדרכו בכך וזהו דרך גדילתן עכ"ד.

כב

איסור הנאה מהדס

רמ"א: (תרלח, ב) אם סכך בהדס או תלה בסוכה אחריו לנז, מותר להריח בו, דל"א הוקצה מריח, רק שלא יגע בו, דאסור בטלטול; ויש אוסרים בהדס (ר"ן ס"פ לולב הגזול) כדלקמן סימן תרנ"ג.

כתב המשנה ברורה (כה) אם סכך בהדס - דאף דסתם הדס עומד להריח הכא דסיכך בו כמו בשאר עצים אמרינן דממעשה עצים אקצייה מלשמש ולהבעיר ולא מריחו ואה"נ דאם היה תולה אותו בסוכה לנזי בודאי אקצייה מריחו [פמ"ג] ובאתרוג אף דתלהו לנזי מותר להריח בו דעיקרו עומד לאכילה ולא להריח ע"כ אמרינן דמאכילה אקצייה ולא מריח. ויש אוסרים בהדס - אבל באתרוג לכו"ע מותר דעיקרו עומד לאכילה ומאכילה אקצייה ועיין בט"ז סק"ג שפסק להתיר כדעה הראשונה וכן העתיק בדה"ח ע"כ. ובשער הציון (ל) כתב בשם הביכורי יעקב דלדעת הט"ז שכתב דהא דאין נאותין היינו דוקא ליטול משם משום שבזה תבטל קדושתה, אבל בעוד שהיא קימת מותר לסמוך עליה ולהניח שום דבר עליה, אם כן הכי נמי אפילו בתלה הדסים לנזי גם כן מותר להריח בהם. והוסיף השעה"צ בשם הפמ"ג דאכן אם ירצה ליטול ההדסים מן הדפנות ולהריח בהם, בזה בודאי גם להט"ז אסור.

ורבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל האריך בזה בכתביו שהתפרסמו בקובץ צהר (אהל חנוך עמ' רנז), לחדש דהאיסור הנאה הוא אף באינו נוטל ההדס אלא מתכופף להריח מההדס בלא ליטלו, ודלא כמש"כ הנתיבות דהאיסור הוא רק בלוקח ההדס. ונביא כאן את כל דברי רבינו בזה להלכה למעשה.

וזה לשונו של רבינו זצ"ל: רבנו הנתיבות בהגהות או"ח הלכות חנוכה תרע"ב מבאר דהא דאסור להריח בהדס משום דהוקצה למצוה, היינו רק בלוקח ההדס בידו לצורך ריח, אבל סתם ליהנות מריחו שרי ע"ש, ונראה מדברי רבנו הנתיבות ז"ל דהאיסור דמוקצה למצותו, היינו במעשה הנאה כעין איסור הנאה בהקדש, וכדמבאר שם דגם למאן דמתיר לכתחילה קול מראה וריח בהקדש מ"מ אסור ליקח השמן או הכלי שיר לעשות בו

לתשמישו עייש"ה. ולע"ד הקלושה היה נראה דהיינו דרך דבלי פעולת מעשה הנאה, במקום שמגיע הריח מותר גם לכוין ליהנות, דאין זה איסור הנאה אלא איסור מוקצה למצותו, אבל אסור בכל אופן דנראה דמתיחס לזה כסתם חפץ ליהנות בו, וממילא נראה דלאו דוקא ליקח בידו אסור, אלא ה"נ במונח ההדס על השולחן וכי"ב, וכופף עצמו וכי"ב ליהנות מההדס אסור, וכן בכל מקום שמונח ההדס באופן דניכר דמתיחד שם ליהנות מריחו אסור, דזה חשיב ביטול ההקצאה ויחודו למצותו, וא"צ לזה מעשה וכי"ב, ולא דמי להקדש דאין מעילה בהנאת קול ומראה וריח, ואיכא למאן דשרי בתחילה, ותמן כל האיסור זה נטילת חפץ ההקדש בידיו לשמושו לצרכו, אבל באיסור דמוקצה למצותו אסור בעצם ליהנות בכל הנאה, דהוקצה מהנאה זו ונתיחד רק למצותו, ורק במגיע אליו הנאה בלי שום מעשה א"צ לפרוש מזה וגם מותר לכתחילה באופן דלא ניכר התיחסו להך הנאה.

ומה דמוכיח שם רבנו הנתיבות ז"ל מאתרוג דמותר להריח בו, לא מבואר כ"כ כונתו הק', דהרי פשוט דאתרוג מותר גם ליטלו להריח בו, וכמבואר בגמ' דלא אקצייה לריחיה, וא"כ בהדס דאסור משום דאקצייה לריחיה מנלן דשרי לכוין ליהנות מריחו. ונראה דעיקר כוונת רבנו ז"ל להוכיח דהוקצה למצותו אין זה חפצא דאיסור הנאה, דא"כ היה אסור ליהנות מריחיה דאתרוג, ואלא דזה רק איסור הקצאה, ומכיון דאין זה ההנאה דהאתרוג עומד לכך, אין במעשה הנאה זו הפקעה מהיחוד למצותו, דזה מעשה הנאה בעלמא, ולא השימוש הרגיל של סתם אתרוג, וא"כ ה"נ לאידך גיסא בהדס דאקצתה לריחיה, אין אסור אלא בלוקחו בידו להריח, דזה חשיב הפקעה מיחודו למצותו, דמשתמש בזה כהדס בעלמא, אבל סתם ליהנות מריחו אין בזה שום הפקעת מצותו. אבל בעניי די"ל דכל דאך ניכר דמתיחס להנאה של הריח, זה אסור מדין הוקצה למצותו, כיון דמשתמש ומתיחס לזה כהדס בעלמא, ואף דלא עשה מעשה נטילה בהחפץ לצרכו, ורק בסתם נהנה מריחו אין בזה שום הפקעת מצותו.

ונראה דמוכח כן מדברי הרמ"א בסוף סי' תרל"ח דהביא שתי הדעות בסכך בהדס אם מותר להריח בו, ובתחילה הביא כהשיטה דמותר להריח רק שלא יגע בו דאסור בטלטול, ואח"כ כ' דיש אוסרים כלדקמן סי' תרנ"ג ע"ש, והרי דנקט דודאי דאסור בטלטול ומ"מ יש אוסרים, ומבואר דאסור להריח אף בגוונא דאינו לוקחו בידו, ומ"מ נראה דהיינו כדאמרן בעניותנו דזה בכה"ג דניכר התיחסותו להנאת ריח ההדס, עכ"ל של רבינו זצ"ל.

וע"ע בדרישה (אורח חיים סימן כא א) דכתב דכל האיסור בהדס הוא כיון דהתורה אמרה ולקחתם לכם וכו' ושמתם לפני ה' שבעת ימים, משמע שלקיחתו הוא מצותו, וכל זמן שלוקח אותן בידו בתוך השבעה ימים כאילו עושה אותו פעם המצוה, אף שכבר יצא ידי חובתו אותו יום, וכשאוכל ממנו או מריח בו נמצא עושה הלקיחה שהיא מצותו בבזיון עכ"ד, והעירו דמשמע בדבריו דכל האיסור הוא רק כשנוטל ההדס, אך אם יריח את ההדס בלי לנוטלו בידו מותר.

כג

הוצאה ביו"ט כמה אתרוגים ליטלם מספק

הנוהגים להביא ביו"ט לביהכנ"ס כמה אתרוגים שמא הוא מורכב, ונוטלים אח"כ זה אחר זה, דנו הפוסקים דלכאורה הוי הוצאה שלא לצורך. ובתוס' (חולין פד, ב ד"ה תקיעת) דנו באיסור להוציא שופר עבור טומטום דהוי ספק מצוה.

ובשו"ת שאגת אריה (סימן קז) כתב דיש לעיין אי שרי להוציא את השופר ואת הלולב לרה"ר לצורך איש שספק תקע ספק לא תקע, או ספק נטל לולב ביו"ט ספק לא נטל, כיון דהוצאת שופר ולולב לרה"ר שלא לצורך ביו"ט אסור מה"ת, הו"ל ספיקא דאורייתא דילמא יצא כבר ואסור, א"ד שרי יעו"ש.

ובשערי תשובה (סימן תקפט, ג) כתב בשם השאגת אריה שמותר להוציא לרה"ר לצורך איש שהוא מסופק אם תקע אם לא תקע וכן לטומטום וה"ה לולב עכ"ל, והמח"ב כתב שהוא תפס במונח דס"ד לחומרא מדאורייתא ואנן נקטינן דרך מדרבנן, א"כ כאן אסור, וע"ש סי' ק"ח שאסור להוציא השופר לרה"ה לצורך קטן וגם לאיש ששמע תקיעות דמיושב אסור להוציא לצורך תקיעות דמוסף, וכן אסור להוציא הלולב לצורך נענועי ההלל מאחר דכבר יצא י"ח מן התורה ע"ש.

ובמחזיק ברכה (תקפט, ו) כתב דמותר להוציא שופר לרה"ר לצורך איש שהוא מסופק אם תקע אם לא תקע וכן לטומטום וה"ה ללולב, דקי"ל כהרשב"א דספיקא דאורייתא לחומרא מדאורייתא ע"ש, ולמאי דכתבו האחרונים דנקיטין כהרמב"ם דס"ל דספק דאורייתא לחומרא מדרבנן א"כ אסור וצריך להתישב בדבר עכ"ד.

ולהלכה כתב הגאון הגדול רבי מרדכי גרוס שליט"א (תל תלפיות סח עמ' לב) לגבי נטילת כמה אתרוגים במקום שאין עירוב, והוא נוטלם מחמת ספיקא בכשרותם. ורבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל א"ל דלא חשיבא שלא לצורך. וכן דעת מרן הגריש"א זצ"ל עכ"ד.

כד

נטילת לולב כל שבעה בירושלים בזמן הזה

פ"ע (תרנח, א) מן התורה אין מצוה לולב חוץ למקדש אלא יום ראשון, וחכמים תקנו שיהא ניטל בכל מקום כל שבעה.

כתב הביכורי יעקב (תרנח, א) דיש לחקור איך הדין בירושלים בזמן הזה אי נטל מן התורה בו כל ז'. וכתב דלפי דעת הרמב"ם בפיה"מ סוכה מ"א דהא דלולב ניטל כל שבעה במקדש ובמדינה יום אחד, מדינה היא כל העיירות מלבד ירושלים, והיינו דושמחתם לפני ה' קאי על כל ירושלים ולא רק בבית המקדש, וכן משמע בירושלמי ר"ה פ"ג ובסוכה פ"ד דשמחתם לפני ה' קאי על ירושלים, ומכיון דקיי"ל דקדושת המקדש וירושלים לא בטלה בזה"ז כד' הרמב"ם בהל' בית הבחירה, א"כ יש חיוב בזה"ז בנטילת לולב ירושלים כל ז'. ומי שזוכה לדור בירושלים עיה"ק ת"ו יכוין לקיים מצות נטילת לולב מספק כל ז' בספק אי מדאורייתא אי מדרבנן, שלא לעבור על בל תגרע ובל תוסיף עכ"ד.

אולם האור שמח בחידושי רמ"ש עמ"ס סוכה (מג, א) כתב ע"ד הבכור"י, דזה שיבוש גדול וחס מלהזכיר, דא"כ אמאי תיקן ריב"ז שיהא לולב ניטל שבעה זכר למקדש דבעי דרישה כיון דמצות לולב כל שבעה נוהג אפילו בזה"ז בירושלים מה"ת ואמאי בעי זכר, כיון דעדיין המצוה בקיומה עומדת, ועוד לדבריו יהיו תוקעין בירושלים בחצוצרות וקול שופר בזה"ז וכדאמר רבא בר"ה (ל"א) כדכתיב בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ד', וזה תימא. ועוד הוסיף להקשות שם ג' קושיות ע"ד הבכור"י יעו"ש.

והגריש"א זצ"ל בקובץ תשובות (חלק א סימן סו) כתב ליישב באריכות כל השגות האור שמח על הביכורי יעקב, ובסוף דבריו כתב בזה"ל, גם אם ראייתו של הביכור"י איננה אלימתא הרי גם מקושית השפ"א (הנז"ל) מוכח דס"ל כביכור"י דשפיר יתכן לומר גם לאחר שחרב הבית דמחוייב לקיים ושמחתם לפני ד' אלוקיכם עכ"ד. וכן בשו"ת שבט הלוי (חלק ו סימן עז) כתב דלהרמב"ם דס"ל בכ"מ דמקדש כולל גם ירושלים א"כ בכל ירושלים ז' מה"ת.

ובשדי חמד (כללים מע' ל' כלל קמ"א אות נ"ו) כתב על חומרת הביכורי יעקב, 'והרבה מחכמי העיר ירושלים נמשכו אחר דברי הגאון ביכורי יעקב בזה'. וכן כתב בשו"ת כפי אהרן (ח"ב סי' י"א) 'ראיתי הרבה מחכמי עירנו נמשכו אחרי דברי הגאון הנזכר'.

וכן כידוע שהגריש"א זצ"ל היה נוסע משך כל ימי חול המועד בשעת נץ החמה לכותל המערבי ונוטל שם לולב ברוב עם הדרת מלך.

ובמועדים וזמנים (השלם ח"ח בהשמטות שבסוף הספר לח"ב קכב) כתב וז"ל, וראיתי דרך נהג גם הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל שנסע יום יום מימי חול המועד סוכות לעיר העתיקה לכותל המערבי לקיים בירושלים מצות לולב. והעיר שם במוע"ז דלדעות שחייבין בזה"ז מה"ת, אין החיוב על תושבי ירושלים לבד, אלא החיוב חל על כל אחד אפילו אם הוא נמצא מחוץ לירושלים, דחייב לבוא שמה לקיים המ"ע, ורק ממקומות רחוקים מאד אין חיוב לנדוד, שאין חיוב כ"כ למ"ע, אבל משאר מקומות חייב כל אחד לעלות לירושלים ולשמוח שמה בלולב, ואם נמנע מלעלות נשאר בחיובו וביטל המ"ע אף שלא נכנס שמה.

והגר"ע קיסטר זצ"ל (יקר תפארת מועדים ב' עמ' עז) כתב בזה, דהנה כתב הרמב"ם בפ"ז מלולב הי"ג דבמקדש היו נוטלים כל ז', ולא כתב ירושלים כמו בפיה"מ, וברבינו מנוח כתב יישוב לזה עי"ש.

ורבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל אמר להגר"ע קיסטר זצ"ל (כפי שכתב שם) שזה הסיבה מה דלא קיבלו כולם את דברי הביכורי יעקב, כיון דנקטו דהרמב"ם ביד חזר בו ממש"כ בפיה"מ.

ובמועדים וזמנים (ח"ה עמ' ריא) כתב דלמעשה הורו רוב גאוני וצדיקי עיה"ק זצ"ל דלא כהבכו"י, וכן שמע ממרן הגר"ז זצ"ל שלהלכה אין לחוש לדיעה זאת.

כה

נטיילת לולב למי שגבס בידו

שולחן ערוך (תרנא, ז) אס עשה בית יד ונתן בו הלולב ונטלו, שפיר דמי, דלקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה, וכלבד שיהא דרך כבוד; אבל אס אינו דרך כבוד, כגון שנתן הלולב בכלי, ונטלו, לא יא, ואס כרך עליו סודר, ונטלו או שדרך סודר על ידו, ונטלו, י"א דלא יא. הגה: ונהגו להחמיר להסיר התפילין (מהרי"ל) וטבעות מידם, אבל מדינא אין לחוש הואיל ואין כל היד מכוסה בהן (אגודה פ' מקום שנהגו).

דנו הפוסקים במש"כ השו"ע דמי שדרך סודר על ידו ונטלו די"א דלא יצא. וכתב משנה ברורה (לג) דמה שכתב המחבר דין זה בלשון י"א, משום דעת הר"ן דס"ל דיצא דבטל לגבי היד. ודנו הפוסקים מה דינו של מי שיש על ידו גבס. דהנה הרמ"א כתב לגבי תפילין דמדינא אין לחוש, ובמשנה ברורה (לו) כתב ע"ד הרמ"א, דכמה אחרונים כתבו דאף מדינא יש הקפדה ע"ז משום חציצה אף שאין כל היד מכוסה בהן, וע"כ אם נטל בעוד שלא הסיר התפילין מן ידיו או הטבעות יחזור ויטלנו בלא ברכה ע"כ, ולפי"ז ה"ה מי שיש לו גבס או פלסטר יטול את הלולב בלא ברכה.

וכתב הערוך השולחן (כ) דמש"כ הרמ"א דכל שאין היד מכוסה לא הוי חציצה אף על גב דבטילה הוי חציצה אפילו במקצת, זהו מפני שכל הגוף טעון טבילה, אבל הכא א"צ להחזיק בכל אורכו של לולב, ואפילו אם יאחז האתרוג בפטמתו הוה נטילה, ולכן אם רק מקצת מן היד מגולה הרי אוחז בו במקצתו ע"כ.

ובנשמת אברהם (ח"א עמ' תשעו) כתב דלגבי פלסטר, אמר לו הגרש"ז אויערבאך זצ"ל דאם אינו יכול להסיר את הפלסטר, אז יטול בברכה, כי הפלסטר בטל לגבי היד, ולא דומה לטבעת שבאה ליפות את היד ואינה בטלה לה, ולכן מהוה חציצה לגבי הלולב עכ"ל. ואם היד נמצאת בגבס כך שרק יכול להרים את הלולב או את האתרוג באצבעותיו, הסתפק הגרש"ז א זצ"ל אם יכול לברך או לא, ושוב אמר דיברך ואח"כ יטול את הלולב ואת האתרוג, בכל שלושה האופנים, דהיינו שניהם ביחד באותו יד הבריאה, אחד

ביד הבריאה והשני באצבעות היד הפצועה, ובזה אחר זה ביד הבריאה ולא יפסיק מהברכה עד גמר כל הנטילה ע"ד. וכן בהליכות שלמה (פ"א, טו).

וכתב הגאון הגדול רבי מרדכי גרוס שליט"א: שאלתי את מרן הגר"ש אויערבאך זצ"ל, מי שיש גבס בידיו ויש רק מקצת אצבעות גלויות, האם יכול לברך על נטילת לולב. והשיב דלא חשבינן דהוי שלא כדרך כל שיכול ליטול אף בקצה אצבעותיו ע"ד.

ובכפות תמרים (סוכה דף לז, א) כתב דמנהג העולם שאנו רואים כמה אנשים גדולים יש להם טבעות בידם ואין חוששין להסיר אותם בשעת נטילת הלולב, והיינו מטעמא דאמרן דנוטלין הלולב בראשי האצבעות דאין להם טבעת ע"כ. ובהליכות שלמה (פ"א הערה 63) כתב ע"ד הכפ"ת, וכן נהגו בבית רבינו, שלא הסירו טבעותיהן קודם נטילת לולב.

כו

פריסת טלית בשמחת תורה

המנהג הוא לפרוס טלית בשעת הקריאה לחתן תורה ובראשית, מעל ראשי הקורא והסובבים אותו. ודנו הפוסקים האם אין בזה משום איסור עשיית אוהל.

וכתב התהלה לדוד (שטו, ט) מה שנוהגין לפרוס טלית בשמחת תורה בשעת קריאת חתן בראשית, לכאורה אף דנימא דאינו מתכוין לאהל, מ"מ הא הוי גג ומחיצות של בני אדם, אלא דלפי שאוחזין בידים לא מיקרי אהל אף במתכוין לאהל, וכדמוכח מהא דמביאין מחצלת ופורסין עליהם. עכ"ד.

ובשו"ת אבני נזר (חלק אורח חיים סימן רכב, ד) הוכיח מד' השו"ע הרב, דאין איסור בעשיית אהל במקום שאין לו חיזוק מעצמו רק על ידי שאוחזה בידו.

ובחזו"א (נב, ב אות ז) כתב דכל שאינו מניחו אלא אוחזו בידו שרי אע"ג שעשאו לצל עכ"ד. ובשמירת שבת כהלכתה (פכ"ד הערה כא) כתב דלפי דברי החזו"א הנ"ל מותר לפרוס טלית על חתן תורה וחתן בראשית בשמחת תורה, דכיון שמחזיקים אותה בידים הוה גריע מאוהל עראי, והיינו טעמא של כהנים העומדים על הדוכן. והא דאסור לפתוח מטריה והרי הוא אוחזה ביד, שמעתי מהגרש"ז אויערבך זצ"ל דמטריה היא אוהל מצד עצמה, אשר גם אפשר לאחוז בה ולהעבירה ממקום למקום, משא"כ בכה"ג דרק ע"י האחיזה ביד נעשה אוהל עכ"ד.

ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק י סימן ד) כתב שאין לדמות ללמוד מזה בנוגע למטריה, או ללמוד משם לכאן, דשם המטריה מחזיקה את עצמה וגם כשהאדם יניחנה ע"ג קרקע או מקום אחר אם רק לא יעשה פעולת הסגרה היא תשאר על מעמדה פרוסה כפי שהיא, ומשא"כ בטלית שכל כחה בהיותה פרוסה להחזיק מעמד הוא רק ע"י כח האדם המחזיקה וידיו המה בלבד עושים תושיה להחזיקה פרוסה במעמדה. והוסיף שם דלפי"ז אין כל מקום למחות בידי הנוהגים היתר כזה ע"י הכותל המערבי לפרוש טלית מעל הס"ת

להגן מפני הגשמים. ובלבד שיוכלו למלאות חשק - נפשם לזכות לקרוא בתורה ע"י המקום הקדוש הזה עכ"ד.

אמנם בקצות השלחן (סי' קכ בדי השלחן סק"א) הוכיח מד' השו"ע הרב (שיא, יא) שגם אהל ארעי כזה שאוחזו בידים לא התירו אלא במקום צער, אבל שלא במקום צער לא הותר, ואין היתר אפילו כשמחזיק את האהל בידו. וכתב דלפ"ז יהא אסור לפרוס הטלית בשמח"ת, דהתם אין שום צער. אלא דלמעשה התיר משום שאינו עשוי אלא לכבוד, וכמו חופה, מיהו באהל עשוי וגמור אלא שאוחזו בידים יהיה אסור. וכתב בשמירת שבת כהלכתה שם דהנפק"מ בין הטעמים, דלטעם התהל"ד והחזו"א מותר לפרוס טלית ולהחזיקה בידים ע"י הכותל המערבי שארית מקדשנו בשעת קריאה התורה מעל לספר תורה כשיורד הגשם, ואילו לדעת הקצוה"ש אסור כיון שאינו עשוי לכבוד אלא להגין ואין להתיר אף על פי שמחזיק אותו בידים אלא במקום צער.

ובשו"ת משנה שכיר (או"ח קח) כתב דפלא על התהלה לדוד הנ"ל מה שהיה רוצה לחשוש במעשה דשמחת תורה הנ"ל, הלא המג"א (שם סק"ח) מתיר להעמיד החופה, ולא יגרע זו שאוחזים בשמחת תורה מחופה גרידא. אך עיין שו"ע הרב (שם סי"ג) דכתב טעם משום דכבר נגמר החופה קודם, וכאן דלא נגמר, מפני כך לכאורה יש חשש אהל. אך הנודע ביהודה (מהדו"ת או"ח סי' ל ד"ה ועוד קשה) כתב בטעם דמג"א שהתיר להעמיד החופה, כיון שאין החופה נעשית להגן מפני השמש או הגשם רק לכבוד חתן וכלה לא נקרא אוהל, עיין שם, וא"ש.

ובמגילת ספר (שבת יז, ח) כתב בענין המנהג לפרוס טליתות בשמחת תורה לחתן תורה וחתן בראשית אם יש בזה חשש של עשיית אהל עראי, ושמעתי מהגר"ש אויערבאך שאחד מגדולי ירושלים היה מוחה על כך עכ"ד. ובאורח דוד (עמ' קמב) כתבו בשם רבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל שהגה"צ ר"ד בהר"ן זצ"ל אסר לפרוס טלית על גבי חתן כל הנערים וחתן תורה מפני בנית אוהל ארעי ביום טוב.

כז

ישיבה בפני ספר תורה בשמחת תורה

סו"ע (יו"ד רפב, ב) הרואה ס"ת כשהוא מהלך, חייב לעמוד לפניו, ויהיו הכל עומדים עד שיעמוד זה שמוליכו ויגיענו למקומו, או עד שתכסה מעיניהם.

עוד כתב השו"ע (קמו סעיף ד) א"צ לעמוד מעומד בעת שקורין בתורה. ובמשנה ברורה (יז) כתב ודע דבעת שנושאים אותה חייב לעמוד לפניו עד שתתכסה מעיניו או עד שיגיענו המוליכה למקומה ואפי' סמיכה על איזה דבר אסור דסמיכה כשיבה.

וכתב בערוך השולחן (יורה דעה סימן רפב, ה) וז"ל, ויש לי מקום ספק בשמחת תורה בעת ההקפות שנוטלים כל הס"ת מההיכל ואין מחזירין אותם עד אחר גמר כל ההקפות ורק מתחלפין מיד ליד, ולכאורה אסור לישוב עד שמחזירין אותן להיכל, ולא נהגו כן, וגם טירחא גדולה היא שלפעמים שוהין כשני שעות, ונלע"ד דבעת שמסבבין עם הס"ת סביב הבימה מחוייבים לעמוד דזהו כמו שהס"ת עוברת, אבל בין סיבוב לסיבוב כשמחזיקין הס"ת בידיהם א"צ לעמוד דאז הוה כס"ת על מקומה דכשהיא על מקומה במנוחה וודאי שא"צ לעמוד מפניה ע"כ.

אולם דנו הפוסקים האם מהני מחיצת בני אדם סביב הספר תורה לחצוץ בין היושב לבין הספר תורה או לא, וכן אם מהני חציצה של ספסלי בית הכנסת בין הס"ת לאנשים.

ובהליכות שלמה (תפילה פרק יב סעי' יג) מביא שהגרשז"א זצ"ל לימד זכות על שאין נזהרים לעמוד בהקפות, על פי מה שביאר בספרו מנחת שלמה (ח"א סימן לג) דנראה שאפילו אם הגיע זה שמוליך את הס"ת למקום ארון הקודש להצניעו שם עדיין חייבים כולם לעמוד עד שיכניסנו ממש לתוך הארון, ואין די במה שהאוחז ביד כבר עמד מללכת, כיון שהס"ת הרי עדיין עומד שלא במקומו הראוי, ואם כן מוכח מדברי הרמב"ם דכתב 'כל הרואה ספר תורה כשהוא מהלך חייב לעמוד מפניו ויהיו הכל עומדים עד שיעמוד זה שהוא

מהלך בו כשיגיענו למקומו, ולא כתב בסתם עד שיגיענו למקומו, שרצה להשמיענו שאם מוליך ס"ת ממקום למקום על מנת להשאר עומד עם הספר אין בזה חיוב עמידה, מכיון שהס"ת עומד כעת במקומו הראוי לו, ואם כן בשמחת תורה יש לימוד זכות דכיון שמרקדים עם הס"ת נחשב כל בית הכנסת למקומו הראוי של הס"ת, עכ"ד. וכן בשו"ת בצל החכמה (חלק ה סימן קלט) כתב וז"ל, דדוקא במוליך ס"ת להגיעו לאיזה מקום מיוחד בשביל איזה צורך צריכין לעמוד מפניו כל זמן שזה מוליכו עד שיגיעו למקומו. אבל במוליך את הס"ת ואין בדעתו להוליכו לאיזה מקום יעד, אלא מסתובב עמו סחור סחור ואינו מתרחק ממקום הסיבוב כלל, נחשב כל שטח הסיבוב כמקומו, ונמצא הו"ל כעומד במקומו שאין צריכין לעמוד מפניו. - ומתורצת גם בזה מנהגם של אלה המתישבים אחר שהתעייפו מהריקודים בעת ההקפות בשמח"ת ע"כ.

ועוד כתב בשמירת שבת כהלכתה (פכ"ד הערה קכה) וז"ל, ועיי' סי' שסב סעי' ג דמחיצה העומדת מאליה שלא נעשית לשם מחיצה כשרה, וע"ש סעי' ה דאנשים העומדים זה אצל זה במרחק של פחות מג"ט חשובים מחיצה אפי' כשהם מהלכים, והוא שאינם יודעים שמשמשים מחיצה, וע"ש ס"ע ז ברמ"א דאין לעשות מחיצה של בנ"א רק בשעת הדחק ובשעת הצורך. ולפ"ז מצינו היתר לשמחת תורה דמותר לשבת כשהמחיצה מב"א קיימת בשעת הריקוד אפי' בשעה שנושאים ס"ת ביד ע"כ. אולם הגר"ש דבילצקי זצוק"ל (קובץ שערי הוראה טז עמ' קפח) כתב ע"ד השש"כ, דזה אפשר לומר רק אילו היו רוקדים עיגול בתוך עיגול והפנימיים עם הס"ת והחיצונים בלי ס"ת, אבל כשהחיצונים שצריכים להיות בעצמם המחיצה יש בידם ס"ת, מה זה יועיל לעשות כרשות אחרת, ולפי זה אין זו עצה כלל ע"כ.

ובספר הידורי פנים (יד, ב) כתב וז"ל, שמעתי בשם הג"ר שאול ברייש שליט"א אב"ד בציריך יצ"ו שאמר בנוגע לנידון הידוע מי שרוצה לשבת בעת ההקפות בשמחת תורה, דבפשטות וכן כ' הערוך השלחן אסור לשבת כשרואה אנשים מקיפים עם ספר תורה בידם, וכדילפינן בגמ' מק"ו השתא מפני לומדיה עומדים מפניה לא כ"ש. אכן שפיר יש להתיר מסברא, דהרי בשעת ההקפות אין ההליכה עם הס"ת אמצעי בשביל להגיע למקום אחר, אלא ההקפות עצמם היא גופא המכוון והמטרה, ונמצא דהס"ת כבר הגיעו למקומם. ושמעתי מהרב דוב שיף נ"ו ששמע כן מהג"ר שמואל אויערבאך (שליט"א) שכך נותנת הסברא, וראיתי בתולדות שבסו"ס והדרת פני זקן

הוצאה שלישית שכשנשאל הגר"ש ואזנר (שליט"א) כשרצו להשפיע על חלוש כח שלא יעמוד כל זמן ההקפות, אמר הגרש"ו למסור לו שגם אני יושב. ונראה עוד דאין בזה סתירה להכתוב בדינים והנהגות מהחזו"א ז"ל שהחזו"א הי' יושב בעת ההקפות רק כשאחז ס"ת בידו, שאז א"צ לעמוד לס"ת אחרת, דחזינן שנקט דאסור לשבת בעת ההקפות ולא סמך אהיתר הנ"ל, דיש ליישב בפשיטות דהרי למעשה מצינו להדיא על ההלכה הזאת דייקא דבספר תורה יש הידור לעמוד גם כשהס"ת עומד במקום המיועד לו, וכמו"ש בשער הציון (סי' קמ"ו סקי"ח) וז"ל, ובפמ"ג כתב דאפי' הוא עומד עמה כגון בעת שמזכיר החזן נשמות, ג"כ אינו מחויב אז לקום לפניה, כיון שהחזן עומד עמה במקום אחד, ולפי"ז ה"ה כשפותחין הארון, כי הלא בכל זה במקומה מונחת, והעולם נוהגין בכל זה לעשות הידור לתורה ולעמוד עכ"ל, וכע"ז כתב הט"ז (יו"ד רמ"ב סקי"ד) דבאמת כשהס"ת מונחת בארון פטור מלעמוד אע"פ שהארון פתוח כיון דהוי רשות אחרת אלא שהעולם עושין כן דרך כבוד לעמוד כל שהארון הקודש פתוח ואין חיוב בדבר עכ"ל, וא"כ י"ל דמצד זה עמד החזו"א דמ"מ נהגו העולם להדר ולכבד ס"ת גם שנמצא במקומו, אבל מדינא שפיר י"ל דגם החזו"א מודה דפטור ואין חיוב בדבר, ועכ"פ בשעת הדחק שא"צ להדר הידור הנ"ל שפיר יהי' מותר לסמוך אהיתר הנ"ל לשבת ובפרט בזקנים שאין להם כח לעמוד.

ודנו האחרונים בדעת הגר"א בזה, דהנה כתב בשו"ע סי' נ"ה סעי' י"ט שכתב וז"ל, ש"ץ בתיבה ותשעה בביה"כ מצטרפים אעפ"י שהיא גבוה י' ורחבה ד' ויש לה מחיצות גבוהות י', מפני שהיא בטלה לגבי ביה"כ"נ, ויש מי שכתב דה"מ כשאין המחיצות מגיעות לתקרת הגג עכ"ל, ובב"י כתב בשם מהרי"א הטעם אמאי התיבה לא חוצצת, משום שאינה אלא כמו תשמיש ביה"כ"נ, והיא כתל ועפר שהוא בביה"כ"נ שמצטרף, ומחיצות התיבה אינם אלא לנוי בעלמא ולא להבדל מחיצה בפנ"ע, ובשם הרשב"א כתב הטעם משום דאינה עומדת לתשמיש בפני עצמה אלא לתשמיש ביה"כ"נ ורגלי ביה"כ"נ בתוכה, והו"ל כתיבה שמניחין בה ספר תורה, שאף שהיא גבוהה כמה, אינה מפסקת כדאמרי' בפרק אלו נאמרים ובפרק החלל, ודעת היש אומרים היא דעת הסמ"ק המובא בב"י שכמו לגבי עירוב גבי חמשה ששבתו בטרקלין אם יש ביניהם מחיצות המגיעות לתקרה צריך עירוב לכל אחד ואחד, ואם אין מגיעות לתקרה די בעירוב אחד לכולם, ה"ה לענין צירוף עשרה לתפלה דלא הוי הפסקה אותן מחיצות העומדות סביב הבימה כיון שאינן מגיעות לתקרת הגג, ובביאור הגר"א הביא דברי הרשב"א שיש ג'

ראיות שש"ץ בתיבה וציבור בביהכ"נ מצטרפים, אבל סיים הגר"א דיש לדחות כל הראיות.

ולפי"ז דנו האחרונים דלפי הרשב"א שס"ל שבימה לא חוצצת כ"ש שהיא תשמיש ביהכ"נ ורגלי ביהכ"ס בתוכה, א"כ ה"ה וכ"ש מחיצת בני אדם סביב הספר תורה, דודאי לא הוי מחיצה, אבל לפי דעת הגר"א שבימה חוצצת וגם ראייה לא מצטרפת לעשרה, לכאור' ה"ה שמחיצת בני אדם סביב הספר תורה תועיל לחצוץ הס"ת לשאר האנשים שבביהכ"נ.

וכתב הגר"ע גורן שליט"א בפתחי שערים (ד, ו) וז"ל, ויל"ע מה הדין בספסלי בית המדרש של זמנינו שלעיתים יש לבוד בין הריצפה למושב והם גבוהים עשרה האם דינם כמחיצה לחצוץ בין הש"ץ לקהל כשהם הולכים לרוב רוחב הביה"כ, והנה לכאורה היה נראה שתליא במחלוקת הגר"א והרשב"א לגבי בימה, לפי הרשב"א שבימה לא חוצצת כיון שהיא תשמיש ביה"כ ורגלי האנשים בתוכה ולא נעשית לחלק תשמיש, א"כ ה"ה וכ"ש ספסלי בית המדרש אינם מחיצה מהטעמים הללו, אבל לפי דעת הגר"א שבימה חוצצת וגם ראייה לא מצטרפת לעשרה לכאורה ה"ה שהספסלים הללו צריכים לחצוץ אעפ"י שהם תשמיש ביה"כ וצ"ע.

וכתב שם הפתחי שערים דשאל את רבינו הגר"ש אויערבאך זצוק"ל, וז"ל, ואמר שהגר"א מודה בספסלים, וחלק דוקא על בימה שנעשית לחצוץ ולחלק רשות, אבל בספסלים מודה, והוסיף דאמנם אין לנו מקור לומר בודאות שהגר"א מודה לסברת תשמיש ביה"כ לגבי ספסלים, וצריך מקור לזה אחרי שהגר"א חלק על סברת תשמיש ביה"כ לגבי תיבה, מיהו י"ל שהגר"א יכול להודות בספסלים שהם ממש תשמיש ביה"כ ולא נעשו להפריד עכ"ד. ונראה בביאור הדברים שאמנם מחיצות התיבה לא נעשו ע"מ לחלק תשמישים בין הש"ץ לקהל אבל מ"מ הם נעשו לשמש מקום נפרד לש"ץ שחלוק משאר הקהל, ובזה ס"ל לגר"א שהבימה חוצצת, אבל ספסלים לא נעשו כלל לחלק מקום, ובזה י"ל שמודה הגר"א שהם לא חוצצים. ודע שלפי סברא זו אין חילוק בין תיבה ניטלת לקבועה או בין ספסלים ניטלים או קבועים, אלא כל החילוק הוא לשם מה נעשתה המחיצה, ואם נעשתה המחיצה כגון בימה לחלק מקום, ס"ל לגר"א שהיא חוצצת ואם נעשתה המחיצה כגון הספסלים שלא על מנת לחלוק מקום מודה הגר"א שלא הויא חציצה ע"כ.

וכתב באשה"נ (ח"א עמ' תשמו) ע"ד רבינו זצ"ל המובא בפתחי שערים, דמעתה לפי"ז לא תיתי לכאו' הוראת ההיתר של הגרשז"א לענין ישיבה בפני הס"ת בביהכ"נ במקום דאיכא מחיצת בני אדם סביב, דהרי לא מיבעי' לדעת הרשב"א דס"ל שמחיצת בימה אינה חוצצת כלל בביהכ"נ, דודאי פשוט דלא תיהני נמי מחיצת בני אדם לחצוץ, אלא אפי' לדעת הגר"א דס"ל שמחיצת בימה כן חוצצת בביהכ"נ, מ"מ הא נתבאר דמודה הוא בספסלים דאינם חוצצים כיון שלא נעשו כלל בשביל לחלק מקום, א"כ כ"ש בני אדם דודאי נמי אינם חוצצים, וצ"ע. וביותר מזה צ"ע דמעיקרא מנ"ל למימר כלל, דמחיצה מהניא דלא ליבעי לעמוד בפני הס"ת, אחר שבפשטות הדין תלוי בראיה כדמשמע מהמשנ"ב, ולא במקום. והצעת הדברים לפני הגאון ר' שמואל אויערבאך (שליט"א) והסכים עמהם, ואמר לי שקשה לסמוך על שמועה רחקה בשם אביו זצ"ל שאיננה בכתובים עכ"ד.

מחיצה סוכה לצירוף לעשרה

ב] ויש להוסיף לגבי מחיצת סוכה כמחיצה לצירוף לעשרה, דכתב השולחן ערוך (נה סעיף יג) צריך שיהיו כל העשרה במקום אחד ושליח צבור עמהם, והעומד בתוך הפתח מן האגף ולחוץ, דהיינו כשסוגר הדלת ממקום (שפה) פנימית של עובי הדלת ולחוץ, כלחוץ ע"כ. וכתב המשנה ברורה (מט) וז"ל, היו ט' בבית ואחד בסוכה י"א דמצטרף ויש חולקין. כשיש ט' במקום אחד ואחד אחר הוילון שפורסין לצניעות מצטרפין ודוקא אם פירשו לצניעות בעלמא, אבל אי איכא תפילין או ס"ת ופירשו סדין כי היכי דליהוי מחיצה לשמש מטתו הוי נמי מחיצה לצירוף עשרה ולא מצטרפו [פר"ח] ופמ"ג מצדד דבכל גווני מצטרפי ע"כ,

ודעת רבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל, כתב תלמידו הגר"ע גורן שליט"א בספרו פתחי שערים (שער ד, סעיף ז הערה כא) וז"ל, שמעתי ממר"ר (שליט"א) שמחיצה לצניעות ומחיצת סוכה לא דמי לספסלים וגם אם נאמר שמחיצת סוכה וצניעות חוצצות הלא שם זה נעשה להפריד, אבל ספסלים שלא נעשו לחלק מקום הם ממש תשמיש ביה"כ ומשמשים ביה"כ ואפשר לומר שלא חוצצים עכ"ד.

ועוד כתב בפתחי שערים (שער ד, ז הערה כג) דשאל את רבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל, דהאחרונים הביאו ראיה מהרמ"א בדין קידוש במקום סעודה שכתב שמבית לסוכה הוי כמפינה לפינה, וא"צ לחזור ולקדש, וא"כ

ה"ה שמחיצת סוכה לא חוצצת לתפילה. והפר"ח חלק שבסוכה ובמחיצה לצניעות מעיקר הדין יש מיגו דהוי מחיצה להאי הוי מחיצה להאי, מיהו מחיצה לצניעות בעלמא דליכא מיגו לא חוצץ, והגר"א חלק על הרמ"א וס"ל דלדין מסוכה לבית הוי כמחדר לחדר, וא"כ אין לגר"א מקור לומר שמחיצת סוכה לא חוצצת, ואדרבא הוי כמחדר לחדר שמפסיק, ולפיכך לגר"א ודאי מחיצת סוכה הוי הפסק וחוצצת לתפילה. ושאלתי את מו"ר (שליט"א) שלהגר"א שס"ל שבימה חוצצת וס"ל שמחיצת סוכה חוצצת, נראה שה"ה מחיצה לצניעות חוצצת, והשיב נכון דכל שהיא מחיצה היא חוצצת לגר"א עכ"ד, ושאלתי מה ההבדל בין מחיצה לצניעות שלא חוצצת לדעת האחרונים לבין עזרת נשים שחוצצת לכו"ע, [את"ל שראיה לא מצרפת], והשיב דמחיצה של עזרת נשים נעשית לחלק שפה גברים ופה נשים, מיהו מחיצה לצניעות הוי רק להסתיר למשל כשמתלבש, או נוטל ידיו, ושאלתי אם יש חילוק בין ארעי או לא, והשיב שאין, עכ"ד.

כח

מחייאת כפים בשמחת תורה

שולחן ערוך (שלט, ג) אין מטפחין להכות כף אל כף, ולא מספקין להכות כף על ירך, ולא מרקדין, גזירה שמא יתקן כלי שיר. ואפי' להכות באצבע על הקרקע, או על הלוח, או אחת כנגד אחת כדרך המשוררים, או לקשקש באגוז לחינוק, או לשחק בו בזוג כדי שישתוק, כל זה וכיוצא בו אסור, גזירה שמא יתקן כלי שיר; ולספק כללית יד, מותר. הגה: והא דמספקין ומרקדין האידנא ולא מחינן בהו משום דמוטב שיהיו שוגגין וכו'. וי"א דבזמן הזה הכל שרי, דאין אנו בקיאים בעשיית כלי שיר וליכא למגזר שמא יתקן כלי שיר דמלכתא דלא שכיח הוא ואפשר שעל זה נהגו להקל בכל (תוספות ריש פרק המביא כדי יין).

אסור לרקוד בשבת וי"ט כמש"כ בשו"ע, אולם בשמחת תורה כתב המגן אברהם (הקדמה לסי' תרסט) דאף על גב דאין מרקדין בי"ט לכבוד התורה מותר לרקד. וכן במשנה ברורה (תרסט, ה) כתב דלכבוד התורה מותר לרקד ביום טוב.

וכתב הפרי מגדים (תרסט) ע"ד המג"א, דלכאורה הוא הדין מספקין כף אל כף נמי. אך שוב כתב דיש לחלק בין ריקודין לסיפוק כף אל כף. ומ"מ בשער הציון (ה) העתיק דברי הפמ"ג דלכאור' ה"ה דמותר לספק כף אל כף.

ובמעשה רב (הלכות סוכה אות רלג) כתוב דהגר"א היה הולך לפני הס"ת שמח מאד ברוב עוז וחדוה וחכמת אדם תאיר פניו כלפיד אש בוערת ומספק כף אל כף ומפזז ומכרכר בכל עז לפני הס"ת ע"כ. [ובאוצרות הגר"א (עמ' קפא) העיר שהעדות שהעידו על הגר"א הוא על יום תשיעי של חג סוכות, כי בחו"ל הם נוהגים יום שמחת תורה בנפרד מן שמיני עצרת, וכלפי יום זה בלבד יש לנו עדות על קולא של הגר"א, ומאן יימר שהיה מיקל בא"י כאשר ההקפות הן ביום שהוא ממש חג דאורייתא].

ותמה הערוך השולחן (שלט, ט) על המג"א, דאיך בשמחת תורה מרקדים ומטפחים לפני הס"ת, מפני כבוד התורה, דאיך מבטלין שוב דרבנן מפני זה. ועל זה כתב הערוך השולחן דסיפוק וריקוד שלנו לא נאסרה מעולם, דבזמן חז"ל היה זה בעת שמזמרים בכלי שיר והיו מטפחים ומספקים ומרקדין ע"פ

סדר השיר, וכן משמע בירושלמי, אבל עכשיו אין זה כלל בעת שמזמרים בכלי שיר, אלא בעת ששוררים בפה שירי שמחה מטפחים כף אל כף טיפוח בעלמא ולא ע"פ סדרי השיר, והך דסיפוק כף על ירך לא נודע לנו כלל, וגם הריקוד בעת השמחה אינו כריקוד שלהם בסדר כריקודי נשים, אלא מרקדים בלא סדרים, ואין כאן גדר שמא יתקן כלי שיר, דאין להם שייכות זה לזה כלל, ולא על זה גזרו חכמים. ולכן גם בשמחת תורה שמרקדים ומטפחים לפני הס"ת, דאין זה הריקוד והטיפוח שאסרו חכמים, וכמה פעמים ראינו שגדולים מטפחים בידם בעת שמחה עכ"ד.

ובאשל אברהם (בוטשאטש, סימן שלט, ג) כתב אודות הנהוג עכשיו לספק ולטפח בשבת קודש וי"ט קודש בתפלה בין רבים וכן שלמים וגדולים בתורה הקדושה ומעשים טובים, נראה שהוא מצד שכיון שמוסכם לכולי עלמא להתיר לספק ולטפח ולרקד בשבת ובי"ט הקדושים לשמחת נשואין, וכן נהגו בלי חשש פתחון פה, אם כן כדי שלא יהיה שלחן מלא ושלחן רבך ריקם הנהיגו כן לגבי עבודת השי"ת בשמחה מרוב כל, שהפירוש ידוע בשם האר"י ע"ה שיהיה השמחה יתירה מצד עבודת השי"ת יותר מהשמחה האפשרית בעולם על יד רוב כל האפשרי לגרום שמחה, לזה לא תהיה כהנית כו' ונכון להרבות כל מיני שמחות בעבודת השי"ת, ובימים אשר עשה ה' שנגילה ונשמחה בהם.

ובארחות שבת (פכ"א הערה נד) כתב לגבי כל שבת וי"ט, וז"ל, וכתב מו"ר הגר"ש אויערבאך (שליט"א) דמטו משמיה דהגאון הגדול ר' יהושע זללה"ה מקוטנא דאלו שמוחאים כפיים בשעת התפילה דרך התעוררות אין זה בכלל הגזירה דאין מטפחין ע"כ.

וכן בשו"ת נשמת שבת (ח"ו תסג) כתב וז"ל, ראיתי מובא שהגאון ר' ישועלע מקוטנא ז"ל סיפק כף אל כף 'בזמירות' של שב"ק, וכששאלוהו על כך שלכאורה הוא כנגד הגמ', השיב שזה בא מהתעוררות הלב משמחת השבת, ועל כן נידונית כשמחה של מצוה דמותר למחוא בה כפיים.

וכתב בשו"ת מנחת אלעזר (חלק א סימן כט) וז"ל, בענין הסיפוק בידים וריקוד ברגלים בשבת וי"ט שנהגו רבותינו הקדושים הגאונים אשר בזכותם אנו חיים והחסידיים התלמידים הבאים אחריהם, כיון שבמהר"ק הנז' בשם רבינו האי מתיר לכבוד התורה בש"ת אף שהוא משום שבות, וכ' ב"י בסי'

של"ט דרבינו האי מתיר גם בלא דעת התוס', דבלא"ה מותר בזמה"ז, ולדידי' גם בימיהם מותר זה [אף אם בקיאת לתקן כלי שיר] כיון שהוא לכבוד התורה, וא"כ שוב י"ל גם בכל שמחת יום טוב ריקודין וסיפוקין [בלא כלי] מותר, ומה דלא חשיב לה במתני' ביצה הנז' אף לסרך מצוה, י"ל כיון שאינו מצוה לכל אדם, רק למי שבווער בקרבו רשפי אש שלהבת ה' שמחת יום טוב אשר הנחילנו, אבל לא לכל אדם הוא טירחא ואינו שמחה של מצוה אם אין חושק לה ע"כ.

ובשו"ת דבר יהושע (ח"ב מב, ד) כתב ע"ד המנח"א, דה"נ בשמח בשבת ויר"ט מתוך אהבת ה' שהנחילנו שבתות ומועדים והוי השמחה בהקב"ה נמי מותר, דמה לי אם שמח בשעה שאומר קילוסין להתורה ושמח בהקב"ה שנתן התורה, ומה לי אם שמח בהקב"ה שנתן לנו קדושת שבת ויר"ט ושאר מצות.

ויש לציין דבאבני ישפה (ח"ג סח, ו) כתב דמסתבר שהקולא היא רק בזמן שהס"ת מונח לפנינו ורוקדים ומוחים כפיים לכבודו, שבזה מוכח כבוד התורה, וכן מצאנו בדוד שהיה מפזז ומכרכר לפני ארון ה', אבל בזמן שיושב בביתו אף אם מכוון לשם כבוד התורה כיון שאינו מוכח י"ל שאין היתר של רקוד ומחיאת כפים.

כט

פסקי הלכות מרבינו זצוק"ל

מאת הגאב"ד הגאון הגדול רבי מרדכי גרוס שליט"א¹³

ברכת לישיב בסוכה

כשהייתי אצל מרן הגר"ש אויערבאך זצ"ל ביקש שאוכל מהמזונות ובירכתי לישיב בסוכה, ואח"ז ראה שקשה לי אכילה כשיעור, ואמר שסגי במאי שחשבתי לאכול כשיעור, ולא הוי ברכת לישיב בסוכה לבטלה.

שולחנו מחוץ לסוכה

שאלתי את מרן הגר"ש אויערבאך זצ"ל במי שחיבר שני שולחנות ומפה אחת להם, ושולחן אחד מחוץ לבית ושני שאוכל עליו הוא בבית אי הוי בכלל גזירת שמא ימשך. והשיב לי דאיכא גזירת שמא ימשך. ומרן הגר"ש וואזנר זצ"ל השיב לי לא כן, שבכה"ג ליכא הגזירה והוא רק בשולחן עכ"ד.¹⁴

מכר אתרוג שחשב שפסול ונמצא כשר

שאלתי את מרן הגר"ש אויערבאך זצ"ל, בהא דמוכר אמר לקונה שיש נקודה שחורה, ולכן אין מבקש ממנו, וגם אם יאמר לו רב שהוי נקודה שאינה פוסלת, אינו מסכים לזה והוי נקודה הפוסלת, והרב בדק וראה שאינו

¹³ מתוך כתביו שנמסרו לנו על ידי הגאב"ד שליט"א

¹⁴ וע"ע במשנה ברורה (תולד, ו) דכתב בשם המג"א, דאם מקצת שולחנו עומד בסוכה ומקצתו תוך הבית מותר דלא גזרינן שמא ימשך אחר שולחנו, אבל אם כל שולחנו בבית אפילו הוא יושב כולו בסוכה והסוכה היתה סוכה גדולה אסור. ובשער הציון (ו) כתב דדעת החיים אדם דאפילו אם רובו בבית ובסוכה רק טפח ממנו, מותר דהא סגי בשולחן טפח. אולם בברכי יוסף כתב דוקא רובו בסוכה, ואפילו משהו יותר מחציו סגי. ואין להשיג עליו מהא דמביא המגן אברהם דדי בשולחן טפח, דזהו אם אינו מחזיק רק טפח, אבל לא בשולחן גדול ורק מקצתו בסוכה, אז גזרינן שמא ימשך. ועוד כתב השעה"צ (י) דבאליה רבה כתב ע"ד המג"א דצריך עיון בזה.

אלא לכלוך בעלמא, האם הוי גזל כשלא ישלם. והשיב דפשוט שצריך להחזיר למוכר [וכן השיב מרן הגר"ש וואזנר זצ"ל].

שואל סוכה שניזוקה

סוכה שדרו בה משפחה שהשאלו הבית והסוכה, והסכך בשב"ק מחמת הרוח נפל ונשחת, ונשאלתי האם צריך לשלם, דמחדא הוי כמתה מחמת מלאכה, ומאידך טענת בעה"ב שיש לו מכסה והי' לו לכסותה כפי ששכיח בבתים. ונראה דלא חשיבא בגדר פשיעה, כי הרוח הי' דקות מועטות ולא עלה על לבו כבר לסגור הגג, וגם בשלו הי' נוהג כן. גם יש לדון אם הוי כקרקע, כמש"כ כן המג"א סי' בנידון סוכה גזילה דהוי כקרקע, ואמנם לא קי"ל אבל יכול לומר קים לי לפטור עצמו.

ומרן הגר"ש אויערבאך זצ"ל אמר לי לפטור, שהמקבל הבית לא העלה ללבו שהוי דין שואל, אפשר דבכה"ג לא מקבל דיני שואל, אבל מ"מ הוי רק נטייתו כן, כמו שאמר לי, וצ"ע.

בירך על נטילת לולב והאתרוג היה הפוך

רבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל סיפר, שדיבר עם מרן הגריש"א זצ"ל, במי שבטעות אחר שהפך האתרוג קודם הברכה, עשה נענונים דקרא את ההלל כן, האם יש לו לברך רק על האתרוג או על כל הד' מינים. ומרן השיב שרק על ברכת האתרוג מברך, ודעתו היתה שיברך על נטילת לולב, כיון שלא כיון לקיים המצוה בכה"ג של זאח"ז. ואמרו שמרן זצ"ל נראה שהסכים עמו [המשנ"ב מיירי באופן שלא הי' הפסק כלל אלא מיד אחר הברכה ראה פסולו].

חזקה דמעיקרא באתרוג¹⁵

מעשה שהיה באדם שכבר נטל את אתרוגו, והניחו אח"כ בקופסא, ובאותו היום לאחר זמן מה שוב נטל את אתרוגו מהקופסא ומצאו חסר. דיש לומר 'חזקה דמעיקרא', וממילא נימא שכבר יצא ידי חובתו ואין צריך ליטול שוב. ורבינו הגר"ש אויערבאך זצ"ל טען דאיכא 'תרת' לריעותא', חזקת חיוב דגברא וחזקה דהשתא שהרי חסר לפניך.¹⁶

¹⁵ פורסם בגליון רוממות ע"ח.

ובפעם אחרת דן רבינו זצ"ל מדוע בספק חסר באתרוג ליכא חזקה דמעיקרא. וביאר משום שכשיש מציאות [דהיינו הנקב וכי"ב] מסופקת לפנינו, לא שייד לדין חזקה דמעיקרא.

¹⁶ וע"ע בבית מאיר (סוה"ס לאו"ח ובשו"ת סימן ו) שבמקום ספק הרכבה יש להעמיד האילן על חזקתו שקודם הספק ודאי לא הי' מורכב. והבית מאיר שם לא דחאו אלא מחמת שאין חזקת האילן שאין בו נפקותא לדינא, מועלת לענין פירותיו שאין להם חזקה זו, ועוד שגם על האילן גופא יש להסתפק שמא ניטע לכתחילה מגרעין המורכב ולא היתה לו חזקה כלל.